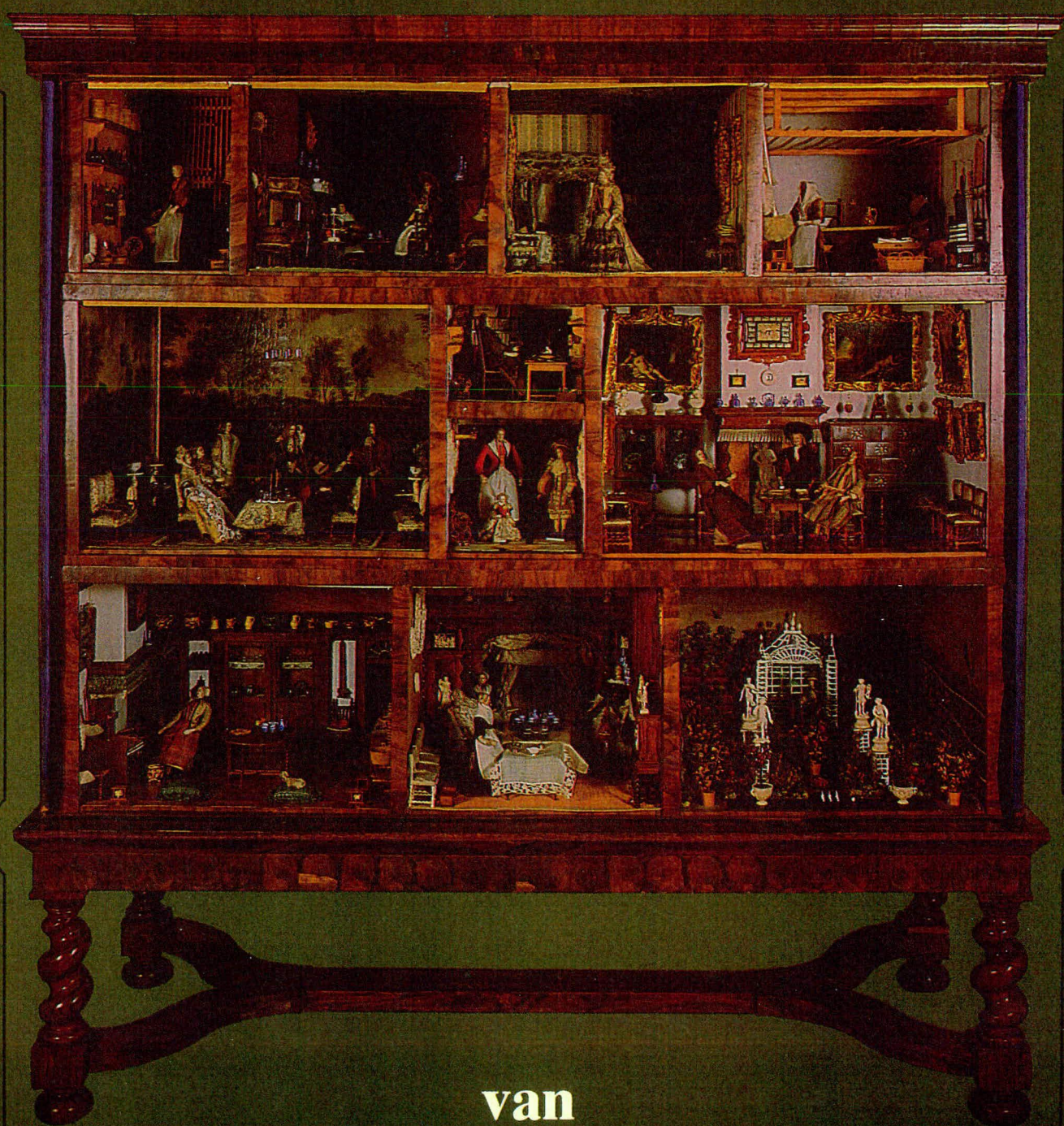

Jet Pijzel-Dommisse

Het Poppenhuis

van
Petronella de la Court

Veen/Reflex Uitgevers — Centraal Museum Utrecht

**Het
Poppenhuis
van
Petronella de la Court**

Jet Pijzel-Dommisse

Het
Poppenhuis
van
Petronella de la Court

Veen · Reflex
Utrecht — Antwerpen

Deze uitgave kwam tot stand in samenwerking met het Centraal Museum te Utrecht

CIP

ISBN 90 6322 142 8

NUGI 926

D/1987/0108/378

© 1987 Jet Pijzel-Dommisse en Centraal Museum Utrecht

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Grafische vormgeving: Daan Out

Fotografie: Kleurafbeeldingen, Tom Haartsen.
Zwart/wit afbeeldingen, Gemeentelijke Fotodienst Utrecht
en Ton Huls Kamp.

Inhoud

pag. 7	Het Utrechtse Poppenhuis van Petronella de la Court
28	Voorhuys en Gang
30	Comptoir en Achterkamer
32	Saletkamer
35	Konstkamer
38	Slaapkamer
40	Kraamkamer
44	Kinderkamer
47	Keuken, Kelder en Vaathuysje
50	Provisiekamer, Meydekamer en Vliering
52	Kleerzolder
54	Thuyn
56	Andere Amsterdamse poppenhuizen uit de 17de eeuw
57	Summary
59	Literatuurlijst

Het Utrechtse Poppenhuis van Petronella de la Court

Het poppenhuis heeft de vorm van een kruisvoetkabinet. Het voetstuk is gemaakt van notehout, de bovenbouw van eikehout, beplakt met fineer van olijfhout. De voorzijde werd oorspronkelijk afgesloten door twee deuren met kleine ruiten. Deze deuren zijn in de 19de eeuw vervangen door de grote glasruit. Het kabinet is ingedeeld in elf vakken van verschillende grootte, die volledig ingericht zijn en bewoond worden door 28 poppen. Het totale aantal voorwerpen, inbegrepen de inhoud van kasten, doosjes en rekken bedraagt ongeveer 1600.

Maten: h. 206,5 cm, br. 182 cm, d. 74,5 cm.

Datering: De inrichting van het huis is niet in één jaar voltooid. Enkele schilderijen, reliëfs, boekjes en brieven zijn voorzien van jaartallen: 1668, 1674, 1678, 1682, 1683, 1684, 1685 en 1690. Stijlkenmerken van de kast en het grootste deel van de inhoud wijzen eveneens op een datering tussen 1670 en 1690. De poppen zijn gekleed volgens de mode uit de jaren tussen 1670-1690.

In de 18de en 19de eeuw zijn enkele wijzigingen aangebracht en voorwerpen toegevoegd. In de gedetailleerde beschrijving van de vertrekken wordt uitgegaan van een datering tussen 1670 en 1690. Indien de voorwerpen van later datum zijn, is dit erbij vermeld.

Herkomst: Oorspronkelijk vervaardigd in opdracht van Petronella de la Court (1624-1707), echtgenote van Adam Oortmans. Na 1707 in bezit van de drie dochters Oortmans; na 1720, het jaar van de dood van Maria en Anna Clara, blijft Petronella Oortmans (1654-1727), echtgenote van Abraham du Pré, eigenares. In 1730 en 1736 via advertenties in de *Amsterdamsche Courant* op veilingen aangeboden, maar niet verkocht.

In 1744 wordt het nog in de boedel van Du Pré genoemd. In of na 1744 gekocht door Pieter van der Beek, echtgenoot van Maria Sophia Heykoop (†1754). In 1758 geveild; gekocht door dochter Margaretha van der Beek (1722-1782), echtgenote van Dirk Slob te Alsmeer.

Vervolgens vererfd op dochter Petronella Slob (1750-1823), echtgenote van Martinus Holtzhey te Middelburg, en tenslotte naar hun dochter Judith Hester Catharina Holtzhey (1778-1870), echtgenote van Engelbert Hendrik Pipersberg. Mevrouw Pipersberg woonde de laatste jaren van haar leven in Utrecht en schonk in 1866 het poppenhuis aan de gemeente Utrecht.

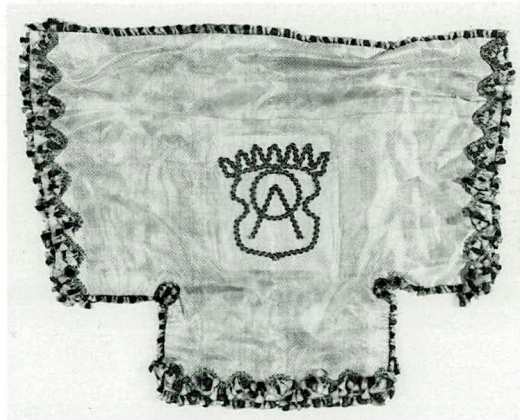
De oorspronkelijke opdrachtgeefster

Toen het poppenhuis in 1866 door mevrouw Pipersberg-Holtzhey aan de gemeente Utrecht geschonken werd, was nog weinig bekend over de herkomst van het kabinet. In het eerste fotoboek over het poppenhuis uit 1891 en in de uitgebreide museumcatalogus van 1904 kan de heer S. Muller de herkomst niet verder terugbrengen dan het midden van de 18de eeuw. De naam 'Constantius Popperyus of Pouperys' van de heer aan wie verschillende 17de-eeuwse briefjes in het comptoir zijn gericht, noemde hij terecht een fantasienaam. Wel constateerde hij dat enkele data in het huis en de stijl waarin de kast en de meeste meubeltjes vervaardigd zijn op een ontstaan in het laatste kwart van de 17de eeuw wijzen. Een catalogus van het poppenhuis, die omstreeks 1765 ter beschikking werd gesteld aan bezoekers van dit 'Overheerlijk Kabinet', vermeldt een 'voornam Dame', die het huis 'in veele jaaren, met groote moeyten en kosten byeen vergaderd had'.

Het poppenhuis heeft zelf belangrijke aanwijzingen tot de ontdekking van de identiteit van de 'voornam Dame' gegeven. Zoals ook bij andere bewaard gebleven oude poppenhuizen voorkomt, hebben de oorspronkelijke opdrachtgevers hun initialen ergens in het huis vastgelegd. In het zilveren stempel van een cachet in het comptoir zijn de letters *AO* gegraveerd. De rugleuning van de halbank in het voorhuys vertoont de letters *MXO*. Bij de restauratie in 1984 werd op de onderzijde van de beddesprei in de slaapkamer nogmaals het monogram *AO* ontdekt.

Zilveren inktstel uit het comptoir; op het pennebakje ligt een ivoren cachet met monogram *AO* van Adam Oortmans, echtgenoot van Petronella de la Court.

Onderzijde van de spreij van het hemelbed uit de slaapkamer, met het monogram *AO*.

Dank zij grondig speurwerk van mevrouw dr. I.H. van Eeghen naar testamenten, inventarissen, boedelscheidingen en krantheadvertenties in het Amsterdamse Gemeentearchief, is de herkomst sinds 1960

bekend. *AO* zijn de initialen van Adam Oortmans, een welgestelde bierbrouwer uit Amsterdam en de echtgenoot van Petronella de la Court. Als bij haar dood in 1707 door de notarissen Outgers en Ype-laer een inventarislijst van haar bezittingen en huisraad wordt opgemaakt, vermeldt men als eerste onder de 'rariteiten': 'Een uytmuntende Poppekas met elf vertrecken ieder in zijn soort rijckelijck en cierlijck gemeubileert na behooren'.

Petronella de la Court is geen onbekende in de kunstliteratuur. Uit advertenties in kranten voor kunstveilingen was reeds bekend dat zij een grote collectie kunstschaten in haar huis had staan, waarvan bijna alles in 1707 werd verkocht. De advertenties geven een goede indruk van haar verzameling, waarin naast vele schilderijen en porselein een groot aantal rariteiten van zeldzame materialen voorkwam. Het poppenkabinet paste met zijn rijke inhoud aan voorwerpen van ivoor, barnsteen, git en agaat zeer goed in Petronella's kunstverzameling.

Petronella de la Court werd op 24 augustus 1624 in Leiden geboren. Op 24 augustus 1649, haar 25ste verjaardag, trouwde zij de Amsterdamse winkelier Adam Oortmans. In de daaropvolgende jaren breidde het gezin zich uit met drie zoons en drie dochters. In 1657 kocht Adam voor het hoge bedrag van f 62.000,— een brouwerij genaamd 'de Zwaan' aan de Singel met het achter aangrenzende woonhuis aan de Nieuwerzijds Achterburgwal. Na de dood van Adam in 1684 nam Petronella de leiding van de brouwerij over.

Diverse notarisakten in de archieven geven de financiële handel en wandel betreffende de brouwerij weer. Voor het poppenhuis is belangrijker wat Petronella in haar testament van 7 januari 1697 bepaalde. Haar kapitaal was belegd in de brouwerij, een aantal huizen en stukken grond, maar voor een groot deel ook in haar kunstverzameling. Een veiling hiervan kon bij het te gelde maken van de boedel onvermijdelijk zijn. Om te voorkomen dat alle kunstschaten verkocht zouden worden, bepaalde zij dat de familieportretten, een kostbare atlas van Blaeu in een palissanderhouten kabinet en het poppenkabinet drie jaar lang in gemeenschappelijk eigendom van haar kinderen zouden moeten blijven. Kennelijk was het poppenhuis voor haar een zeer dierbaar bezit.

In 1707 stierf Petronella de la Court op de hoge leeftijd van 82 jaar. Na alle veilingen en verkopen werd het kapitaal dat zij naliet in 1710 vastgesteld op bijna f 125.000,—. De kunstveilingen hadden ruim f 35.000,— opgebracht. Een aanzienlijk bedrag in die tijd, waaruit met recht kan worden vastgesteld dat zij een welgestelde vrouw is geweest.

De oorspronkelijke bouw en inrichting van het poppenhuis

Omstreeks 1745 hield Sara Rothé een notitieboekje bij waarin alle handelingen bij de bouw van haar poppenhuizen, nu te bezichtigen in het Haags Gemeentemuseum en het Frans Halsmuseum te Haarlem, stap voor stap worden beschreven. Van Petronella de la Court zijn hierover geen gegevens bewaard gebleven, waardoor bijvoorbeeld niet bekend is welke ambachtslieden de voorwerpen hebben vervaardigd. Maar Petronella de la Court zal in grote lijnen wel dezelfde werkwijze hebben gevolgd. De verschillende jaartallen in het huis wijzen erop dat het inrichten jaren heeft geduurd.

De bouw en inrichting lagen in handen van Petronella de la Court. Ondanks het feit dat de initialen van haar echtgenoot Adam Oortmans in het poppenhuis voorkomen, wordt in oude bronnen de 'voornamename' en verzamelaarster Petronella als de opdrachtgeefster genoemd. Ook nu gaat men er vanuit dat zij het poppenhuis liet maken, hoewel haar man er wellicht voor betaalde. Men krijgt de indruk dat het inrichten van poppen- of modelhuizen een typisch vrouwelijk bijdrage is aan een kunstverzameling; alle poppenhuizen zijn ook altijd in vrouwelijke lijn vererfd. Mogelijk heeft het bezit van enkele bijzondere voorwerpen in miniatuurformaat Petronella geïnspireerd tot het maken van een poppenhuis. In welk jaar zij daarmee begon en of zij op dat moment aansloot bij een bepaalde traditie van poppenhuisbouw in Amsterdam, is niet meer te achterhalen. Wel is zeker dat in het laatste kwart van de 17de eeuw in kringen van Amsterdamse regenten en kooplieden nog andere poppenhuizen aanwezig waren. Margaretha de Ruyter, de jongste dochter van Michiel de Ruyter en echtgenote van de predikant Bernardus Somer, bezat een 'noteboome poppekas'. Bij haar dood in 1688 wordt deze in de inventarislijst genoemd. Advertenties in de *Amsterdamsche Courant* van 1703 noemen twee poppenkabinetten met vijf en zes vertrekken van Cornelia van der Gon, vervaardigd in het laatste kwart van de 17de eeuw 'onder toezicht' van haar man, de kunstschilder David van der Plaes. Gedeelten van de betimmering en de inhoud van deze twee poppenhuizen hebben in de 18de eeuw een plaats gekregen in het nog bestaande poppenhuis van Sara Rothé in het Gemeentemuseum te Den Haag. Het poppenhuis van Petronella Dunois — in het bezit van het Rijksmuseum te Amsterdam — is rond 1676 vervaardigd. Petronella Dunois woonde voor haar huwelijk in 1677 met Pieter van Groenendijck bij haar zuster in Amsterdam. Deze zuster was als weduwe van de predikant Petrus van der Hagen zeer waarschijnlijk wel eens in

contact geweest met bovengenoemde Margaretha de Ruyter, eveneens een predikantenvrouw. Bovendien bestond er een familiel relatie tussen Petronella Dunois en Petronella de la Court. De laatste was haar verre tante en de dochters van Petronella de la Court hadden ongeveer dezelfde leeftijd als Petronella Dunois. Zij woonden allen op de Singel, niet ver van elkaar, en uit stukken in nu nog bestaande familiearchieven blijkt herhaaldelijk dat er een goede verstandhouding was tussen de families De la Court en Groenendijck. Er zullen ongetwijfeld contacten geweest zijn juist over de bouw en inrichting van hun poppenhuizen. Het huis van Petronella de la Court is echter van de bovengenoemde bekend gebleven 17de-eeuwse poppenkabinetten zeer waarschijnlijk het vroegste.

De eerste opdrachten zal Petronella de la Court hebben gegeven aan een onbekend gebleven meubelmaker. Nadat het gewenste aantal en de grootte van de kamertjes was vastgesteld, werd het kruisvoetkabinet speciaal vervaardigd. Met deze kast stonden de exacte maten van de vertrekken vast. Daarom moeten de wandschilderingen, betimmeringen en schoorstenen precies op maat besteld zijn, terwijl de roerende voorwerpen deels op bestelling gemaakt zijn, maar deels ook kant en klaar gekocht. Gedurende de volgende jaren, wellicht enthousiast tot de dood van haar man in 1684 en daarna iets minder, 'gaarde zij met groote moeyte en kosten de inrichting bijeen'.

Over de schilderijen is nog het meest bekend. Zij zijn gesigneerd of al in de 18de eeuw aan iemand toegeschreven. Het zijn bekende 17de-eeuwse schilders en zeker niet de minste onder hun vakgenoten: Frederick de Moucheron, Jan van Hughtenburgh, Herman Saftleven, Gerard Hoet, Willem van Mieris, Francois Verwilt, Daniël Vertangen, Pieter Slingelandt en Gerard de Lairese. Zij waren niet allen in Amsterdam werkzaam, maar ook in Leiden, Utrecht, Den Haag en Rotterdam. Petronella de la Court bezat van Van Hughtenburgh, Saftleven, Hoet en Van Mieris ook grote schilderijen en zij vervaardigden

Poppenhuis van Petronella Dunois, ca. 1676, Rijksmuseum Amsterdam.

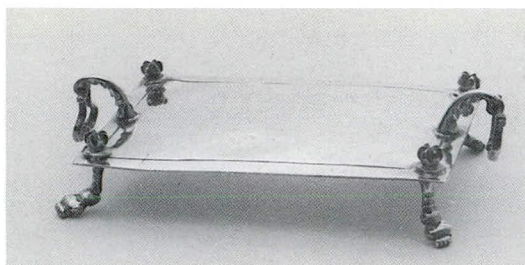
waarschijnlijk met plezier voor haar één of meer miniatuurwerkstukjes. Gezien de eenheid in maatvoering op de mooi ingedeelde wanden van de kunstkamer stelde Petronella zelf de grootte vast en liet speciaal voor deze schilderijtjes vergulde lijsten maken bij enkele lijstenmakers.

Voor de plafonds heeft Petronella bestaande gravures genomen en hiermee passende plafonddecoraties samengesteld. Alleen de tekening van het plafond in het voorhuys past qua formaat en onderwerp precies op deze plek en zou er speciaal voor gemaakt kunnen zijn.

In de tweede helft van de 17de eeuw werden miniatuurvoorwerpen van zilver al op vrij grote schaal in Amsterdam en Haarlem vervaardigd. Enkele zilversmeden hadden zich zelfs gespecialiseerd in dit 'kleinwerk'. Twee van hen komen we ook in Petronella's poppenhuis tegen: het merk van Boele Rijnhout staat op de fontein in de gang en Wessel Jansen maakte een aantal voorwerpen in het comptoir, de slaapkamer, kraamkamer en keuken. Volgens de 18de-eeuwse beschrijving van het poppenhuis hingen in de saletkamer een zilveren kroon, vier zilveren spiegels en vijf zilveren

Herman Saftleven, Rijnlandschap uit de kunstkamer, gesigneerd en gedateerd op de achterzijde "Rijn/herman SaftLeven f./1678", paneel, 8,3 x 11,8 cm.

Zilveren haardbodemplaat uit de kraamkamer, gemerkt met het mees-terteken van de Amsterdamse zil-versmid Wessel Jansen (werkzaam 1642-1696).

Twee reliëfs met mythologische voor-stellingen uit de kraamkamer, toege-schreven aan Francis van Bossuit, ge-dateerd 1682.

armblakers aan de wanden en was de keu-ken ook zeer rijk voorzien van zilver. Dit zilver is helaas in de 19de eeuw uit het poppenhuis gestolen, zodat de makers hiervan niet bekend zijn.

Leverden de zilversmeden Petronella Oort-mans op bestelling of maakte zij een keuze uit het kant en klare aanbod in de winkel? Waarschijnlijk beide. Een aantal voorwer-phen, zoals keukengerei, behoorde duidelijk tot het repertoire van de miniatuur-zilver-smid, want vergelijkbare stukken treft men ook in andere poppenhuizen aan. Maar ne-gen wandblakers en spiegels passend op de wanden van de saletkamer en een uitzon-derlijk voorwerp als de zilveren kachel in de kinderkamer moeten in opdracht zijn vervaardigd. Poppenhuiszilver is overigens iets kleiner van formaat dan het bekende 'miniatuurspeelgoed'.

Kleine bokaal van agaath met mytho-logische voorstellingen uit de kraam-kamer (h. 14,2 cm.); voorbeeld van een kunstvoorwerp van normaal for-maat, dat een plaats kreeg in het poppenhuis.

Voor alle 'kunstvoorwerpen' in het pop-penhuis, de reliëfs en beeldjes van ivoor, git, barnsteen, agaath en email, geldt het-zelfde als voor het zilver. Petronella zal soms geput hebben uit de uitgebreide ver-zameling van kunstvoorwerpen die zij reeds bezat of aanlegde in dezelfde tijd. De bokaal van agaath in de kraamkamer, die naar verhouding te groot is, lijkt daar een duidelijk voorbeeld van. Andere stukken zijn speciaal voor het poppenhuis gekocht of vervaardigd. De tafel, spiegel en gueridons van barnsteen uit de kunstkamer bij-voorbeeld, passen qua afmetingen zo goed in de kamer, dat men hier geneigd is te denken aan een speciale opdracht van Pe-tronella. Of bouwde zij de kamer en het poppenhuis om deze set heen? Wie de ma-ker van deze set is, blijft vooralsnog onop-gelost. Barnstenen voorwerpen en sieraden werden over het algemeen uit Noordoo-st-Duitsland en het Oostzeegebied geïmpor-teerd.

De ivooren beeldjes die opgenomen zijn in de palissanderhouten wand en die van het kabinet in de kraamkamer, voorstellende Geloof, Hoop, Liefde en Vrede, zullen on-getwijfeld in opdracht van Petronella ver-vaardigd zijn.

Petronella had in haar grote kunstcollectie veel stukken van Francis van Bossuit, één van de Vlaamse beeldsnijders in Amster-dam die in de late 17de eeuw veel met ivoor en andere kostbare materialen werk-ten. Twee reliëfs uit 1682 in de kraamka-mer van het poppenhuis werden in de 17de

eeuw al aan hem toegeschreven. Maar wel-ke meesters de andere reliëfs en figuren, bijvoorbeeld de fraaie tuinbeelden, maak-ten is niet bekend.

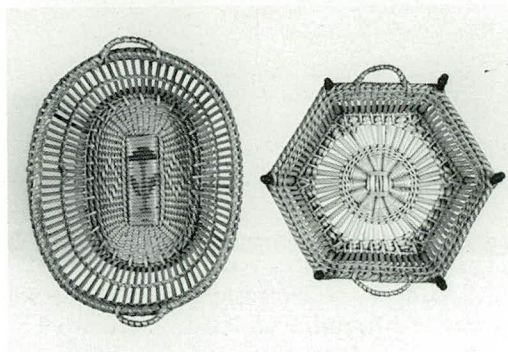
Het glas uit de keuken en al het blauw-wit-te 'porselein', dat in feite ook van glas ge-maakt is, was in de late 17de eeuw in Am-sterdam kant en klaar verkrijgbaar. Iden-tieke exemplaren staan in alle andere oude poppenhuizen. De voorwerpen zijn zo dun en klein dat zij waarschijnlijk aan de lamp geblazen zijn, een techniek die niet veel ruimte en geen grote glasovens vereist. De grote inwendige spanningen in het 'porse-lein' — het breekt soms al als je het aan-raakt — doen eerder aan een amateur-werkplaats denken dan aan een professio-nele glasfabriek. De makers van het zeer kunstig geblazen en gedecoreerde glas blij-ven anoniem.

Ook de Amsterdamse kabinetwerkers en stoelendraaiers die de veelal prachtige meubeltjes van het poppenhuis vervaardig-den, zijn niet te achterhalen. Wel is duide-lijk dat er een aantal verschillende meesters werkzaam zijn geweest: dat is zichtbaar als men bijvoorbeeld de gedraaide stoelpoten vergelijkt van de stoelen uit de keuken, de kinderkamer, de kunstkamer en de saletka-mer. De verhoudingen tussen de meubels onderling en in relatie tot de kamers, is goed uitgekiend. Dit geldt zeker voor alle schoorstenen, betimmeringen en bijbeho-rende losse meubels in de kraamkamer, de keuken, het voorhuys, de kunstkamer en de slaapkamer, die daarom ongetwijfeld op bestelling zijn geleverd. Sommige meubels echter komen overeen met die in andere 17de-eeuwse poppenhuizen, zoals de stoe-len van de salet- en slaapkamer en het comptoir en de kasten uit de kinderkamer. Kwamen zij dan toch ook kant en klaar uit een winkel-werkplaats? Of speelde het on-derlinge contact tussen de dames die een poppenhuis samenstelden een rol? Deze persoonlijke relatie leidde ongetwij-feld wel tot de aankoop van poppen uit eenzelfde atelier. De poppen uit het pop-penhuis van Petronella de la Court hebben dezelfde karaktervolle gelaatstreken en mooie aankleding als die van het poppen-

huis van Petronella Dunois. Over het atelier dat deze poppen maakte is niets bekend. Het zal in ieder geval in Holland, wellicht in Amsterdam of Haarlem gevestigd zijn geweest. De kostuums van de bewoners en bezoekers zijn Hollands, ook al is de mode Frans geïntereerd; het dienstpersoneel is gekleed in Hollandse platelandsdracht.

Het is waarschijnlijk dat het atelier dat de poppen heeft aangekleed — misschien kwamen de popjes zelf, de wassen armen, benen en hoofden elders vandaan — ook de overige aankleding van het poppenhuis: dat wil zeggen de bekleding van wanden, bedden, banken, stoelen en tafels heeft verzorgd. De pop in de slaapkamer heeft namelijk een onderrok aan van dezelfde gestreepte zijde als de wandbespanning in deze kamer.

De manden op de klerzolder en in de provisiekamer zijn zeer aantrekkelijke werkstukjes. Dezelfde mandjes van wilge-teen, soms zelfs met exact hetzelfde model en dezelfde versiering, komen voor in andere Amsterdamse poppenhuizen uit de 17de eeuw. Sara Ploos van Amstel noteerde in 1745 hoe zij in haar poppenhuizen 17de-eeuwse 'Brabantse' mandjes plaatste. Met name in het stadje Halle bij Brussel werden in het laatste kwart van de 17de eeuw dergelijke manden vervaardigd. Wellicht waren ze verkrijgbaar op jaarmarkten of in speciale winkels in Amsterdam.

De latere eigenaressen en toevoegingen aan het poppenhuis

Petronella de la Court had bepaald dat het poppenhuis na haar dood minstens drie jaren in familiebezit moest blijven. De drie dochters Maria, Petronella en Anna Clara hebben zich over het huis ontfemd. De oudste dochter Maria was sinds 1680 weduwe en bewoonde met haar jongste ongehuwde zuster Anna Clara het oude familie-huis aan de Nieuwerzijds Achterburgwal. Het poppenhuis bleef daar staan. Misschien heeft Maria in deze tijd het halbankje in het voorhuys laten maken. Dat zou een verklaring zijn voor het monogram met de letters **M** en **O** in de rugleuning van het bankje. Maria en Anna Clara stierven beiden in 1720.

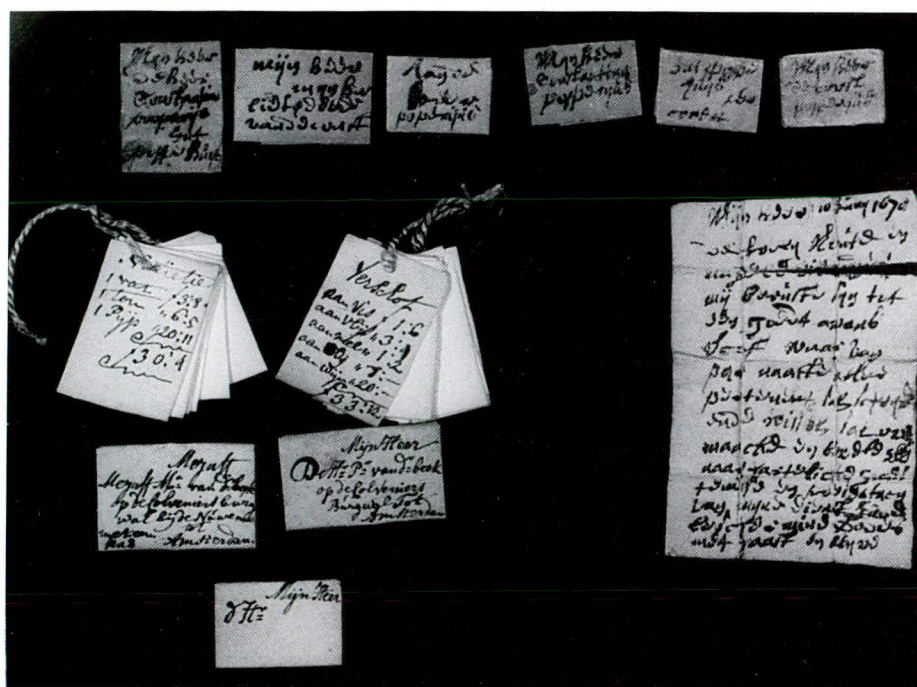

Twee lachende boeren in karakteristieke 'Waterlandse' kostuum links uit het poppenhuis van Petronella de la Court, rechts uit het poppenhuis van Petronella Dunois, Rijksmuseum Amsterdam. Foto rechts: Rijksmuseum Amsterdam.

Petronella Oortmans was getrouwd met de koopman Abraham du Pré. Zij was een even hartstochtelijk verzamelaarster als haar moeder met dezelfde belangstelling voor kunstvoorwerpen en rariteiten. Dat zij wat toe voegde aan het poppenhuis is mogelijk, maar het is niet te bewijzen. Het echtpaar De Pré-Oortmans woonde op de Herengracht, maar zij verhuisden in 1725 weer naar haar ouderlijk huis, waar het poppenhuis waarschijnlijk nog steeds stond. Petronella sterft hier in 1727, haar man Abraham in 1728. De inventarislijst, opgemaakt in 1728, vermeldt in de voorzaal van dit woonhuis de 'poppenkas', in die tijd nog opgesierd met een vijfdeelig kaststel van porselein.

De boedel werd door de kinderen verkocht. De meubels en verzamelingen werden in 1729 te koop aangeboden in een advertentie in de *Amsterdamsche Courant*. Op 19 augustus, 12 en 21 oktober 1730 volgden advertenties voor 'een Koninklijk cabinet, zijnde een poppekas', te samen met de atlas van Blaeu en een aantal munten en penningen. Het poppenhuis werd toen niet verkocht, want op 26 juni 1736 volgde weer een advertentie: Uijt 'er hand te koop een Koninkl. Kabinet, breed 6 voet 7 duim, en hoog 7 voet 8 duim, zijnde een Poppekas, verbeeldende een huijshoudige, waer in 10 vertrekken zijn, ieder in het byzonder gemeubileert, met al sodanig huijsraed als tot een deftige gemeubileerde huijshoudinge behoord, nevens een fraye Tuin met zijn beplantinge en tuijncieraden, daer agter een Prieeltje, alles zeer konstig na 't leeven gemaakt: Te bevragen bij den makelaer A. Menssendyk.' En ook ditmaal kwam er kennelijk geen

Twee kleermanten uit de klerzolder, vervaardigd van gespleten wilge-teen met kralen en zijden borduursel.

Rekeningen en brieven uit het comptoir; twee van de drie 18de eeuwse exemplaren zijn gericht aan 'de Hr. Pr. van dr beek' en 'Meijffr. Ma. van dr beek'.

Spiegel in een gesneden lijst van ivoor uit de kraamkamer, passend bij de twee portretminiaturen van Philips van Orleans, de broer van Lodewijk XIV van Frankrijk, en zijn vrouw Henriëtte Anna van Engeland.

bevredigend bod, want in 1744 wordt het poppenhuis nog steeds genoemd bij de boedelscheiding van een van de zoons van Petronella en Abraham du Pré-Oortmans. Tussen 1727 en 1744 zal er zodoende niets aan het poppenhuis zijn veranderd of toegevoegd.

Dit is in geringe mate wel het geval als de tabakskoopman Pieter van der Beek kort na 1744 eigenaar van het poppenhuis wordt. Pieter van der Beek woonde op de Kloveniersburgwal bij de Nieuwmarkt met zijn vrouw Maria Sophia Heykoop en zijn kinderen, waaronder een dochter Margaretha. Hij was tamelijk welgesteld en bezat net als de vorige eigenaren van het poppenhuis een uitgebreide verzameling schilderijen, porselein en bijzondere kunstvoorwerpen. Hij heeft het poppenkabinet 'vermeerderd en verbeterd', zoals blijkt uit een latere catalogus. Ingrijpend is dit waarschijnlijk niet geweest. In het comptoir werden enkele gedateerde kwitanties, rekeningen en brieven achtergelaten, op naam van Pieter of van 'Meijffrouw Ma. van der Beek'. De vijf rollen tabak en het mandje met Goudse pijpen zijn ongetwijfeld ook in deze tijd toegevoegd.

Toen zijn vrouw Maria Heykoop in 1754 stierf en Pieter van der Beek plannen had Amsterdam te verlaten, bood hij op 6 april 1758 zijn verzameling met het poppenhuis per advertentie in de *Amsterdamsche Courant* aan: 'Mitsgaders het wijd vermaarde en alom bekende Koninkl. Kabinet, zijnde een Poppekas'. Van deze verkoop is een catalogus met een uitgebreide beschrijving van het poppenhuis bewaard gebleven. Dochter Margaretha van der Beek, gehuwd met de schout en secretaris van Almeer Dirk Slob, kocht het poppenhuis. Het verhuisde toen van Amsterdam naar 'Den Uithoorn' in Aalsmeer.

Margaretha zal zeer trots op het bezit van het huis zijn geweest dat zij aan vele belangstellenden toonde. Zij liet weer een catalogus van het 'Overheerlijk Kabinet' drukken. Ook hierin worden alle vertrekken uitgebreid beschreven. Dergelijke beschrijvingen van het poppenhuis uit 1758 en iets later zijn bijzonder belangrijk. Aan de hand hiervan krijgen we een indruk van de veranderingen die later zijn aangebracht, van de voorwerpen die verdwenen zijn en van de benaming van de verschillende vertrekken.

Heeft Margaretha iets in het poppenhuis veranderd of wat toegevoegd? De heer Muller vermeldt in de Catalogus van het Utrechts Museum uit 1904 dat de echtgenoot van Margaretha, Dirk Slob, via zijn moeder afstamde van een Franse adellijke familie. Voorvader Alexander Dupuy de Montbrun, marquis de St. André, ontving van kardinaal de Mazarin de maarschalkstaf. Dat kan een verklaring zijn voor de aanwezigheid van de mooie 17de-eeuwse miniatuurportretten van Mazarin, Lodewijk de XIV en zijn broer Philips de Orleans met hun echtgenotes in de kraamkamer. Het zou immers tamelijk vreemd zijn

geweest, als de oorspronkelijke opdrachtgeefster Petronella de la Court het poppenhuis had opgesierd met portretten van een vorst die in het rampjaar 1672 herhaaldelijk de Nederlanden is binnengevallen. De miniaturen zijn gevat in gesneden lijsten van barnsteen en ivoor en bij de ivooren lijsten hoort een rechthoekige spiegel. Gezien Petronella's voorliefde voor barnsteen en ivoor is het echter niet uitgesloten dat zijzelf de miniaturen in het poppenhuis heeft geplaatst. Zij werden al genoemd in de verkoopcatalogus van 1758 en in Margaretha's catalogus: 'Konstige Schilderijen van voorname meesters, waar onder in miniatuur uytblinkt, Prins Mourits, zonder weerga, de lijsten der Schilderstukken en Spiegel zijn van Barnsteen of ivoor'. Prins Maurits is overigens niet meer aanwezig, maar het kan ook een foute benaming zijn voor het miniatuur van Philips de Goede in de kraamkamer. Margaretha van der Beek stierf in 1782 en liet het huis na aan haar dochter, alweer een Petronella. Zij was gehuwd met Martinus Holtzhey, muntmeester van Zeeland.

Zij woonden in Middelburg en het poppenhuis is ongetwijfeld daarheen verhuisd. Deze Petronella heeft twee miniatuurportretjes in het huis opgehangen, dat van haar echtgenoot Martinus in de kraamkamer en van haar in 1776 overleden zuster Cornelia Hester Slob in de kunstkamer. Tevens werden in die tijd de munten in het kunstkabinet in de kunstkamer met enkele 18de-eeuwse exemplaren aangevuld. Maar Petronella Slob liet nog meer doen aan het huis. Het is heel goed mogelijk dat aan het eind van de 18de eeuw enkele 17de-eeuwse stoffen zo verschoten of vergaan waren dat een 'opknappbeurt' noodzakelijk was. Zo kan men aannemen dat in de kraamkamer de in de catalogus van Margaretha van der Beek beschreven bekleding van 'rood armozijn met zilver' vervangen is door de huidige heel zachtroze taftzijde. Het satijnhouten hemelbed in de alkoof in die kamer heeft bovendien een vorm die eerder in de late 18de eeuw dan in de 17de eeuw thuis hoort. Ook de oorspronkelijk witzijdige wanden van de kunstkamer zijn waarschijnlijk in die tijd met een witte sauslaag overdekt. Misschien vond deze opknappbeurt ook wel in het begin van de 19de eeuw plaats. Vast staat dat in 1810 en 1820 ene Gerardus Josephus Warmerskerken aan het poppenhuis heeft gewerkt. Onder een van de marmeren tegels uit het voorhuys staat het volgende:

*Gerardus Josephus
Warmerskerken
opgezet in de jare 1810
voor de tweede maal nieuw
opgewerkt en ingezet
in de jare 1820 tot
grave dit konstwerk
is all konste te booven
al die er in gewerkt heeft
is rom weert te loove.*

Na de dood van Petronella Slob in 1823 kwam het kabinet in bezit van haar dochter Judith Hester Catharina Holtzhey (1778-1870). Haar man Engelbert Hendrik Pipersberg stierf reeds in 1802. Zij woonde na zijn dood eerst in Vught bij 's-Hertogenbosch en later aan het Janskerkhof in Utrecht. De catalogus van Muller uit 1904 vermeldt een aantal gebeurtenissen uit het leven van Judith Pipersberg-Holtzhey. De bron van deze gegevens is onduidelijk, maar het is mogelijk dat Muller nog beschikte over aantekeningen van gesprekken met mevrouw Pipersberg. Hij vermeldt dat echtgenoot Engelbert Pipersberg enkele 'fraaie tekeningen' op ivoor vervaardigde, die in de la van het kunstkabinet in de kunstkamer liggen en beweert ook dat mevrouw Pipersberg soms voorwerpen en vooral poppen aan bezoekers en kinderen zou hebben geschonken. Dit lijkt onwaarschijnlijk, maar vergeleken met de 18de-eeuwse catalogus zijn inderdaad een paar poppen verdwenen.

In ieder geval is zeker dat in 1831, toen mevrouw Pipersberg in Vught woonde, het poppenhuis 's nachts door dieven is opengebroken. Hun buit bestond voornamelijk uit zilver en goud. Zo verdwenen uit de saletkamer de zilveren kroonluchter, de vier zilveren spiegels en vijf armlakkers; uit de slaapkamer de zilveren haardplaten, het koelvat, twee schildpad rekjes met zilverwerk en een barnstenen koffertje met goud beslag, ingelegd met ivoor. De keuken werd van bijna de hele zilverinventaris beroofd, uit de kleerzolder miste de 'zilveren burry om 't goed boven te dragen', uit het comptoir een 'bybels printboek' met zilveren sloten.

Mevrouw Pipersberg heeft na deze inbraak voorwerpen toegevoegd om het poppenhuis weer toonbaar te maken. Zo kocht zij voor de keuken veel zilver bij de zilversmid A. van der Ven uit 's Hertogenbosch en vulde de keukenkast verder aan met tin. Ze plaatste een nieuwe mahoniehouten tafel in de slaapkamer en één in de kraamkamer, kocht voor de saletkamer een glazen kaarsenkroon en vulde de boekenschat van het comptoir aan met twee delen van de 'Kern der Kerkelijke Historie' uit 1755, een geschenk van ene J.C. de Graaf. Mevrouw Pipersberg zag gelukkig net als haar voorgangsters de grote waarde van het poppenkabinet in. Het kabinet was voor talloze belangstellenden te zien in haar huis aan het Janskerkhof. In 1866, vier jaar voor haar dood, schonk zij het poppenhuis aan de gemeente Utrecht, die het in het stadhuis tentoonstelde. Sinds 1921 heeft het een definitieve plaats in het Centraal Museum. Mevrouw Pipersberg had geen kinderen. Oude pronkpoppenhuizen hebben juist in de 19de eeuw geleden door het onvoorzichtige spel van kinderen. Dit is het Utrechtse huis gelukkig bespaard, waardoor het uitzonderlijk gaaf bewaard is gebleven.

De relatie met andere Amsterdamse poppenhuizen

Een Hollands poppenhuis uit de late 17de eeuw is zeer zeldzaam. Uit die tijd zijn er naast het exemplaar in Utrecht nog maar twee bewaard gebleven. Deze twee, het poppenhuis van Petronella Dunois van omstreeks 1676 en het huis van Petronella Brandt-Oortman van omstreeks 1700, zijn te bezichtigen in het Rijksmuseum in Amsterdam. Daarnaast zijn er, zoals in het vorige hoofdstuk werd vermeld, uit schriftelijke bronnen enkele 17de-eeuwse poppenhuizen bekend en zijn er in twee 18de-eeuwse huizen 17de-eeuwse onderdelen bewaard gebleven. Al deze poppenhuizen werden in Amsterdam vervaardigd voor en in opdracht van welgestelde vrouwen, echtgenotes en volwassen dochters van regenten, kooplieden en ambachtslieden.

Twee portretminiaturen van Martinus Holtzhey en Cornelia Hester Slob, de echtgenoot en de zuster van de toenmalige eigenares van het poppenhuis Petronella Slob, ca. 1775.

Drie miniatuur voorbeelden van voorwerpen die in oorspronkelijk formaat zelden bewaard zijn gebleven: twee houten kleeplakkers om linnengoed glad te strijken uit de provisiekamer, een urinaalmandje uit de kinderkamer.

Amsterdam was aan het eind van de 17de eeuw een welvarende havenstad. De Verenigde Oost- en Westindische Compagnieën voerden vanuit verre werelddelen over zee exotische voorwerpen en onbekende materialen aan. Ook binnen Europa waren er vele handelscontacten. Op het gebied van de huisinrichting en kleding kwamen met name uit Frankrijk, maar ook uit Engeland, nieuwe ideeën en modes naar Nederland. Zij werden hier bekend dank zij ontwerpprenten, uit Frankrijk weggevluchte ambachtslieden en rondreizende kunstenaars. Op vrije markten en in speciale winkels waren alle mogelijke bijzondere voorwerpen te koop. Miniatuurwerk, in hout, zilver, porselein of andere materialen was daar verkrijgbaar. De drie bewaard gebleven poppenhuizen met hun rijk uitgevoerde inrichting weerspiegelen de welvaart van de stad.

Juist door hun kostbare inhoud en hun fijne materiaalgebruik onderscheiden de Amsterdamse poppenhuizen zich van poppenhuizen die in deze tijd in het buitenland werden vervaardigd. In Duitsland was Neurenberg gedurende de hele 17de eeuw een belangrijk centrum waar men pronkpoppenhuizen en speelgoed maakte. Deze 17de-eeuwse Duitse huizen hebben de vorm van een echt huis met een schuin dak en een trappenhuis. Hoewel de inhoud met grote zorg is vervaardigd, ontbreken bij de bewaard gebleven exemplaren juist die kostbare en exotische materialen, die het huis tot een kunstkabinet zouden maken. De Duitse keukentjes bevatten potten, pannen en vaatwerk van koper, tin, ijzer en aardewerk, de Hollandse keukens schitteren door hun zilver, porselein en fijn glas. De Duitse wandschilderingen en schilderijen zijn primitief vergeleken bij de professionele schilderijen in de Hollandse poppenhuizen.

Het Utrechtse poppenhuis vertoont veel overeenkomsten met de andere twee bewaard gebleven 17de-eeuwse exemplaren in het Rijksmuseum. De kast en het voetstuk hebben vrijwel dezelfde vorm als het poppenhuis van Petronella Dunois. De indeling van het kabinet in vakken is bij de andere poppenhuizen ook gebruikelijk. Alle vertrekken bevinden zich in één vlak naast en boven elkaar, waarbij er slechts een enkele keer verbindingen zijn door middel van deuren of trappen. Pas in de loop van de 18de eeuw krijgt men meer aandacht voor echte trappehuizen en opengaande deuren.

Alle poppenhuizen bezitten een gezelschapskamer, een kraamkamer, een keuken, een zolder en provisievertrek. De aparte kunstkamer met een veelzijdige verzameling neemt in het Utrechtse huis een belangrijke plaats in, maar ook andere 17de-eeuwse poppenhuizen hadden een kamer met een porseleinverzameling of een

vertrek waar een kunstkabinetje met een verzameling stond. Specifiek voor het Utrechtse poppenhuis zijn het duidelijk zichtbare comptoir boven in het voorhuis en de tuin, waaraan een heel vak is gewijd. De plaats van de vertrekken in het kabinet, op de onderste, middelste of bovenste rij, was enigszins willekeurig en varieerde per huis. Men volgde gedeeltelijk de gebruikelijke indeling in een groot patriciërshuis, maar, in tegenstelling tot wat vaak wordt verondersteld, hoeven er geen overeenkomsten te zijn met de echte huizen van de opdrachtgeefsters. De keukens liggen meestal in de onderste laag, de zolders, kinder- en slaapkamers boven. De middenlaag heeft de functie van 'bel-étage': hier liggen de ontvangsthal en de belangrijkste representatieve vertrekken. De kraamkamer is in de poppenhuizen in het Rijksmuseum in de middenlaag gesitueerd, in Utrecht bevindt hij zich beneden tussen de keukens en de tuin. In werkelijkheid is deze plaats in het 'souterrain' vrij onwaarschijnlijk. De tuin lag natuurlijk in werkelijkheid achter het huis.

Ook in de gedetailleerde en luxueuze inrichting zijn duidelijk onderlinge overeenkomsten aan te wijzen tussen de 17de-eeuwse Amsterdamse poppenhuizen. Sommige voorwerpen moeten uit dezelfde werkplaats afkomstig zijn. Het poppenhuis van Petronella de la Court onderscheidt zich echter van de andere twee bestaande huizen door de compleetheid en de goede toestand waarin het huis nu nog verkeert. De rijkdom aan volledig aangeklede poppen, aan goedbewaarde meubel- en wandbekleding en aan decoratief porselein op de schoorsteenranden en kasten is onovertroffen. Daarnaast bevat het ook nog een schat aan rariteiten en kostbare materialen en een kunstkamer vol kunstvoorwerpen.

Cultuurhistorisch gezien zijn 17de- en 18de-eeuwse poppenhuizen van groot belang. Bij hun vervaardiging is ernaar gestreefd in alle details een zo getrouw mogelijk kopie te maken van de werkelijkheid. Zij bevatten daarom een schat aan informatie over de woninginrichting zoals die gebruikelijk was in het welvarende milieu van de opdrachtgeefsters. Oude poppenhuizen zijn daarin een belangrijke aanvulling op verschillende andere informatiebronnen, bijvoorbeeld inventarislijsten, rekeningen, beschrijvingen in de literatuur, afbeeldingen van interieurs op schilderijen, prenten en tekeningen en natuurlijk de bewaard gebleven oude huizen, meubels, voorwerpen en textilia. Poppenhuizen herbergen voorwerpen die in hun oorspronkelijk formaat niet bewaard zijn gebleven en tonen deze voorwerpen in hun oorspronkelijke omgeving.

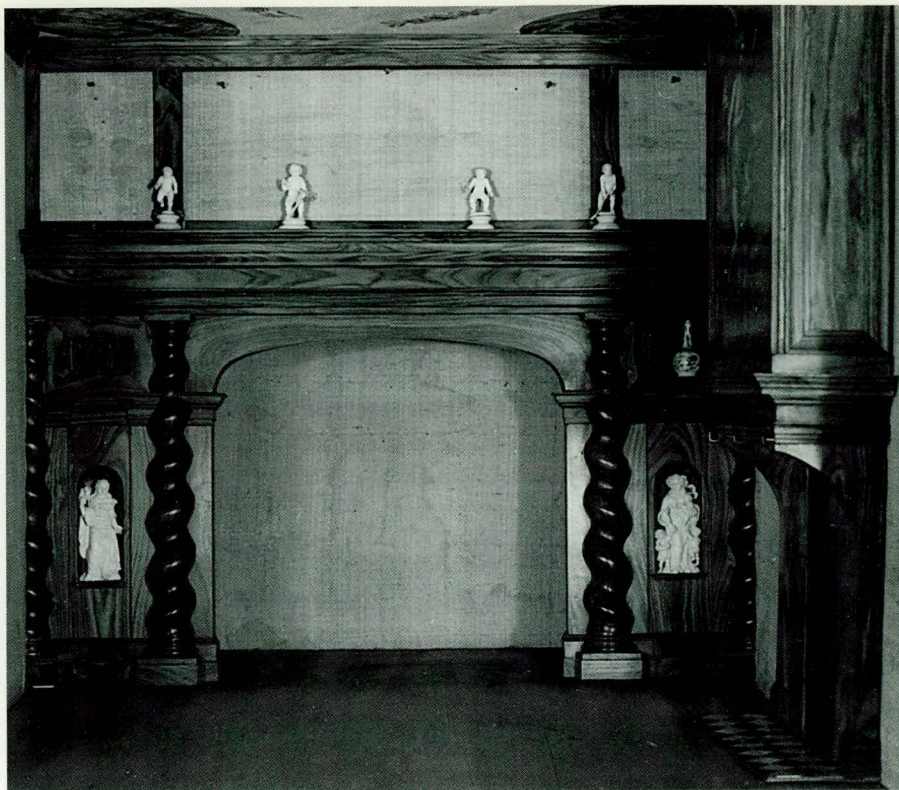
Enkele bijzondere aspecten van de inboedel nader bekeken

De woninginrichting uit het laatste kwart van de 17de eeuw was in welvarende kringen rijk aan kleuren en materialen. Een in onze ogen overdadige combinatie van goudleerbehang, vergulde schilderijlijsten, zilveren wandkandelaars, glanzend lakwerk, veelkleurige tapijten en porselein was heel gewoon. Het grofnervige eikehout uit vroeger tijden werd in de eerste helft van de 17de eeuw al enigszins opgeluisterd door kleine stukjes ebbenhout. In de tweede helft van de 17de eeuw echter heeft dit eikehout bij modieuze meubels plaatsgemaakt voor notehout en fijnnervige exotische hardhoutsoorten, die spiegelend glad te polijsten zijn. Vooral het zwarte ebbenhout en het gevlamde roodbruine palissanderhout waren zeer populair. Mooie voorbeelden van een dergelijke kleurrijke inrichting en het gebruik van nieuwe houtsoorten toont het poppenhuis in de kunstkamer, de kraamkamer en de saletkamer, waar oorspronkelijk op de geschilderde wanden vier spiegels en vijf wandblakers van zilver hebben gehangen.

Wandbekleding

Een totale wandbetimmering van palissanderhout, zoals in de kraamkamer van Utrecht en in de kraamkamer van het poppenhuis van Brandt in het Rijksmuseum, kwam in echte woonhuizen nauwelijks voor. Wel imiteerde men dit door middel van schilderwerk, het zogenaamde 'houten' en gebruikte men het kostbare hout voor stoelen en bergmeubels. De vorm van de wandindeling in deze kraamkamers met een alkoofnis voor het bed en twee zijkasten, geeft wel een natuurgetrouw beeld van de werkelijkheid. Dat geldt ook voor andere wandbetimmeringen in het Utrechtse poppenhuis. De ingebouwde servieskast in het keukentje met deuren links en rechts in de wand was bijvoorbeeld zeer gebruikelijk, evenals de afscheiding van het voorhuys naar de gang en de trap door middel van de notehouten wand met pilasters en kroonlijst of de afscheiding van een vertrekje op zolder door middel van een hekwerk.

In het poppenhuis komen verschillende soorten wandbekledingen voor. Witgekalkte en houten wanden zijn te zien in de eenvoudiger vertrekken als de kleerzolder, de provisiezolder, de keuken, het voorhuys en het comptoir. De rijkere vertrekken als de slaapkamers en de kunstkamer hebben een wandbespanning van zijde. De zijde in de kunstkamer is in de late 18de of 19de eeuw wit gekalkt, maar het patroon, identiek aan de stoelbekleding, is onder het witsel nog zichtbaar. De beschilde wandbespanning van Frederik de Moucheron in de saletkamer vormt een uitzonder-

lijk fraai hoogtepunt.

In de tweede helft van de 17de eeuw kwamen wandbespanningen beschilderd met weidse landschappen in de mode voor belangrijke ontvangstzalen. Een paar losse schilderijen met landschappen van bijzonder groot formaat zijn uit die tijd bewaard gebleven. De saletkamer in het Utrechtse poppenhuis is het vroegste voorbeeld van dergelijke landschappen in hun oorspronkelijke samenhang in één vertrek. Zij zijn vóór 1686, het sterfjaar van De Moucheron, geschilderd. Nog twee andere 17de-eeuwse miniatuur beschilderde zalen zijn te zien in het poppenhuis van Brandt in het Rijksmuseum en in het poppenhuis in het Gemeentemuseum in Den Haag. Opvallend is dat al deze zaaltjes de functie hebben van muziekkamer, althans de aanwezige muziekinstrumenten of muziekmeubels wijzen in die richting. Muziek klinkt in een vertrek met geverniste wanden wat helderder dan in een vertrek met een wandbespanning van textiel. Maar het is de vraag of men in de 17de eeuw van deze akoestische eigenschap bewust gebruik heeft gemaakt.

Het is opvallend dat bij alle vertrekken de schilderijen van de grond tot plafond één doorlopend landschap tonen met een wolkenlucht daarboven. Zij wekken zo de illusie dat men zich midden in het landschap bevindt (in de 18de eeuw was dat in echte interieurs nog erg populair). Zonder rekening te houden met de voorstelling zijn in de poppenhuizen op de wandschilderingen spiegels en wandkandelaars gehangen. Het illusionistische effect van de wanden werd hierdoor meteen weer teniet gedaan. In het poppenhuis is geen lambrizing aan de

De lege kraamkamer met schoorsteenmantel en wandbetimmering voor de alkoof, zorgvuldig gedetailleerd uitgevoerd in palissanderhout.

Op drie wanden en het plafond doorlopend landschap in de saletkamer, geschilderd door Frederik de Moucheron.

Haardwand uit de keuken met marqueterie van stro.

Volledig 'aangeklede' schoorsteenmantel uit de slaapkamer.

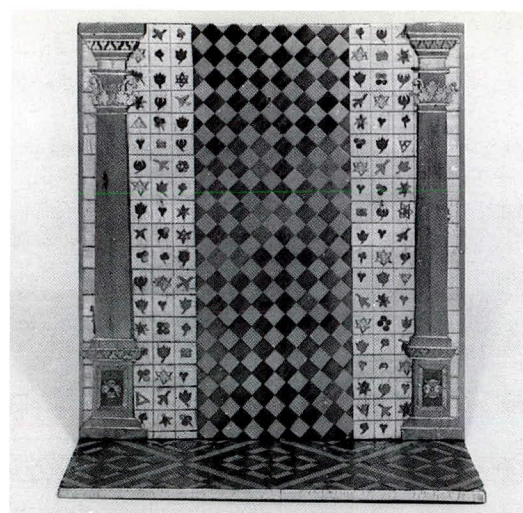
Zilveren kachel uit de kinderkamer, ongemerkt.

onderzijde. Dit gebeurde in werkelijkheid wel, al was het maar om te voorkomen dat stoelen en tafels tegen de doeken werden aangeschoven.

Schoorstenen

In vijf vertrekken van het poppenhuis is tegen een zijwand een schoorsteenmantel aangebracht. Hij bestaat zoals gebruikelijk in deze tijd uit een rechte boezem met een kroonlijst. Deze wordt al dan niet ondersteund door consoles of getorste pilaren, zoals in de kunstkamer. Daar zijn deze pilaren van hout, in werkelijkheid waren ze meestal van steen, bijvoorbeeld marmer, vervaardigd. Aan de kroonlijsten hangt een zijden of kanten schoorsteenval en op elke kroonlijst is porselein opgesteld. In de slaapkamer en de kraamkamer is de boezem voorzien van een vast schilderij, in de overige vertrekken hangen er losse reliëfs van houtsnijwerk of ivoor met barnsteen. De achterwand en de bodemplaat voor het haardvuur imiteren, in een ander materiaal een echte haard. Het 'beroete' rookkanaal in de slaapkamer, kunstkamer en kraamkamer in het poppenhuis is van ebbenhout, de twee zijpanelen naast het rookkanaal zijn van marmer of van een houtsoort, die ook elders in het vertrek gebruikt werd. In de kinderkamer en in de keuken werd een betegelde achterwand met pilasters nagebootst. De haardwand van de keuken is heel bijzonder: de tegeltjes zijn gemaakt van stro. Marqueterie van stro uit de 17de eeuw is zeer zeldzaam; het is een enkele maal op kistjes toegepast, die kostbaarheden konden bevatten.

In de keuken en de kraamkamer is de haard toegerust met de gebruikelijk voorwerpen voor het stoken en bijhouden van een vuur, haardplaten, hangijzer en ketting, vuurpot, comfoor, tang, schep en bezem. De keuken bezit ook nog een houten vuur scherm, waarmee de directe straling van het vuur wat afgeschermd kon worden. In de slaapkamer staat een zilveren schaal in de haard, in de kunstkamer wordt het zwarte rookkanaal opgesierd door een ivooren beeld van de god Mercurius. In de zomer, als er toch geen vuur brandde, plaatste men in werkelijkheid ook wel een schaal, pot, beeld of bloemstuk in de haard.

In de haard van de kinderkamer in het poppenhuis staat een bijzondere verwarmingsbron: een kachel. Dit zilveren exemplaar op vier hoge pootjes met reliëfversieringen op de zijwanden, deurtjes en losse strips op de hoeken, komt wat vorm betreft overeen met de grote kachels van ijzer, die op een enkele 17de-eeuwse Hollandse illustratie te zien zijn. Deze grote ijzeren kachels zijn in Holland zelden bewaard gebleven.

Vloerbedekking

Het poppenhuis geeft een gevarieerd beeld van vloerbedekkingen uit het laatste kwart van de 17de eeuw. Het voorhuys is belegd met wit en zwart marmer in een geometrisch patroon. Dit was in Holland zeer gebruikelijk voor ingangshallen, gangen, keukens, en ook wel voor woonvertrekken op de benedenverdieping. De keukenvloer van het poppenhuis is niet van marmer, noch van de in werkelijkheid veel gebruikte plavuizen, maar van een lichte houtsoort, ingelegd met notehouten 'tegels'. Mogelijk stelt dit toch een vloer van natuursteen of gebakken steen voor.

Vloeren van glad geschuurde planken van grenenhout of eikehout waren in de overige vertrekken van Hollandse woonhuizen het meest gebruikelijk. Zij bleven veelal onbedekt, zeker op zolders, maar ook in belangrijker vertrekken. De zoldervloeren in het poppenhuis bestaan inderdaad uit een gladgeschuurd houten paneel, waar echter de losse delen niet op zijn aangegeven.

Soms werden de houten vloeren bedekt met matten of vloertapijten. Fijne rieten matten van oosterse of Afrikaanse afkomst, al dan niet voorzien van banen zwart of rood geblokte versieringen, waren bekend in de 17de en 18de eeuw, maar zij zijn meestal — versleten — weggegooid. In het Utrechtse poppenhuis zijn in vijf kamers de vloeren van wand tot wand met deze fijne matten belegd. Zo te zien zijn ze geknipt uit een groter exemplaar en omzoomd met zijden band. Kleinere ronde of ovale vloermatjes van gevlochten touw liggen in het voorhuys. Vloertapijten daarentegen waren in Holland in de 17de eeuw nog heel zeldzaam. Als ze in inventarissen genoemd worden, is het bovendien niet altijd duidelijk wat voor soort tapijten men bedoelt. Oosterse geknoopte tapijten lagen in deze tijd meestal op tafel en niet op de vloer. De saletkamer bevat een zijden vloerkleed onder de tafel, over de matten vloerbedekking heen. Mogelijk betreft het hier een extra fraaie aankleding van het

vertrek ter ere van het bezoek. Het is eveneens de vraag of de zijden vloerbedekking van de slaapkamer als nabootsing van een 'vloertapijt' beschouwd kan worden, of dat we hier zuiver te maken hebben met de aankleding van een poppenhuis.

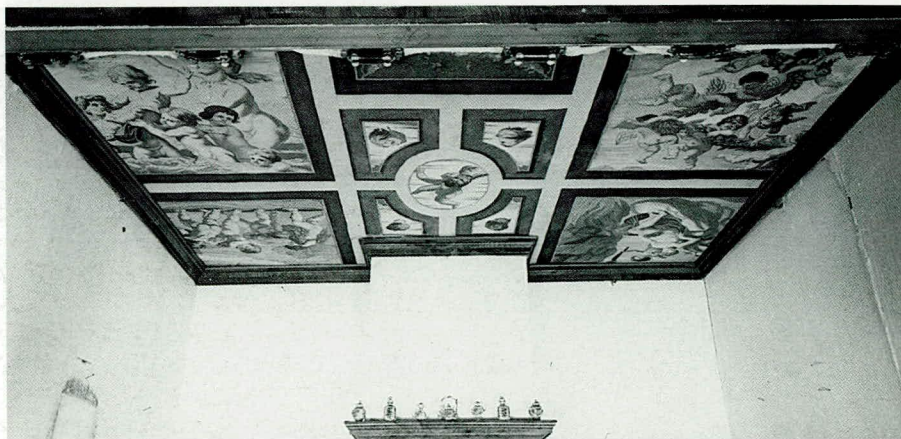
De kunstkamer heeft een vloer die wij tegenwoordig een parketvloer noemen, die bestaat uit diverse houtsoorten, gelegd in een geometrisch patroon. 17de-eeuwse parketvloeren zijn in Nederland zeer schaars geweest. In Frankrijk en Engeland werden ze aan het eind van de 17de eeuw meer toegepast, vooral in ontvangstzalen, koninklijke logeervertrekken en kleinere kabinetjes. Mogelijk heeft Petronella de la Court in haar kunstkamertje een haar bekend, maar in het groot veel te kostbaar ideaal, kunnen verwezenlijken. Opvallend is overigens de overeenkomst in patroon, tussen de vloer en het plafond.

Plafonddecoratie

Het plafond in de kunstkamer is net als in andere kamertjes beplakt met gravures. Waarschijnlijk werd een plafondindeling met geschilderde doeken of panelen nabootst. De onderwerpen van de gravures — de vier elementen en de vier windstreken — zijn passend voor een kunstkamer. Het is immers een kamer, die een veelzijdige verzameling bevat van voorwerpen van vele verschillende materialen en afkomstig uit diverse landen. In andere vertrekken, zoals het voorhuys, de kinderkamer en de kraamkamer, is eenzelfde verband tussen plafondversiering en functie van het vertrek aan te wijzen. In openbare gebouwen, paleizen, maar ook wel in gewone woonhuizen, kwamen deze relaties tussen schilderijen of beeldhouwwerk en de functie van het vertrek wel vaker voor. De winden op het plafond van het voorhuys sluiten aan bij de vier jaargetijden in de vorm van vier ivoren beeldjes, vrij gebruikelijke onderwerpen in een hal of gang. De 'lente, een nieuw leven' past in een kraamkamer; de 'herfst' in de kinderkamer slaat wellicht op de dokter en het zieke kind, dat zich daar bevonden heeft.

Rieten vloermat uit de saletkamer.

Plafond uit de kunstkamer, beplakt met gravures passend bij de functie van de kamer: de vier elementen en de vier windstreken; de vakindeling komt overeen met die van de parketvloer.

Niet van alle plafonds in het poppenhuis is de betekenis even duidelijk. Er is bijvoorbeeld geen verklaring voor de aanwezigheid van de grote gekleurde gravure met de verheerlijking van keizer Leopold I op het plafond van de slaapkamer. Misschien paste en kleurde de prent alleen maar goed in de ruimte. Ook zijn niet alle plafonds in het poppenhuis beplakt met prenten. De meer eenvoudige vertrekken als de keuken en kleierzolder vertonen de gebruikelijke balkenplafonds.

Stoffering

Het Utrechtse poppenhuis geeft prachtige voorbeelden van een inrichting, die een grote eenheid in de kleur van de stoffering vertoont. Omstreeks 1680 drong vanuit Frankrijk het modeverschijnsel door zoveel mogelijk eenheid in decoratie, stoffering en kleur na te streven. Voor het bed, de stoelen, tafelkleden en wandbespanning werden bijvoorbeeld dezelfde of goed bij elkaar passende stoffen gebruikt, hetgeen 'en suite' werd genoemd. In de 18de eeuw was dit gebruik volledig ingeburgerd en spraken men van de rode, blauwe of groen zaal, afhankelijk van de kleur van de textiel en het aangepaste houtwerk. Het mooiste voorbeeld van een dergelijke eenheid is te zien in de slaapkamer van het poppenhuis. De 18de-eeuwse catalogus van het poppenhuis beschrijft de kamer als volgt: 'De wand met armozijn behangen; zijnde een sierlijk ledecant met deselfde stof omhangen, ende de tafels en stoelen alzo bekleed'. De gebloemde zijde van bed, tafels en stoelen, rijkelijk versierd met galon en kwasten in dezelfde kleuren wit, crème en zeegroen, past prachtig bij de gestreepte zijden wandbespanning en het geruite, roze gebloemde vloertapijt. Zelfs de dame met haar hoge kapsel past in deze slaapkamer: ze draagt een roze-groene jurk en heeft een onderrok aan van dezelfde gestreepte zijde als de wandbespanning.

Het gebruik van dezelfde zijde voor wandbespanning, bedbehangsel, stoelbekleding, tafelkleden, kussens en schoorsteenval, is in het poppenhuis ook zichtbaar in de kunstkamer, de saletkamer, de kraamkamer en de kinderkamer. In de kinderkamer is het ver doorgevoerd: ook een etui voor kammen en een kakstoeltje zijn voorzien van dezelfde paarsbruine zijde als het paviljoenbed en de kussens op de rustbank. Al deze gaaf bewaarde zijden textiel in het Utrechtse poppenhuis, met haar bijpassende passementen en kwasten aan bedden en stoelen, is van onschatbare waarde.

Bedden en rustbanken

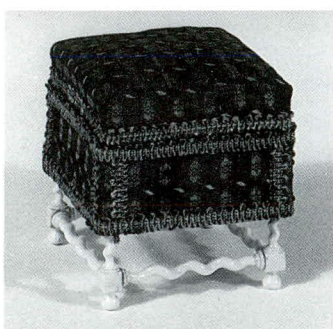
Het bed nam vroeger een zeer belangrijke plaats in. In de hele 17de en tot ver in de 18de eeuw stond er niet alleen in de slaapvertrekken, maar ook in een woon- of ont-

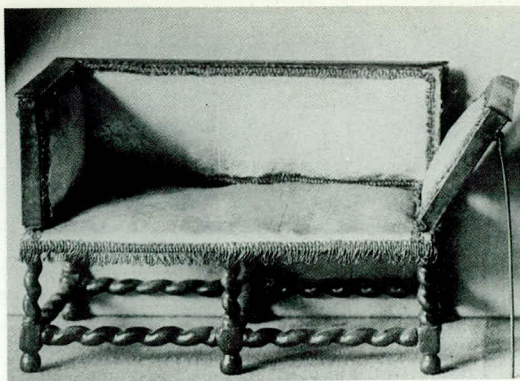
vangstkamer een bed opgesteld. In de ontvangstzalen vervulden bedden, volgens een nog middeleeuwse traditie, een representatieve functie en niet in de eerste plaats een slaapfunctie. Zij waren in gebruik als loogerbed voor belangrijke gasten, bij een huwelijk, of bij een sterfgeval om de dode in op te baren. Een volledig behangsel van een groot representatief statiebed was duur, zeker als het om bijzondere stoffen ging als zijde of fluweel met bijpassende passementen. De rijkdom van de bewoners van het huis kon men zien aan de aankleding van een bed.

Paviljoen uit de kinderkamer.

Etui voor kammen en een kakstoeltje uit de kinderkamer, bekleed met dezelfde paarsbruine zijde als de rustbank en het paviljoen.

Het Utrechtse poppenhuis bevat vier bedden. De twee bedden in de slaapkamer en kraamkamer zijn rechthoekig van vorm en hebben een hemel op vier hoekstijlen. In de kinderkamer staat een paviljoenbed en in de meydekamer is een bedstede ingebouwd. Vooral het bed van de slaapkamer is heel bijzonder, omdat het volledig opgetuigd is als een statiebed. Het kegelvormige gordijn van het paviljoenbed van de kinderkamer hangt zoals gebruikelijk aan een haak aan het plafond. Mogelijk heeft niet het huidige houten 'kinderbed', maar de rustbank met kussens oorspronkelijk onder het paviljoen gestaan. De 18de-eeuwse catalogus van het poppenhuis wijst in die richting. Op schilderijen worden spora-

Rustbank met kussens uit de kinderkamer; mogelijk heeft de rustbank oorspronkelijk onder het paviljoen gestaan.

Rustbank met neerklapbare zijleuningen uit het vertrek achter het comptoir.

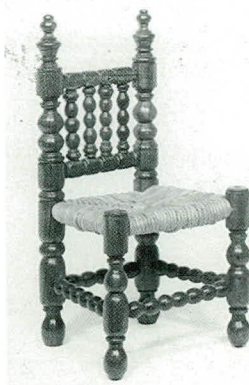
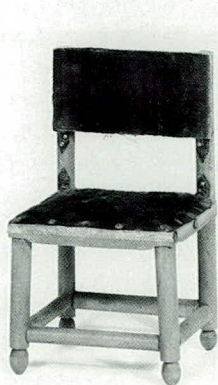
disch paviljoenbedden afgebeeld, echte 17de-eeuwse exemplaren bestaan niet meer. Het poppenhuis bevat naast de mooie rustbank uit de kinderkamer nog een tweede rustbank. Deze bank heeft eveneens een model, dat, hoewel bekend van afbeeldingen en beschrijvingen, in Nederland niet meer in het groot bewaard is gebleven. Dit rechthoekige bankje, met twee zijleuningen, die schuin neergeklapt kunnen worden, staat in het vertrekje achter het comptoir. Het ameublement in de kunstkamer is vervaardigd door dezelfde meubelmaker en bekleed met dezelfde crèmewitte Chinese zijde en goudgalon.

Zitmeubels

De stoelen uit het poppenhuis geven een prachtige indruk van de verschillende typen die omstreeks 1675/1680 in Holland populair waren. Opvallend is dat de meeste onderdelen (de poten, dwarsregels en armleuningen) gedraaid zijn. Binnen de grote meubelmakersgilden in de belangrijke steden was er een aparte afdeling voor de 'stoeldraaiers', ambachtslieden die zich hadden gespecialiseerd in het vervaardigen van voorwerpen en meubelonderdelen op de draaibank. In de 17de eeuw waren stoelen en krukjes veelal opgebouwd uit gedraaide onderdelen. Afhankelijk van de eenvoud van de stoel werden de poten of glad gedraaid, of voorzien van bolversieringen of van ingewikkelde spiraalvormige draaiingen. Het poppenhuis laat die verschillen ook zien in de gladde stoelen uit de kleerzolder en kinderkamer, de fijn ver-

sierde stoelen van de keuken en de fraaie getorste stoelen uit de kraam-, salet- en kunstkamer. Ook de afwerking van de bekleding en zitting is verschillend, overeenkomstig de werkelijkheid. De keuken- en kinderkamerstoelen hebben een matten zitting van riet of touw, de roodgeverfde stoeltjes uit de kleerzolder en meydekamer hebben een harde zitting, bekleed met groen trijp, waarop grote koperen nagels. De luxe stoelen van de slaap-, kraam-, salet- en kunstkamer zijn bekleed met fijne zijde, afgezet met galon, passend in het algemene kleurschema van het vertrek. De modellen met glad gedraaide poten waren al veel vroeger in de 17de eeuw in gebruik. In de tijd van het ontstaan van het poppenhuis hoorden zij kennelijk thuis op de zolders. Getorste stoelen kwamen in het tweede en derde kwart van de 17de eeuw in de mode. Zij werden weliswaar nog veelvuldig in het laatste kwart van de 17e eeuw vervaardigd, maar hun plaats werd toen snel verdrongen door stoelen met min of meer uitbundig gebeeldhouwde onderdelen. Een combinatie van gebeeldhouwde en gedraaide stijlen en regels was eveneens zeer gebruikelijk. Toch was dit kennelijk nog niet tot de miniatuurfabricage van stoeltjes doorgedrongen. Misschien ook wel begrijpelijk als men bedenkt dat er voor zo'n stoeltje, naast de stoelendraaier, ook andere vaklieden, namelijk 'beeldsnijders' ingeschakeld zouden moeten worden. Slechts de halbank in het voorhuys is voorzien van gebeeldhouwd snijwerk.

Eenvoudige en luxe stoelen, v.l.n.r. uit de kleerzolder, kinderkamer, keuken, saletkamer en kunstkamer.

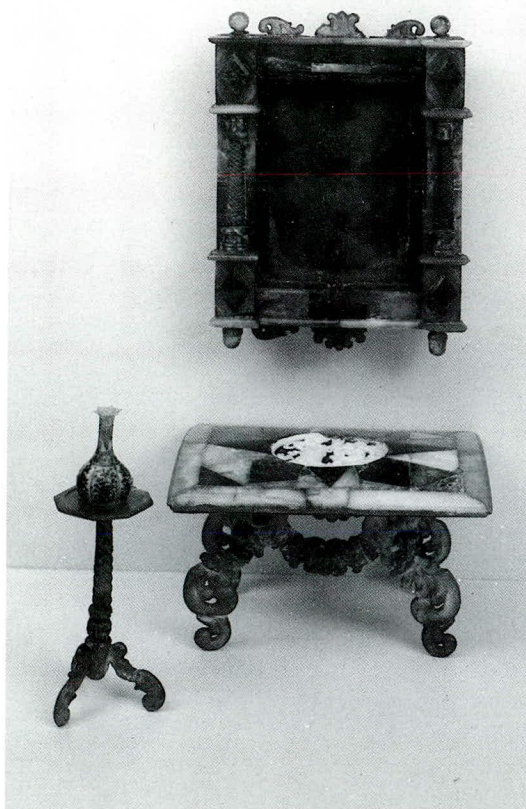
Palissanderhouten tafel uit de kraamkamer.

Notehouten klaptafel uit de saletkamer.

Tafels

De vele verschillende tafels geven eveneens een prachtig beeld van wat er op dit gebied in de late 17de eeuw voor handen was. De meest eenvoudige tafels staan in de kleezolder: het uit de middeleeuwen overgebleven type van de plank op twee schragen dient als strijktafel. De tafeltjes onder de kleebakken bestaan eenvoudig uit twee rechtopstaande planken of 'wangen', met een accolade versiering, waarop het blad ligt, al dan niet verbonden door schuine steunen of een voor- en achterregel. Een dergelijke tafel bevindt zich ook in de meidekamer. De toilettafel in de slaapkamer, geheel bedekt door het tafelkleed, vormt een variatie hierop.

Meer vakmanschap vereiste het maken van de rechthoekige tafels op vier getorste poten, die verbonden worden door een kruis. De poten passen wat versiering betreft geheel bij de stoelen uit die tijd. Het blad werd soms fraai ingelegd met bijzondere houtsoorten. Prachtige voorbeelden van deze tafeltjes staan in de kunst-, kraam- en de slaapkamer. Ook het onderstel van de linnenpers in de kleezolder behoort tot dit type. Iets ingewikkelder van constructie zijn de klap- of hangoortafels uit de saletkamer (onder het tafelkleed) en de keukens. Van het ovale blad kan ofwel één helft, in het midden scharnierend naar beneden klappen (saletkamer), ofwel twee zijdelen, zoals in de keukens. Dit soort klaptafels, eveneens met getorste poten, blijven de hele 18de en 19de eeuw nog in gebruik, weliswaar niet meer in de ont-

Set van een tafel, een spiegel en oorspronkelijk twee gueridons uit de kunstkamer, waarschijnlijk in het Oostzeegebied vervaardigd van barnsteen met ivoren versieringen.

vangstvertrekken van patriciërshuizen, maar wel in eenvoudiger plattelandshuizen en in keukens.

De kinderkamer bevat twee ronde of ovale theetafeltjes met één getorste poot op een driehoek. In werkelijkheid was het blad vaak opklapbaar, zodat het tafeltje wanneer het niet in gebruik was tegen de wand gezet kon worden. Een opstaand randje aan het blad is een kenmerk voor een theetafel. Veel overeenkomst met deze theetafeltjes hebben de hoge bijzettafeltjes of 'gueridons' in de kinderkamer en slaapkamer. Deze gueridons werden in de 17de en vroege 18de eeuw altijd per paar vervaardigd en zij vormden één geheel met een wandtafel en eventueel een boven die tafel hangende spiegel. Een prachtig voorbeeld van zo'n set van spiegel, tafel en gueridons (helaas is een van de gueridons verloren gegaan) vormt het barnstenen stel in de kunstkamer. Het tafelblad, beplakt met een dun laagje barnsteen, waar ivoren versieringen doorheen schemeren, rust op een gebeeldhouwd onderstel. Barnsteen werd voornamelijk verwerkt in Oost-Duitsland en het Oostzeegebied, waar Danzig een be-

langrijk centrum was. Doosjes, miniatuur-kistjes of kabinetjes geheel beplakt met barnsteen werden in de late 17de en 18de eeuw vaker vervaardigd, een dergelijke miniatuur tafel en spiegelset is uniek. Wel is uit een inventarislijst van de inboedel van Huis Noordeinde uit 1702 nog bekend dat koningin Mary, de vrouw van stadhouder Willem III, een grote barnstenen set van tafel, spiegel, gueridons en kabinet bezat. Ook in de saletkamer bevindt zich een aantal zeer bijzondere tafeltjes. De vier gueridons met hun Chinese ivoren beeldjes, laten een prachtige mengeling zien van oosterse en westerse vormen. Dergelijke combinaties vond men in de 17de en 18de eeuw heel aantrekkelijk. De gueridons flankeren twee wandtafels, bestaande uit marmeren bladen op vergulde houten adelaars. Een dergelijk zwaar gebeeldhouwd onderstel onder een blad was toentertijd zeer modieus en gebruikelijk in hofkringen en rijkere interieurs. Deze vorm met een adelaar was overigens zeldzaam in Holland: meestal was de voet gebeeldhouwd met bladmotieven en kwabbige ornamenten. Het klavecimbel rust op zo'n onderstel, hoewel de vorm met de vijf poten hier is aangepast aan de vorm van het klavecimbel zelf. De stijl van de versieringen, 'kwabstijl' genoemd naar het ornament dat doet denken aan slappe huidplooiën of oorschelpachtige vormen in combinatie met bloem- en bladmotieven, is ook terug te vinden in de vergulde schilderijlijsten in de kunstkamer. Voor meubels en houtsnijwerk was de kwabstijl in Holland vooral in het derde kwart van de 17de eeuw populair.

Het comptoir bevat een tafel met een duidelijke functie: een lessenaar met twee schuine zijden, beplakt met groen laken. Ook dit meubel zal waarschijnlijk naar het voorbeeld van grote exemplaren gemaakt zijn, die echter uit de 17de eeuw niet bewaard zijn gebleven. We kennen wel luxueuze uitvoeringen van lessenaars in de vorm van dozen die los op een tafel geplaatst konden worden. Een lessenaar zoals in het comptoir van het poppenhuis bood weinig bergruimte voor brieven en paperassen; die werden in speciale wandrekjes opgeborgen.

Tenslotte heeft het poppenhuis in de kraamkamer en slaapkamer nog twee tafeltjes uit de 19de eeuw. Zij hebben slanke taps toelopende gedraaide poten zonder enige verbinding aan de onderzijde, waardoor zij zich onderscheiden van hun 17de eeuwse soortgenoten.

Bergmeubels

De kist, het bergmeubel bij uitstek in de middeleeuwen, werd in de 16de en 17de eeuw steeds meer vervangen door kasten. In een rijk woonhuis, zoals dit poppenhuis, vindt men zelfs op de zolders geen kisten

Wandtafel uit de saletkamer met marmeren blad op een verguld onderstel in de vorm van een adelaar.

Tweedeurs linnenkast van notehout uit de kinderkamer; op de kast staat wit porselein.

meer. Alleen het geld in het comptoir wordt in een speciale geldkist bewaard. De meeste kasten in het poppenhuis zijn verplaatsbaar, alleen de servieskast in de keuken is in de wand opgenomen. De kinderkamer bevat twee notehouten kasten van het type, dat aan het eind van de 17de eeuw zeer populair wordt en dat tot ver in de 18de eeuw bleef. Kenmerkend voor dit type kast zijn de twee hoge deuren, de grote overstekende kroonlijst en de lage bolpoten. Zij waren over het algemeen bestemd voor linnengoed en kledingstukken. Voor de baby-uitzet werden in ons land in de tweede helft van de 17de eeuw speciale kastjes vervaardigd, die 'luiermanskabinet' werden genoemd. Zij werden meestal van kostbare houtsoorten gemaakt en soms waren zij voorzien van een toepasselijke decoratie. De kraamkamer in het poppenhuis bevat een dergelijk luiermanskabinet van palissanderhout op een hoog onderstel. De houtsoort en de versiering van de twee ivoren beeldjes op de deuren vormen één geheel met de overige betimmering van de kraamkamer. Tezamen met de twee op de alkoofwand aangebrachte beeldjes vormen ze de personificaties van Geloof, Hoop,

Porseleinkabinet uit de kunstkamer.
Lepelrek uit de kelder, boekenrek en
kapstok uit de kinderkamer.

Liefde en Vrede, goede wensen die men elke nieuwgeborene zou willen meegeven. De kunstkamer bevat eveneens twee kabinetten met een speciale functie, namelijk het bergen of tonen van kunstschaten. Beide kastjes staan, net zoals het luiermanskabinet op een hoog voetstuk met vier poten die zijn verbonden door een kruis; vandaar de naam 'kruisvoetkabinet'. Het porseleinkabinet is een vroeg voorbeeld van een vitrinekast, die in Holland de hele 18de eeuw zeer populair is gebleven. Achter de deuren met glazen ruitjes stelde men zijn porseleinverzameling ten toon. Het miniatuurporseleinkabinet in het poppenhuis bevat twee glazen deuren. Dit was bij echte exemplaren niet mogelijk, omdat men dergelijk grote ruiten nog niet kon vervaardigen; de glasdeuren zijn daar altijd door middel van roeden onderverdeeld.

Het prachtige kunstkabinet in de kunstkamer is een getrouwe weerspiegeling van grote kabinetten. De marqueterie-versiering met sterren van ivoor en ebbenhout kwam veel voor in Holland in het laatste kwart van de 17de eeuw. Zij gaf de naam 'sterkabinet' aan dergelijke bergmeubels. De laden in het sterkabinetje van het poppenhuis zijn gevuld met tekeningen, zilveren voorwerpen, munten en mineralen. Bovenop zijn eveneens kunstwerken geplaatst. In de 17de en 18de eeuw werden kasten altijd opgesierd met voorwerpen, meestal een kaststel van porselein. Ook in dit poppenhuis staan porseleinen vazen, kommen, beeldjes van ivoor of andere kunstvoorwerpen op de kroonlijst van alle kabinetten. Naast kasten waren er vroeger nog een aantal andere mogelijkheden om voorwerpen op te bergen. Groot is het aantal losse

rekjes of aan de muur vastgemaakte planken. In het comptoir staan alle boeken en pakken papier zo opgesteld; in de provisiekamer dragen de planken flessen en tonnetjes met etenswaren. Talloze gebruiksvoorwerpen heeft men hier net als in de klerzolder, kinderkamer en keuken, los opgehangen aan spijkers. Het blijft de vraag of een dergelijke uitbundige manier van het uitstellen van voorwerpen aan de muren niet specifiek voor een poppenhuis was: maar al te graag wilde men immers alle miniatuurvoorwerpen laten zien. Toch was het los ophangen en opbergen hangend aan en staand op rekjes in de 17de eeuw nog zeer gebruikelijk. Talloos zijn de kannenborden, lepelhuisjes en bordenrekken die in inventarislijsten genoemd worden en schilderijen geven eenzelfde beeld. Speciale aandacht in het poppenhuis vragen het boekenrekje en de kapstok in de kinderkamer en de rekjes gevuld met glaswerk en porselein in de keuken. Het zijn zeer getrouwe weergaven in miniatuur. In de slaapkamer hebben twee schildpadrekjes gehangen, waarop allerlei zilverwerk was opgesteld. Zij zijn helaas bij de diefstal in 1830 ontvreemd.

Rek met glaswerk uit de keuken; de vorm van 17de eeuwse bekers, bokaalen en flessen is zeer goed weergegeven.

Glas en porselein

Slechts één bordje in het poppenhuis is vervaardigd van echt porselein: het miniatuur scheerbekken in de gang achter het voorhuis, dat dienst doet als waterbak onder de fontein. In de 17de eeuw was dit porseleinen poppegoed nog erg zeldzaam, in de 18de eeuw was het een geliefd verzamelobject. Het overige serviesgoed in het poppenhuis is gemaakt van opaak glas voorzien van een blauwe decoratie, waardoor het bedrieglijk veel lijkt op Chinees blauw porselein. Ook wat betreft de vorm en de decoratie van de vazen, kannen, schotels en het theegoed, wordt het Chine-

se porselein geïmiteerd, dat in de 17de eeuw in grote hoeveelheden door de VOC naar Amsterdam werd verscheept. De drie theepotten van roodrood glas op het porseleinrek in de keuken bootsen ongetwijfeld de Chinese theepotjes van rood steengoed na.

De keuken en provisiekamer bevatten doorzichtige, groene en blauwe glazen en flessen. Ook hun vorm en versiering volgen nauwkeurig de werkelijke vormen van het 17de eeuwse glas. Er staan roemers, bollebuik flessen, bekers, een dekselbokaal, een vleugelglas en een hoge fluit.

Poppen

Het gevarieerde beeld dat het poppenhuis van Petronella de la Court de toeschouwers biedt door de uitbundige inrichting wordt nog aangevuld door rijkdom aan poppen. Van de oorspronkelijk 34 poppen, die de 18de-eeuwse catalogus noemt, zijn er 28 in een min of meer goede staat bewaard gebleven. Zij vormen tezamen een zeer belangrijke bron voor de kostuumgeschiedenis uit het laatste kwart van de 17de eeuw in Nederland, omdat uit die periode nauwelijks kleding bewaard gebleven is. Alle poppen stammen uit die tijd. Sommige zijn gekleed in een kostuum dat modieus was rond 1680, anderen volgen de

nieuwste mode rond 1690. In de 18de en 19de eeuw zijn er geen poppen aan toegevoegd. Het bijzondere van poppen in een poppenhuis is dat ze de kleding laten zien van de verschillende maatschappelijke geledingen, die om uiteenlopende redenen tegelijkertijd in een woonhuis aanwezig kunnen zijn. Naast de fraai aangeklede heren en dames in de ontvangtsalon, en de heer des huizes in zijn gerieflijke kamerjas, worden ook eenvoudige wasvrouwen en dienstmeisjes getoond, en kinderen aan de leiband of spelend in de tuin.

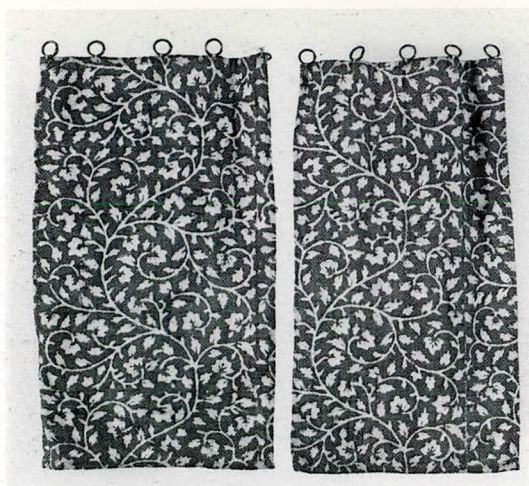
Het beeld van het rijke dames- en herenkostuum uit de late 17de eeuw is uitbundig en kleurrijk. Gevederde hoeden, lange pruiken en kapsels met kant en parelsnoeren doorvlochten, boven zijden en fluwelen kostuums, afgezet met goud- en zilvergallon, kant en strikken. De dames dragen diverse onderrokken, hun voeten steken in elegante muiltjes. De kleding van de kinderen, zoals die van de peuter in het voorhuys, volgt nauwkeurig die van de volwassenen. De baby in de kraamkamer is, ingebakerd in diverse lagen windsels. Het dienstpersoneel gaat minder kostbaar gekleed, maar wel kleurrijk en gevarieerd. De meiden in de provisiekamer, het voorhuys en de keuken en de boer met zijn bolle hoed in de kunstkamer dragen het Waterlandse streekkostuum. Ook de min, de baker, het kindermisje en de wasvrouwen vormen een belangrijke bron voor dit onderdeel van de kostuumgeschiedenis.

De textiel die verwerkt is in de kostuums is op zich van belang. Zo zijn stoffen bewaard gebleven, weliswaar in miniatuurformaat die in andere situaties versleten of verteerd zijn. En kan er een datering worden toegeschreven aan bepaalde motieven. Het poppenhuis geeft een vroeg voorbeeld van mogelijk uit India geïmporteerde geruite katoen, die verwerkt is in de theedoe-

Twee dekselkannen van het kannebord uit de keuken, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas.

V.l.n.r. de heer des huizes uit de kunstkamer in huisdracht, de bezoeker uit de kraamkamer in uitgaanskostuum, de keukenmeid in Waterlandse dracht met schort van Indiase geruite katoen.

ken en het schort van de keukenmeid. Ook bevat het kleurig bedrukt linnen en katoen uit de late 17de eeuw, niet alleen in de bedsteegordijntjes van de meidekamer, maar ook bij de onderrokken van enkele wasvrouwen en dienstmeisjes.

Poppen in een poppenhuis geven de indruk dat erin geleefd wordt. Vooral in het Utrechtse poppenhuis wordt een deel van het leven uit de 17de eeuw aanschouwelijk gemaakt. Een dienstmeisje wandelt met een kindje aan de leiband in het voorhuys, de knecht gaat een boodschap doen. Een heer neemt in het comptoir zijn correspondentie door, in de kunstkamer ontvangt hij bezoekers en toont hij hun kunstboeken. In de saletkamer is een gezelschap aan het musiceren, anderen spelen kaart om geld. De fraaie dame in de slaapkamer spiegelt zich voor de toilettafel. De kraamkamer vormt een zeer belangrijke bron voor de kennis van kraamgebruiken. De kraamvrouw en het wikkkelkind worden verzorgd door een baker en een min, zij drinken kandeel en thee met een bezoeker. In de kinderkamer bezoekt de dokter een ziek kind en is een kindermeisje aan het verstelen. In de keuken worden wafels gebakken, in de provisiekamer pakt een dienstmeisje het stoffergoed. De kleezolder geeft een inzicht in de strijkgewoontes van vroeger. De tuin was niet alleen een verzameling van bijzondere planten en nuttige vruchtbomen, maar werd ook voor ontspanning gebruikt, zoals blijkt uit het kegelspel en het triktrak-spel in het prieel.

Zo geeft het poppenhuis inzicht in de bezigheden, huishoudelijke activiteiten en vrijetijdsbesteding van de bewoners en bezoekers van een 17de eeuws huis. Dankzij de 18de-eeuwse catalogi van het poppenhuis van Petronella de la Court weten wij dat de opstelling van de poppen daar vroeger altijd op was gericht. Deze opstelling is bij de restauratie in 1984 weer in ere hersteld.

De betekenis van een poppenhuis in de late 17de eeuw

Als men het Utrechtse poppenhuis aandachtig bekijkt, wordt snel duidelijk dat het nooit vervaardigd kan zijn om er kinderen mee te laten spelen. Daarvoor is de inrichting te kostbaar en bevat het huis te veel kwetsbare voorwerpen. Dit geldt voor alle 17de en vroeg 18de-eeuwse poppenhuizen. Zij hebben een andere functie gehad, namelijk die van pronkpoppenhuis, van bezienwaardigheid. Om meer inzicht te krijgen in de betekenis en de achtergrond van oude poppenhuizen, is het belangrijk de denkbeelden over pronk- en kunstobjecten uit de tijd dat deze poppenhuizen gemaakt werden, nader te bekijken.

Er is gelukkig het een en ander bekend over de oorspronkelijke opdrachtgeefster van het Utrechtse huis Petronella de la Court. Zij behoorde tot de welgestelde Amsterdamse kringen en bezat een rijke kunst- en rariteitencollectie. Uit inventarissen en veilingcatalogi kan een indruk verkregen worden van haar veelzijdige verzameling. Deze bestond uit schilderijen, boeken, atlanten, prenten (onder andere van Rembrandt en van diverse Italiaanse kunstenaars, maar ook Chinese, Mongoolse en Suratse tekeningen), en een collectie bloemen, geschilderd, getekend of vervaardigd van stro. Daarnaast waren er een groot aantal kabinetten met munten, schelpen, vogels, kralen, gesneden voorwerpen van parelmoer, reliëfs en beeldjes van agaat, onix, jaspis, cornalijn, git, barnsteen, bloedkoraal, ivoor, palmhout en zilver. Er worden rariteiten genoemd als 'een landschappie, een zeehaventie zijnde mosaïswerk constig door natuursteen in ingeleyd; twee perspectieven konstig van stroo gemaakt; een dito door de naalt gemaakt; een jaghie raar uyt papier gesneden in een lijf; vijf soo gebouwties als beesies van krab, twee ruinties dito'.

In onze ogen komt zo'n verzameling misschien wat buitenissig over, maar door Petronella's tijdgenoten werd dit juist bijzonder gewaardeerd. Men moest zeer vermogend zijn voor het bijeenbrengen van een dergelijke veelzijdige en kostbare verzameling. Toch was het bezit ervan niet in de eerste plaats bedoeld om aardse rijkdom ten toon te spreiden. Zij gold eerder als een intellectueel statussymbool. Men toonde hiermee zijn innerlijke rijkdom, zijn wetenschappelijke kennis en universele belangstelling. Interesse in de kunsten en wetenschappen gaven een deugdzaam doel aan een leven zonder geldzorgen dat anders wellicht leeg en nutteloos zou zijn. En ledigheid was des duivels oorkussen. Dit thema verschijnt ook in de 17de-eeuwse literatuur en schilderkunst.

Het verzamelen van zeldzaamheden en ra-

riteiten was een traditie die, in de late 15de en de 16de eeuw ontstaan aan de vorstenhoven van Europa, in de loop van de 17de eeuw doordrong tot de hogere lagen van de burgerij. Deze vorstelijke verzamelingen hadden meestal een encyclopedisch karakter. Juist de veelzijdigheid was een belangrijk criterium voor de waarde. Grenzen aan het verzamelgebied, wat keuze van voorwerpen of landen betreft, waren er nauwelijks. Het streven was in het klein als het ware een weerspiegeling te geven van de totale wereld, een microcosmos ten opzichte van de macrocosmos. Ook kaarten en globes van de wereld en de sterrehemel waren in bijna elke verzameling aanwezig. Zo'n verzameling werd ondergebracht in een 'kunstkamer' of in 'kunstkabinetten'. De kunstkamer was een vertrek waarin de verzamelde voorwerpen werden tentoongesteld. Zij waren systematisch opgehangen aan de muren, los opgesteld of opgeborgen in wandkasten en kunstkabinetten. Een kunst kabinet is een meestal fraai versierd bergmeubel, voorzien van talloze laadjes en vakjes. Het heeft in de 17de eeuw de vorm van een blokvormig bovenstuk met laden en soms nog twee deuren op een onderstel met hoge poten. De kunstkamer in het Utrechtse poppenhuis met de twee kunstkabinetten geeft een prachtige indruk hoe een dergelijk vertrek er aan het eind van de 17de eeuw in een woonhuis uitgezien kan hebben.

De verzameling werd meestal geordend op twee gebieden: de 'naturalia' en de 'arteficialia'. De naturalia waren alle bijzondere voortbrengselen van de natuur; zij omvatten bijvoorbeeld gedroogde reptielen, insecten, vogels, planten, maar ook gesteenten, fossielen en schelpen. Vele exotische

vruchten, insecten, eieren en veren waren in de 16de en 17de eeuw nog dermate zeldzaam, dat zij een plaats in een kunstkabinet kregen. De artificialia waren kunstig door de mens gemaakte of bewerkte voorwerpen. Schilderijen, beeldhouwwerk (vooral uit de klassieke oudheid), reliëfs, boeken, prenten, tekeningen waren typische artificialia. De artificialia van klein formaat, bewaard in kunstkabinetten, bestonden vaak uit zeer kunstig gesneden voorwerpen van kostbare of moeilijk te bewerken materialen. Miniatuurwerk nam in een verzameling een grote plaats in. De stap van een kunstkabinet met vakken gevuld met miniatuur voorwerpen naar een poppenhuis met haar kunstig vervaardigde miniatuurinventaris, is niet zo groot. Een poppenhuis is misschien juist wel een zeer zuivere vertaling van de microcosmos-macrocosmos gedachte.

Poppenhuizen worden in de 17de en 18de eeuwse inventarissen soms 'poppekas' genoemd. Veel meer echter vindt men de term 'poppe-constkabinet' of alleen 'constkabinet', met de toevoeging dat het kabinet een 'complete huyshouding' bevat. Opvallend is dat de oudste Hollandse poppenhuizen uiterlijk ook volledig de vorm hebben van een kunstkabinet: een blok met vakken, afgesloten door twee deuren. Het was pas als poppenhuis herkenbaar als de deuren waren geopend of als de gordijnen waren weggeschoven voor de deuren met glasruitjes.

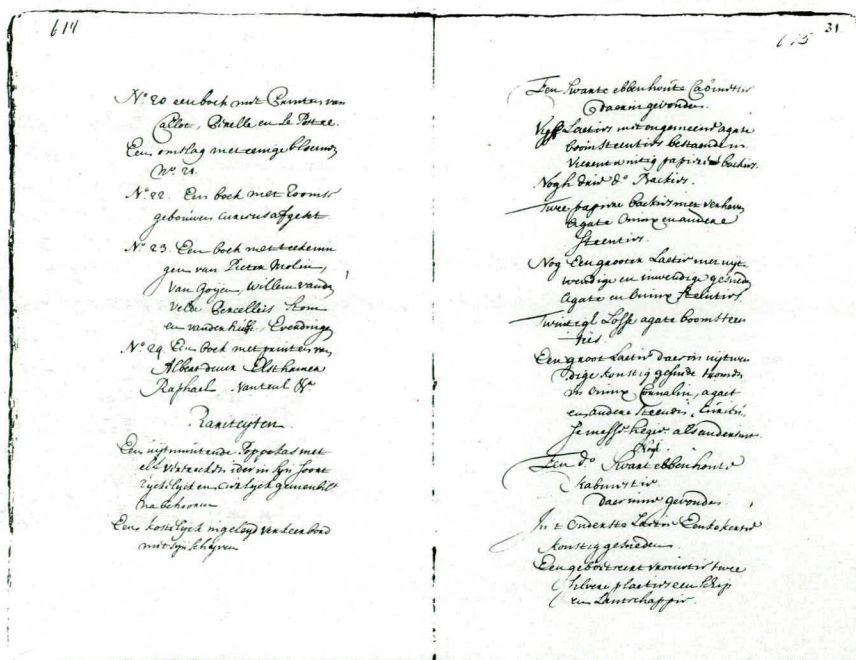
Uit inventarissen blijkt tevens dat de poppenhuizen meestal stonden opgesteld te midden van de andere kunstkabinetten of schilderijen, als die tenminste in het huis aanwezig waren. In de inventarisbeschrijving van het huis van Petronella de la Court werden de schilderijen en kunstvoorwerpen deels los van de overige inboedel opgetekend, deels werden de vertrek-

Kunstkabinet uit de kunstkamer met stermarquetterie versiering; de laden zijn gevuld met voorwerpen van zilver en ivoor, munten, tekeningen en mineralen; op het kabinet staan muskaatnoot-bokalen en een beeldhouwwerk, vervaardigd van kristallen, ertsen en ivoor.

Eén van de twee gedroogde schildpadjes uit de kunstkamer, ca. 5 cm.

Twee bladzijden uit de inventarisbeschrijving van het huis van Petronella de la Court, opgemaakt door notaris G. Ypelaer op 16 augustus 1707. Gemeentearchief, Amsterdam.

ken, waarin zij zich bevonden, daarbij genoemd. Er was in Petronella's huis niet één speciale 'kunstkamer'. Het poppenhuis werd beschouwd als een 'rariteit' en kreeg als zodanig zelfs een eerste plaats op de lijst van rariteiten. Het is door zijn rijke en veelzijdige inhoud van de bewaard gebleven poppenhuizen het mooiste voorbeeld van een poppen-kunstkabinet.

Een verzameling werd niet puur voor het eigen genoegen bijeen gebracht. Juist het bezoek speelde een grote rol. Als voorlopers van onze musea werden de beroemde collecties, in privé-huizen van de Amsterdamse burgerij, bezocht door vrienden, kennissen en vreemdelingen uit binnen- en buitenland. Reisbeschrijvingen van buitenlanders roemen herhaaldelijk dergelijke kunstcollecties. Het doel van de bezoeker was, afgezien van het bevredigen van de nieuwsgierigheid en het aanschouwen van mooie en bijzondere dingen, het wetenschappelijk bestuderen van al deze zaken en daardoor het uitbreiden van zijn kennis op vele gebied. Poppenhuizen worden ook een enkele maal genoemd in reisbeschrijvingen. Zo vermeldt de Duitse reiziger Zacharias Conrad von Uffenbach in het begin van de 18de eeuw talrijke bezoeken aan

verzamelingen in Amsterdam. In een nog niet gepubliceerde reisbeschrijving van hem vermeldt hij met name de bezichtiging van het poppenhuis van Petronella Brandt-Oortman, dat zich tegenwoordig in het Rijksmuseum in Amsterdam bevindt. Een bewijs dat ook een poppenhuis in die tijd bezoekers van buitenaf kon aantrekken.

Als in 1758 Pieter van der Beek het Utrechtse poppenhuis laat veilen, wordt het huis omschreven als het 'Wijd vermaarde en alom bekende Koninklijke Kabinet'. Zijn dochter Margaretha van der Beek liet zelfs een catalogus voor bezoekers van het huis drukken.

Toch blijft het de vraag of het bezoeken en bekijken van poppenhuizen in de 17de eeuw eenzelfde uitbreiding van kennis en wetenschap met zich mee bracht als het bestuderen van een kunstkabinet vol vlinders of mineralen. Misschien hadden poppenhuizen meer een morele boodschap uit te dragen, zoals ook veel 17de-eeuwse schilderijen een verborgen betekenis hebben. Het perfecte beeld in miniatuur dat een poppenhuis geeft van een huishouden van keuken tot kleerzolder, is in dit opzicht te vergelijken met genre-schilderijen met voorstellingen van interieurs en huishoudelijke bezigheden.

In het protestantse burgerlijke leven in Holland speelde in de 17de eeuw het familieleven een belangrijke rol. Het gezin was de bakermat voor een goed leven en in het huishouden hoorde deugd en orde hoogtij te vieren. In de 17de-eeuwse moraliserende literatuur, bijvoorbeeld de werken van Cats, werd het ideaalbeeld van de vrouw geschetst. Zij wijdde zich volledig aan haar echtgenoot, haar gezin, haar personeel en het huishouden. Zij bracht kinderen voort, zorgde dat ze deugdzam opgroeiden en waakte over orde en netheid in huis. Dit laatste bleek bijvoorbeeld uit een schone keuken, vers voedsel en keurig gladgevouwen linnengoed.

Een poppenhuis zou een voorbeeld geweest kunnen zijn van zo'n deugdzam en ordelijk huishouden. Alle bewaard gebleven exemplaren bevatten een kraamkamer met een pasgeborene; in een voorhuis wordt aan peuters lopen geleerd, in een kinderkamer vermaken oudere kinderen zich onder de hoede van een meid. Kelders, provisiekamers, keukens en kleerzolders met veel schoon wasgoed nemen een grote plaats in in een poppenhuis. Van een verloren gegaan Duits poppenhuis uit 1631 is een gedrukt geschrift bewaard gebleven, waarin duidelijk het keurig en vooral ordelijk ingerichte huis tot voorbeeld wordt gesteld voor de jongere toeschouwers. Belangrijk is niet zozeer in welke stijl of mode het huis is ingericht, maar de aanwezigheid van voorwerpen die noodzakelijk zijn voor een goed huishouden, en vooral dat alles schoon, helder en netjes eruit moet zien.

Jacob Appel, Geschilderde weergave van het poppenhuis van Petronella Oortman, echtgenote van Johannes Brandt, ca. 1700, 87 x 69 cm, Rijksmuseum Amsterdam.
Het poppenhuis bevindt zich eveneens in het Rijksmuseum; oorspronkelijk beschermden glasdeuren en een gordijn de kostbare inhoud.

De meest eenvoudige voorwerpen van huishoudelijke aard die op schilderijen afgebeeld zijn konden daarnaast voor de 17de-eeuwse toeschouwer een morele boodschap inhouden. Het deugdzame spinnewiel en naaikussen zijn weinig dubbelzinnig, maar een blik in het 'Leerzaam huisraad' van Jan Luyken uit 1711 verklaart ons ook de achtergronden van schuiers, luiwagen, raagbol, wasstokken, emmers en zwavelbak. Schuiers en bezems bijvoorbeeld wekten niet alleen gedachten op over de reinheid van het leven, maar ook over de uiterlijke schijn van pronkerige kleding. Vanitas en de vergankelijkheid van het leven was de boodschap, die in vele huishoudelijke voorwerpen verborgen zat. Wat een morele vermaningen kunnen dan wel niet verborgen hebben gezeten in een 'compleet huishouden' van een poppenhuis!

Sommige vertrekken in poppenhuizen brengen aan de hand van plafondschilderingen of schoorsteenstukken zelfs direct een diepere boodschap over. De kraamkamer van het Utrechtse poppenhuis bevat een plafondschildering met een personificatie van de lente, de kinderkamer met het zieke kind kreeg een personificatie van de herfst. Het poppenhuis van Brandt in het Rijksmuseum in Amsterdam laat een schoorsteenschilderij in de kraamkamer zien met een voorstelling van het kindje Mozes in het biezen mandje. Onder de kraamkamer bevindt zich een vertrek, nu de 'tapijtkamer', waarin oorspronkelijk een gestorven kindje lag opgebaard; het schoorsteenstuk draagt hier als onderwerp 'Christus laat de kinderen tot zich komen'. De tuin in het Utrechtse poppenhuis tenslotte bevat mogelijk eenzelfde symbolische betekenis als in bloemstillevens in de 17de eeuw wordt uitgedrukt. Opvallend is dat ook hier de tuin niet een situatie weergeeft op één bepaalde dag in het jaar. Hij bevat tegelijkertijd bloemen en vruchten uit het voorjaar (tulp en keizerskroon), de zomer en de herfst (druiven en appels). De tuinbeelden vertegenwoordigen de vier elementen. Bepaalde bloemen (met name de

Ivoren tuinvazen met vruchtboompjes van was en papier.

roos, lelie en zonnebloem) kunnen op zich een symbolische betekenis hebben, maar veelal duiden de bijzondere bloemen op de vergankelijkheid van het leven. Hun schoonheid is immers slechts van korte duur. De 17de-eeuwse dichteres Margaretha Godewijck roemt in een gedicht haar poppenkabinet en speciaal daarin de tuin van zijde, die nooit zal verdorren of door wind en regenslagen zal worden geteisterd:

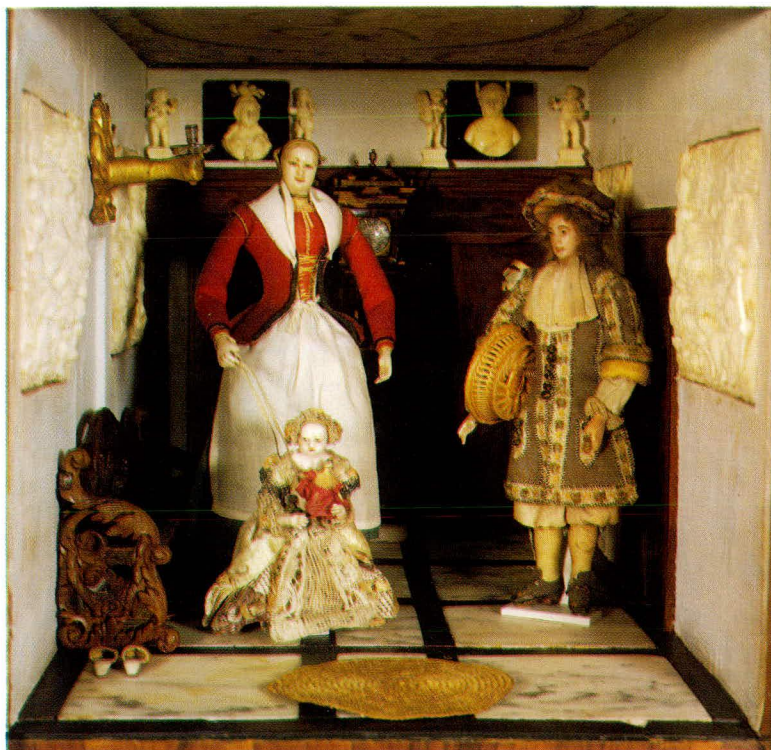
"Maer mijnen Hoff van sijd' die sal
geduijgh blijven;
Mijn Fruijt het geerigh oogh, en niet
de mont verquict.
Geen Spin, geen worm, geen rups,
en kan mijn Boomen deeren,
Mijn Blaertjes somers sijn en 's Winters
even groen,
Mijn kerssen altijd root, mijn appels
en mijn peeren
Sijn altijd even gaef; sij konnen
't ooghe voen."

Petronella de la Court heeft met haar poppenhuis heel wat meer willen vertellen, dan de huidige museumbezoeker direkt zal beseffen.

Houten bloempotten uit de tuin met rozestruiken van papier.

1. Voorhuys en Gang

Het voorhuys is het eerste vertrek dat een bezoeker van een 17de-eeuws huis betreedt. Het is representatief ingericht met een marmeren vloer, reliëfs en beelden aan de wanden, een mooi gesneden halbank en een kostbaar staand horloge. Vanuit het voorhuys geven deuren toegang tot de kunstkamer (een dichte deur), tot een trap en een gang. Een knecht gaat met een mandje een boodschap doen, een dienstmeisje leidt een kind aan een 'leyband'.

Maten: h. 28 cm, br. 25 cm, d. 38/63 cm.

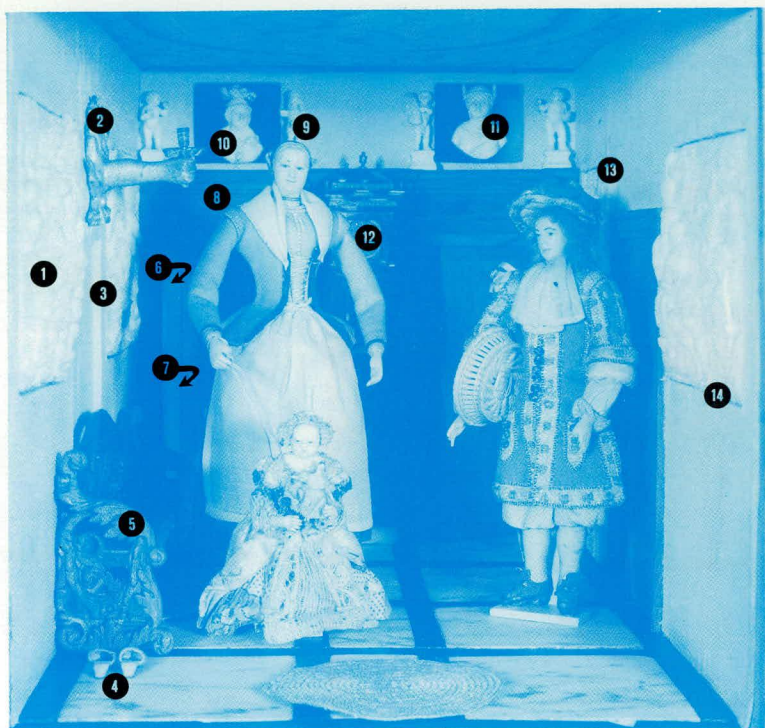
1. Wandreliëf van ivoor, met een voorstelling van een mythologisch liefdespaar: Mars en Venus.
2. Wandarm van verguld hout met een zilveren kaarsehouder.
3. Wandreliëf van ivoor, met een voorstelling van een mythologisch liefdespaar: Pyramus en Thisbe.
4. Een paar muilen met zeemleren neuzen.
5. Halbank van notenhout met gesneden versiering van bladeren en bloemen en centraal in de rug een monogram *MXO*. Misschien van Maria Oortmans, dochter van de opdrachtgeefster.
6. In de gang een bordenrek van cederhout, waarop twee rijen van vijf borden, imitatie Chinees blauw porselein van glas gemaakt.
7. Zilveren fontein met kraantje en bloemversiering; gemerkt op de achterzijde: Amsterdams meesterteken Boele Rijnhout. Als fonteinbakje dient een miniatuurscheerbekken van Chinees porselein.
8. Wandbetimmering van notenhout met pilasters en kroonlijst; links doorgang naar de gang, rechts achter de deur een trap naar boven.
9. Op de kroonlijst vier beeldjes van ivoor, voorstellend kinderen als personificaties van de vier jaargetijden.
10. Borstbeeld van ivoor in een open nis, voorstellend Minerva, godin van de wetenschap.
11. Borstbeeld van ivoor in een open nis, voorstellend Mercurius, god van de handel.

12. Staande gangklok met een kast van schildpad, een afschuifbaar bovenstuk met deurtje, zuilen en koperen ornamenten en knoppen op de kap. Binnenin hangt een 17de eeuws zakhorloge, gemerkt op het uurwerk: Theodore Arnaud.

13. Wandreliëf van ivoor, met een voorstelling van een mythologisch liefdespaar: Jupiter (als Diana) en Callisto.

14. Wandreliëf van ivoor, met een voorstelling van een mythologisch liefdespaar: Venus en Adonis.

7

Vloer:

Tegels van wit marmer afgezet met zwarte hardstenen banden. Op de vloer twee matjes van gevlochten touw.

Plafond:

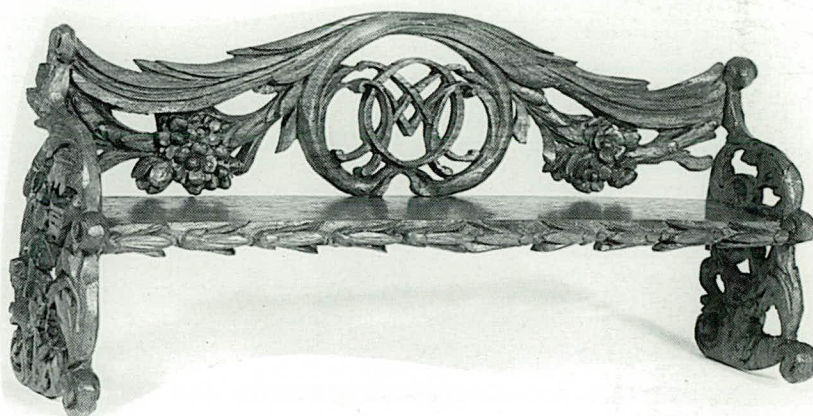
Tekening in grisaille met in een medaillon de voorstelling van de wind Boreas die Orithyia schaakt, omgeven door de vier windstreken.

Poppen:

— Knecht gekleed in een grijsbeige vilt en galon jas, afgezet met roze, lichtblauw en bruin galon met knopen en strikken op de schouders, een batis-ten das, een zeemleren pofbroek, zeemleren kousen en zwarte schoenen met hoge lip. Op de lange krullen draagt hij een baret van hetzelfde vilt en galon als de jas. Onder zijn arm een platte mand van gespleten wilgeteen.

— Dienstmeisje gekleed in een Waterlands kostuum: jak van rood laken met schouderkap-pen en lange mouwen, afgezet met zwarte flu-welen banden over een strak keurslijf met gele rijgkoorden, een witte linnen halsdoek en schort, een blauwe linnen rok waaronder een onderrok van rood laken en een onderrok van wit linnen. Haar bovenbenen zijn met witte lin-nen doeken omwikkeld, zij draagt grijsgroene zijden kousen in bruine leren muilen. Het haar ligt in vlechten rond het hoofd met krulletjes op het voorhoofd.

— Aan een leiband een klein meisje, gekleed in een lichtblauw damasten overkleed, opzij opge-nomen, over een rozerood en bruin gestreepte zijden rok, waaronder een onderrok van gestip-pelde gebloemde katoen en een tweede onder-rok van wit linnen. Zij heeft blote voetjes en blote billetjes. Het schort, de manchetten, kraag en dikke valmuts zijn rijkelijk afgezet met kant, strikken en zilverdraad. Zij draagt een pop in rode zijden jurk.

5

3

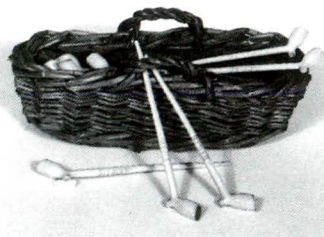
2. Comptoir en Achterkamer

In de 17de eeuw is in of boven het voorhuys vaak een vertrek afgescheiden, waarin de heer des huizes zaken doet en zijn administratie bijhoudt. Zo'n vertrek wordt 'comptoir' of kantoor genoemd. Hier neemt een heer in een gerieflijke kamerjas zijn correspondentie door. Achter het comptoir is nog een kamertje met een rustbank.

Maten: h. 21 cm, br. 25 cm, d. 28/62 cm.

1. Houten reischaaf met ingeslagen merk *IM*.
2. Twee zilveren scharen, ongemerkt.
3. Zilveren zaag en hakbijl; gemerkt op het zaagblad en de bijlsteel: Amsterdams meester-
teken Wessel Jansen.
4. Zwarte leren laarzen met hoge kap, riem en vergulde gesp.
5. Vijf rollen tabak, vastgezet met spelden en zijden linten.
6. Vijf liedboeken, twee gebonden in rood leer met gouden letters, drie gebonden in perkament. Zij bevatten tezamen één gedrukt exemplaar van *Een Nieu Geestelijck Liedt-Boeckken*, *Gedicht van I. V. Medecijn*, uitgegeven in Dordrecht bij de Weduwe van Isaac Reyers, Anno 1668.
7. Mand van wilgeteen, gevuld met dertien 'Goudse' pijpen van wit steengoed met een mol-
lenmerkje op de hiel. Zij hebben een model uit de eerste helft van de 18de eeuw.
8. Twee boeken, gebonden in een rood leren band met zilveren sluiting en opdruk in goud: *KERN der Kerkelyke Historie*, enz., uitgegeven bij A. Blussé te Dordrecht, 1755. Binnenin een gedrukte tekst en gravures van C.F. Walter, Harderwijk.
9. Boekenrek, waarin 36 onbeschreven boekjes, gebonden in perkament, gemarmerd papier of leer met opdruk in goud. Tevens staan er vijf pakken gevouwen papier, samengebonden met rood zijden koord.

7

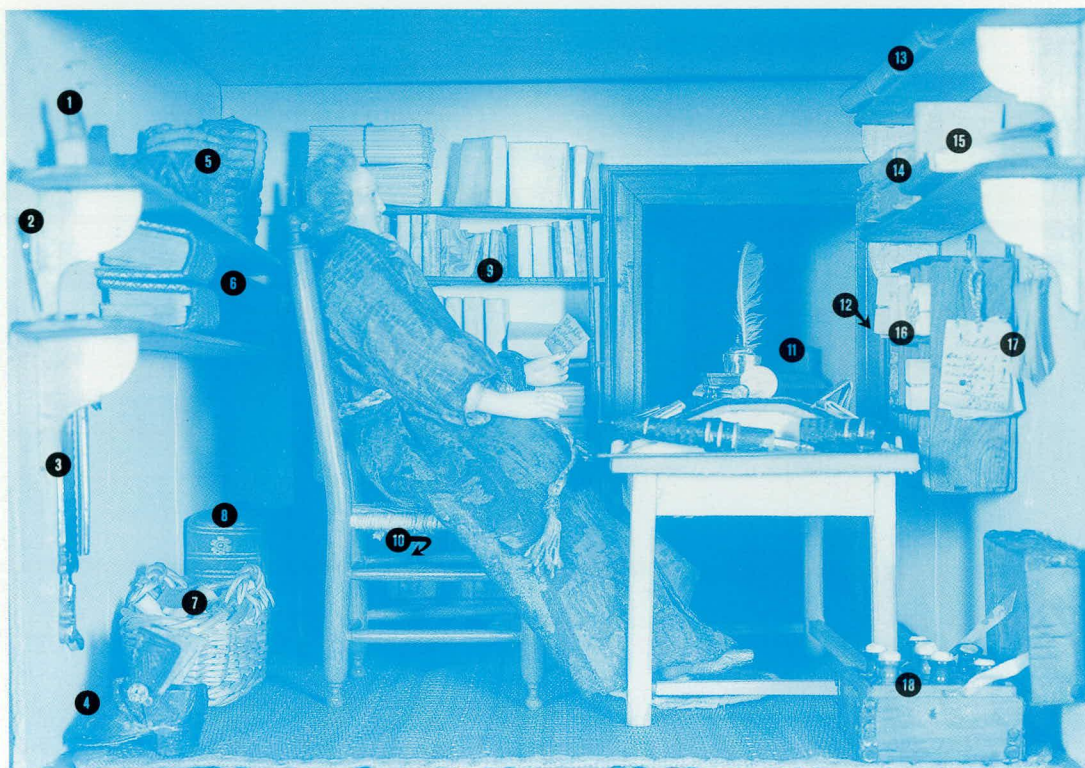
10. IJzeren geldkist met bloemen beschilderd, op een onderstel van notenhout. In de geldkist liggen één pak blauw papier en drie pakken wit papier, waarvan één het opschrift 'Obligatie, 1690' draagt. Tevens liggen er drie liassen (bundels papier) met kwitanties met de volgende tekst:

„Ontfangen van d Heer
P van der beek
somma van der beek
guld 6- 7 st. voor gele-
verde kaste, Amst. 2
Maart 1738.
Dirk man.”

„Amst. 9 July 1743.
Meijst. van der beek
debet aan Wm Janse.
1 vat hout 1 v. 16.
Voldaan op dato
Wm Janse.”

„Amsterdam 1743.
D' heer van der beek
debet aan Jan daams
voor 6 vatte tabak
de somma f 600.
Voldaan op dato
Jan daams.”

11. Rustbank van notenhout met een rugleuning in de lengte van de bank en twee neerklapbare zijleuningen. De bank is bekleed met witte zijden damast, afgezet met gouddraad. (afb. p. 19)
12. Lineaal van ebbhout.
13. Zeven Gebedenboeken gebonden in perkament, uitgegeven in 1683 in Amsterdam. Ze bevatten alle de gedrukte tekst van 't Vader Ons', 'De 10 Geboden', 'Psalm 105' en 'Salomons Gebedt'.
14. Twee boekjes in perkament gebonden met verknijpte gravures.
15. Boek in een band van groen gemarmerd papier met een eikel versierd, waarin een in rode inkt gedrukte en geïllustreerde uitgave van de *Kern des Bijbels*, verschenen bij A. de Groot en Zoonen in 's-Gravenhage in 1750.
16. Rek van notenhout met indeling in elf vakken, welke gevuld zijn met twintig pakken papier, samengebonden met roze zijden koord.

17. Twee liassen (bundels papier) met rekeningen met de tekst:

<i>„Notitie.</i>	<i>„Verschoet</i>
1 vat f 3: 8	aan Vis f 1: 6
1 ton „ 6: 5	aan Vlyt „ 3: 4
1 Pijp „ 20: 11	aan welk „ 1: 2
f 30: 4."	aan oly „ 8: —
	aan Wyn „ 20: —
	f 33: 12."

18. Een likeurkeldertje van notehout met negen glazen flessen met kurken.

Midden:

- Knopstoel van bruin gebeitst beukehout met een gevlochten matten zitting. (afb. p. 19)
- Lessenaar van esdoornhout met een dubbele schuine zijde, bekleed met groen laken, afgezet met groene zijden band. Op de lessenaar liggen:
 - een getekend kaartspel
 - tien brieven, zeven daterend uit de 17de eeuw (één 10 juny 1678) en drie daterend uit het midden van de 18de eeuw. De 17de-eeuwse brieven zijn gericht aan

de 'Heer Constantius Popperyus of Poupers in 't Poppe Huis' en één aan de heer 'Lietpeble van de Werff (??). De 18de-eeuwse brieven zijn gericht aan 'Mijn Heer De Hr. Pr. van dr Beek op de Colveniers Burgwal. Tot Amsterdam' en 'Mejuff. Mejuffr. Ma. van dr Beek op de Colveniers Burgwal by de Nuwemar tot Amsterdam met een kas' (afb. p. 12)

- zilveren inktstel met pennebakje, losse zandstrooier en inktpot met penneveer; ongemerkt. Hierbij ligt een ivoren cachet met zilveren stempel met de letters AO, de initialen van Adam Oortmans (p. 7)
- vouwbeen van notehout
- etui van zwart leer met zilveren mes en vork.

Op de vloer:

Oosterse vloermat van fijn geel en rood riet, omzoomd met groen zijden band. Daarop nog een kleiner matje, omzoomd met linnen band.

Poppen:

Heer, gekleed in een kamerjas of 'Japone rok' van bruin zijden damast, gevoerd met blauw-wit geruite zijde, waaromheen een gevlochten zijden koord met kwasten. Om de hals een lange wollen strikdas, onder de kamerjas een crèmekleurig hemd en pofbroek van zijden damast, onder de knie vastgemaakt met linten, grijsgroene zijden kousen en rode muilen.

16

10

8

6

3. Saletkamer

4

7

In de saletkamer amuseren zes prachtig aangeklede dames en heren zich met muziekmaken en kaartspelen. Deze zaal is de belangrijkste ontvangstruimte voor gasten. Hij is voorzien van kostbare wandschilderingen van de grond tot het plafond. Ook de wandtafel met vergulde adelaars, de ivoren beelden en het zijden vloerkleed over de gewone vloermat dragen bij tot de luister van dit vertrek.

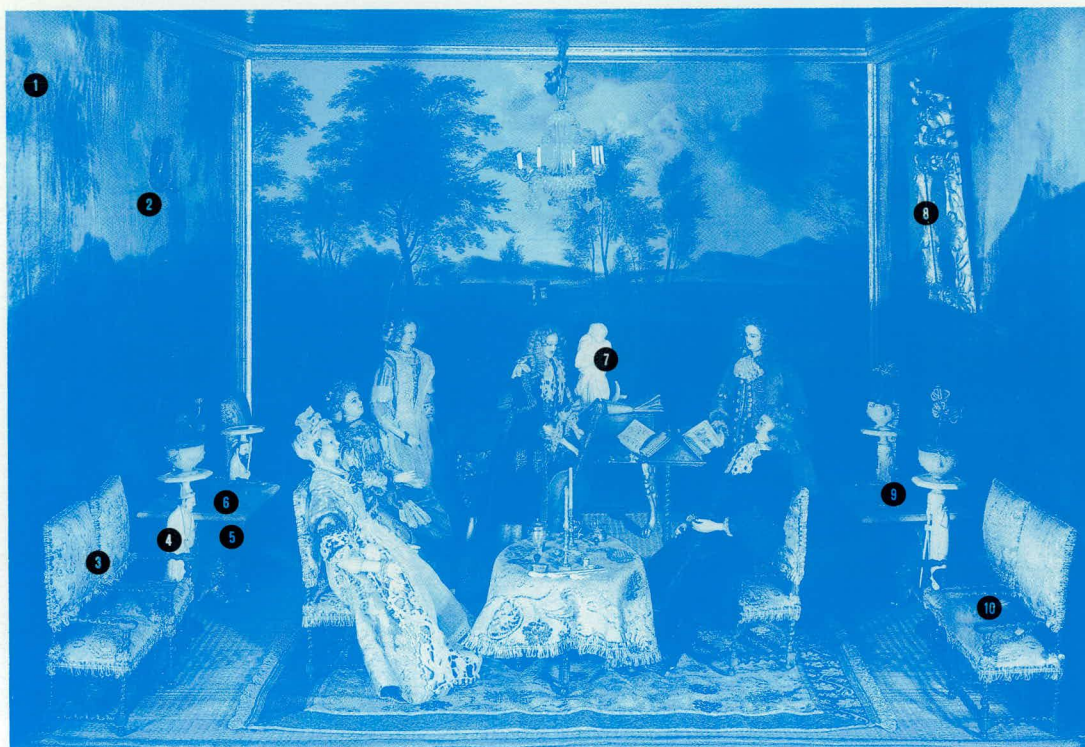
Maten: h. 47 cm. br. 65 cm, d. 63 cm.

1. Wandbespanning, olieverf op doek, voorstellend een bergachtig landschap met een rivier, waarin jagers en reizigers te zien zijn. De drie wanden en het plafond vormen tezamen één doorlopende voorstelling. Gesigneerd door Frederik de Moucheron. (afb. p. 16)
2. Zilveren armlaker, ongemerkt.
3. Set van negen stoelen, waarvan zeven met armleuningen; palissanderhout, bekleed met gebloemde zijde, afgezet met franje, dezelfde stof als het vloerkleed en het tafelkleed. (p. 19)
4. Vier guerdons (hoge bijzettafeltjes), samengesteld uit Chinese ivoren beelden met een ivoren blad op het hoofd en staande op een voetstuk van ebbenhout. Op het blad een glazen bloempot met bloemen van papier of kralen.
5. Twee tafels met een marmeren blad, rustend op een onderstel van verguld hout in de vorm van een adelaar. (afb. p. 21)
6. Op de tafel links:
 - een gelakt dienblad van papier-maché, uit de 19de eeuw, waarop twee bierglazen en een bierkan met zilveren deksel, imitatie Chinees blauw porselein van glas gemaakt
 - twee zilveren kaarsesnuiters in bakjes, gemerkt met meesterteken A. van der Ven uit 's-Hertogenbosch, ca. 1840 gemaakt.
7. Ivoren beeld op een voetstuk van ebbenhout, voorstellend een personificatie van de 'Winter'. Het beeld is aan het eind van de 17de eeuw gemaakt naar een oorspronkelijk palmhouten beeldje van Francis van Bossuit.

8. Spiegel in een rijk gesneden vergulde houten lijst.
9. Op de adelaarstafel (nr. 5) rechts,
 - een gelakt dienblad van papier-maché, uit de 19de eeuw, waarop een blauwe glazen karaf met gouden deksel en drie groene glazen roemers
 - twee zilveren kandelaars, ongemerkt, uit de 18de eeuw
 - twee zilveren kaarsesnuiters in bakjes, gemerkt met meesterteken A. van der Ven uit 's-Hertogenbosch, ca. 1840 gemaakt.
10. Op de stoelen liggen een rotting en drie zwarte herenhoeden, één met gouden kwast en een andere met veer.

Tabakspot, pijpencomfoor en kwispedoor op de tafel midden voor

Midden voor:

Een dame en een heer spelen kaart. Zij zitten op twee stoelen van het ameublement (nr. 3), aan een ovale klaptafel van notenhout op poten van palissanderhout, waaroverheen een gebloemd zijden kleed met franje. (afb. p. 20)

Op de tafel:

- twee wijnglazen
- twee zilveren kandelaars, ongemerkt, uit de 18de eeuw
- zilveren tabakspot, pijpencomfoor en kwispeldoor (spuugbakje), alle drie ongemerkt
- een ovale zilveren snuifdoos, ongemerkt
- twee ronde zilveren fichesdozen met gouden en zilveren muntjes
- drie Goudse pijpen, imitatie-steengoed van glas gemaakt
- een getekend kaartspel.

Midden achter:

Hier wordt gemusiceerd. Een dame staat achter een clavecimbel van notenhout, op een verguld houten onderstel. Op het clavecimbel:

- een blokfluit en een dwarsfluit van palmhout
 - zeven muziekboeken, gebonden in perkament of gemarmerd papier. Vier van de totaal negen muziekboekjes in de saletkamer zijn beschreven met muziek, volksliedjes en dansen als 'Triumph d'amour', 'La Lacquoquelle', 'La Boure de Basque', 'Mars', 'Rondeau', 'Air Ballet', 'Gaillard' en 'Ick geef de min de Sack'.
- Twee heren bespelen een viool en een violoncel van palmhout, de violoncel rust op een stoof. Zij staan achter een muziekstandaard van notenhout met een draaibare steun, waarop twee muziekboekjes, beschreven met muziek.

Op de vloer:

Oosterse vloermat van fijn geel riet met banen en blokjes in roodbruine kleur, omzoomd met groen zijden band. (afb. p. 17)

Hierop onder de tafel een 'overkleed' van dezelfde gebloemde zijde als het tafelkleed en de stoelen, met breed band van groen zijden damast en franje aan de korte zijden.

Aan het plafond:

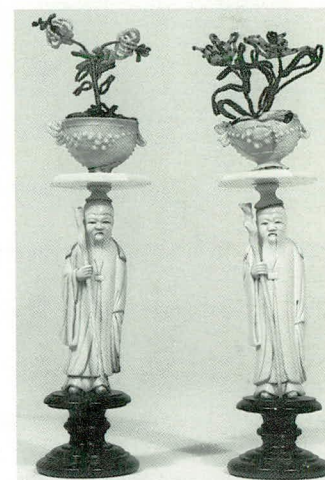
Wolkenschildering behorend bij de wandbespanning van Frederik de Moucheron. In het midden een glazen kroonluchter met negen kaarsen, uit de 19de eeuw, hangend aan een haak omwonden door een zijden das.

10

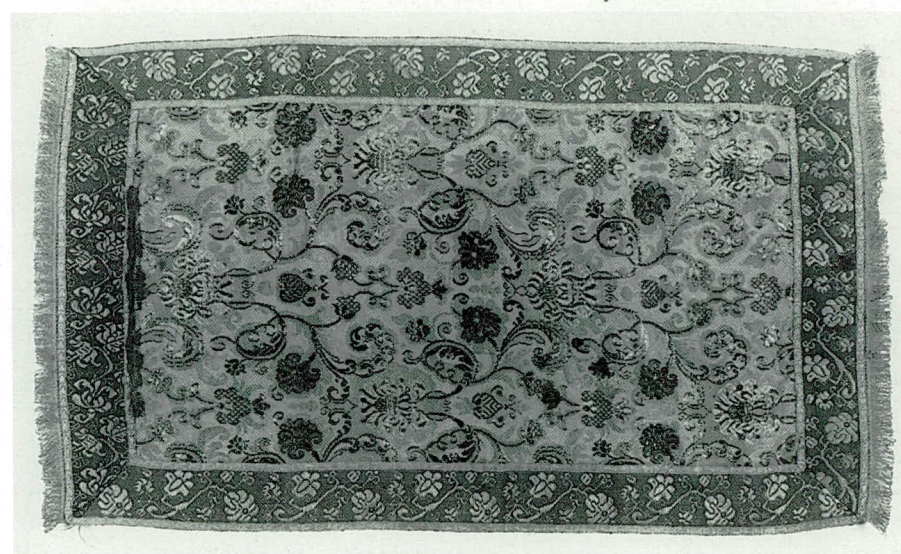

10

4

Zijden vloer-overkleed

Poppen:

— Aan de tafel een dame in geel, wit en bruin gestreept zijden overkleed en rok, gevoerd met blauwe zijde, afgezet met kant en goudgalon; neteldoeks schort met brede strook kant, linnen onderrok, witte gebreide kousen en witte satijnen muiltjes met goudgalon. Om haar hals en polsen parelsnoeren, op het hoofd een lage kanten fontange-muts met langs het gezicht neerhangende barbes, op de borst samengehouden door een strik en een broche.

— Tegenover haar een heer in zwarte fluwelen jas met zwarte knopen, gevoerd met zwarte gebloemde zijde, over een lichtbruin, geel en wit gebloemd zijden lang vest en zwarte zijden pofbroek. Om zijn hals een das van naaldkant, zwarte zijden kousen en zwarte leren schoenen met rode hakken.

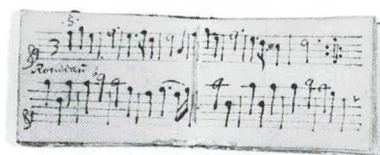
— Gezeten op een stoel en luisterend naar de muziek een dame in roze, groen en wit gestreept overkleed en rok, afgezet met franje, groen zijden schortje met goudgalon, mouwen en halsuitsnijding opgenomen in strikken, kanten ondermouwen. Twee onderrokken, een van witte zijde en van wit linnen, witte gebreide kousen en witte muilen met groene strikken en rode hakken. Zij draagt een kapsel, waarin strikken zijn verwerkt, parels in haar oren, een parelsnoer en een bandje van zwart kant om haar hals en tenslotte een snoer van gitten om haar pols. Zij houdt een vouwwaaijer met bloemen en benen van schildpad vast.

— Achter het clavecimbel staat een dame met beige, roze en bruin gestreept overkleed afgezet met kant, over een witte satijnen rok, rijk afgezet met gouddraad passement evenals het lijfje, verder een schort van batist met kant. Een onderrok van gesteven linnen en een onderrok van batist, crème zijden kousen in muilen met blauwe strikken en rode hakken. Om haar polsen snoeren van git, om de hals, in de oren en in het kapsel parelsnoeren en strikken.

— De cello-spelende heer draagt een geplooid jas van blauw vilt, afgezet met gouddraad galon langs naden en zakken, over een zalmroze zijden lang vest en pofbroek, eveneens afgezet met gouddraad. Vervolgens één kanten das en manchetten, roze zijden kousen en schoenen met gespen. Op het hoofd een lange gekrulde pruik. Een degen steekt links door de split van de jas.

— De vioolspelende heer is gekleed in een rode fluwelen geplooid jas met goudpassement en gouden knopen, over een lang groen fluwelen vest en pofbroek, met gouddraad afgezet. Kanten das en manchetten, groene gebreide kousen, schoenen met hoge lippen. Hij draagt eveneens een lange gekrulde pruik op het hoofd.

Vier van de negen muziekboeken

4. Konstkamer

In de konstkamer heeft de heer des huizes zijn verzameling kunstschaten en rariteiten uitgestald. Gekleed in een comfortabele kamerjas ontvangt hij twee bezoekers, een heer en een Waterlandse boer. De verzameling is zeer veelzijdig: naast de schilderijen, beeldhouwwerken, reliëfs en boeken met gravures bevatten de twee kabinetten tekeningen, zilveren en ivoren miniaturen, munten, mineralen, schelpen, porselein, barnsteen en gesneden kersepitten.

Maten: h. 49,5 cm, br. 71 cm, d. 48,5 cm.

1. Wanden beplakt met witte zijden damast met een oosters motief, dezelfde zijde als de stoelbekleding (nr. 6). Deze zijde is in de 19de eeuw witgekalkt.
2. Schilderij, olieverf op paneel in een vergulde houten lijst, voorstellend een gezicht op het Forum te Rome, gesigneerd door Jan van Hughtenburgh.
3. Schilderij, olieverf op paneel, in een vergulde houten lijst, voorstellend een berglandschap aan de Rijn, gesigneerd en gedateerd door Herman Saftleven, 1678. (afb. p. 9)
4. Spiegel in een lijst van barnsteen, de achterzijde imitatie-schildpad geschilderd op hout. De spiegel hoort bij de tafel en de gueridon (nrs. 7 en 8). (afb. p. 20)
5. Schilderij, olieverf op paneel, in een vergulde houten lijst, voorstellend een berglandschap aan de Moezel, gesigneerd en gedateerd door Herman Saftleven, 1678.
6. Set van acht stoelen, waarvan twee met armleuningen; berkewortelhout bekleed met witte zijden damast met een oosters motief, afgezet met gouddraadgalon en franje. (afb. p. 19)
7. Tafel van barnsteen op een rijk gesneden voet. Het tafelblad bevat in het midden een ovaal reliëf van ivoor, voorstellend Minerva en Vulcanus. Hier omheen is het blad stervormig ingelegd met stukjes barnsteen, die gedeeltelijk doorzichtig zijn en bloemversieringen van ivoor en parelmoer bedekken. Bij de tafel horen de spiegel en de gueridon (nrs. 4 en 8). (afb. p. 20)

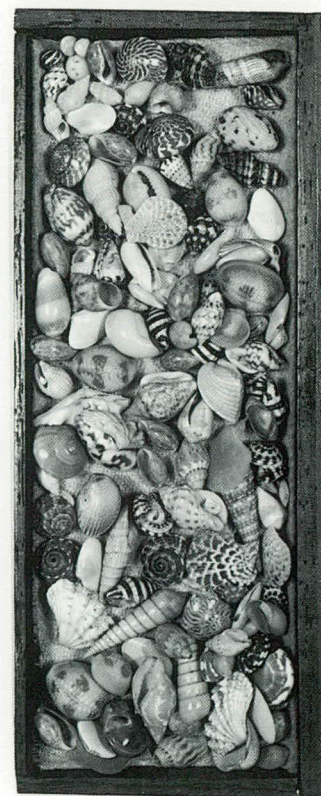

25

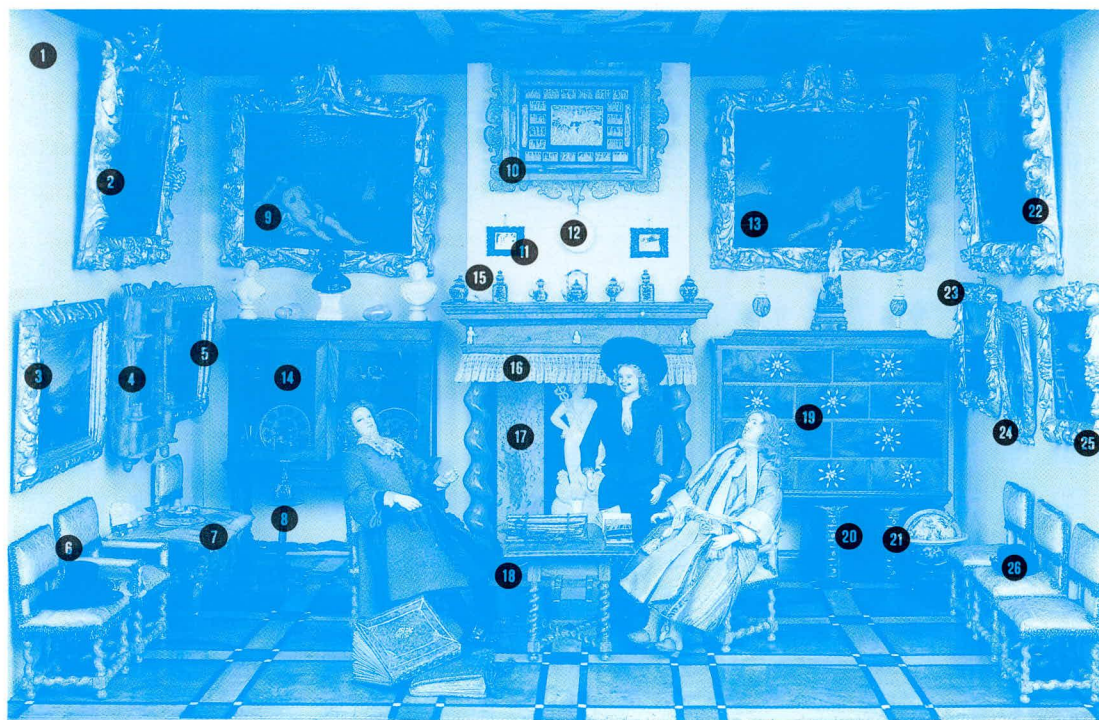
Op de tafel:

- gouden reuk- of balsemdoosje met een emailbeschildering op de voor- en achterzijde, voorstellend Jaël met hamer en nagel, en Judith met het hoofd van Holofernes. Binnenin is het doosje verdeeld in vijf vakjes
 - twee bakjes van filigrain zilver
 - ivoren beeld van een liggende vrouw.
8. Gueridon (hoog bijzettafeltje) van barnsteen. Oorspronkelijk waren er twee gueridons. Op het blad een vaas, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas. De gueridon hoort bij de tafel en de spiegel (nrs. 4 en 7). (afb. p. 20)

Lade onderin nr. 14

Reuk- en balsemdoosje op nr. 7

9. Schilderij, olieverf op paneel in een verguld houten lijst, voorstellend een jachtnimf in een grot, de pendant van nr. 13. Toegeschreven aan Gerard Hoet.

10. Wandreliëf met voorstellingen van ivoor, gevat in een plaat git in een lijst van barnsteen; in het midden een afbeelding van het Laatste Oordeel, omgeven door twintig scènes van het lijden van Christus en twee trofeeën met de passie-werktuigen.

11. Twee reliëfs van ivoor (?) in een achterplaat en lijst van git, voorstellend een citerspe-

lende vrouw en kind, en drie spelende kinderen.

12. Portretminiatuur op ivoor, in een lijst van ivoor, voorstellend Cornelia Hester Slob (1748-1776), zuster van de toenmalige eigenares van het poppenhuis Petronella Slob. (afb. p. 13)

13. Schilderij, olieverf op paneel in een verguld houten lijst, voorstellend een jachtnimf in een grot, de pendant van nr. 9. Gesigneerd en gedateerd door Gerard Hoet, 1674.

14. Porseleinkabinet van notehout met glasdeuren. Op het kabinet staan twee ivooren bustes van een Romeinse heer en dame, een negerkop van ebbehout op een ivooren voetstuk en twee nautilusschelpen. In het kabinet is een verzameling porseleinen schotels en vazen opgesteld, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas. Daartussen staan twee doorzichtige wijnglazen, twee rode theepotjes, imitatie steengoed gemaakt van glas, zes bekers en kommen van barnsteen en twee kersepitten, gesneden in de vorm van een doodshoofd en een mandje. Onderin het kabinet bevindt zich een lade, gevuld met ca. 140 schelpjes. (afb. p. 22)

15. Stel van twee dekselpotten, twee vierkante flessen, twee kannen en een theepot, imitatie Chinees blauw porselein, gemaakt van glas.

16. Schoorsteenval in plooien gebreid van dun linnen garen (uit de 19de eeuw?).

17. Schoorsteen met kap en getorste zuilen van notehout. Op de kap drie oosterse beeldjes van ivoor. De achterwand bevat twee stroken berkewortelhout, waartussen een roetkanaal van ebbehout. Tegen dit zwarte middenpaneel is een ivooren reliëf geplaatst, voorstellend Mercurius, de god van de handel.

18. Twee gedroogde en geconserveerde schildpadjes. (afb. p. 25)

19. Kunstkabinet met acht laden, beplakt met olijfhout en ingelegd met sterren van ebbehout, ivoor en palissanderhout rond gouden knoppen. Ook de kruisvoet is ingelegd met sterren.

Op het kabinet staan twee bewerkte muskaatnoten in een montuur van ivoor en een beeld van een stenendragende man van ivoor op een rots van kleurige kristallen en ertsen. De laden van het kabinet bevatten:

- een vijftal tekeningen uit het begin van de 19de eeuw
- een verzameling ivoren voorwerpen: onderdelen van miniatuur speelgoed, waaronder een kersepit, gevuld met een ivoren kegelspel
- vijf zilveren doosjes, gevuld met een verzameling minuscuul huisraad en speelgoed van zilver en goud
- een verzameling munten, daterend vanaf de Romeinse keizertijd tot in de 19de eeuw
- een verzameling ertsen, mineralen en twee parels, gelegen in papieren bakjes met opschrift.

20. Twee kunstboeken in leren band met goudopdruk. Zij bevatten in totaal 47 kleine gravures van 16de-eeuwse Duitse graveurs, waaronder Hans Sebald Beham, Hans Bink, Heinrich Aldegrever en Albrecht Dürer.

21. Een hemel- en een aardglobe van ivoor, draaiend in een meridiaanring met uurring en wijzer van verguld messing, rusting op een voetstuk van ebbenhout en notenhout. De aardbol is een kopie van een globe van Blaeu van 34 cm. doorsnede.

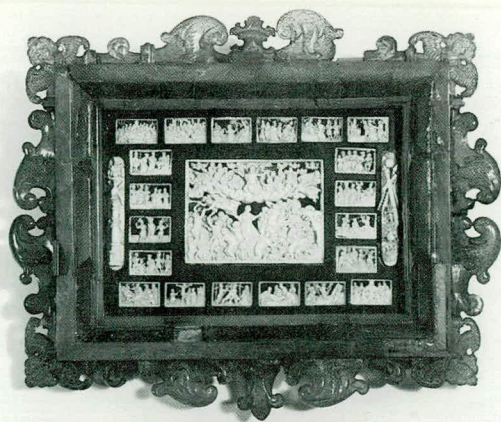
22. Schilderij, olieverf op paneel in een vergulde houten lijst, voorstellend een landschap bij Rome, gesigneerd door Jan van Hughtenburgh.

23. Schilderij, olieverf op koper in een vergulde houten lijst, voorstellend saters en nimfen, op de achterzijde toegeschreven aan Willem van Mieris en gedateerd 1682.

24. Schilderij, olieverf op koper in een vergulde houten lijst, voorstellend een Madonna met het Christuskind, op de achterzijde toegeschreven aan Francois Verwilt.

25. Schilderij, olieverf op koper in een vergulde houten lijst, voorstellend Cephalus en Procris, op de achterzijde toegeschreven aan Willem van Mieris en gedateerd 1682.

26. Op de stoelen liggen twee herenhoeden van zwart vilt.

10

21

21

Midden:

De heer des huizes en een bezoeker zitten op twee stoelen van het ameublement (nr. 6) aan een tafel van notenhout. Op de tafel:

- drie kleine kunstboeken, gebonden in perkament en gemarmerd papier, waarin uitgeknipte stukjes van een grote gravure
- een ivoren beker op een voet
- een groot kunstboek, evenals de twee andere boeken op de grond in leren banden, twee gesloten met strikken van groene zijde. Zij bevatten tezamen 59 in de grootte van het boek geknipte en in foute volgorde gebonden koppen van Romeinse goden en deugden met Latijnse onderschriften.

Vloer:

Parket van notewortel-, berkewortel-, ebbepalissander- en palmhout met blokjes van ivoor, gelegd in een geometrisch patroon overeenkomstig de plafondindeling.

Plafond:

Het plafond is ingedeeld in vakken, overeenkomstig de vloerindeling, waarop gekleurde gravures zijn geplakt. De vier grote hoekvelden beelden de vier elementen uit (vóór water en lucht, achter aarde en vuur), in het midden wordt een engel omgeven door vier windstreken en een guirlande met vogels. (afb. p. 17)

Poppen:

— De heer des huizes, gekleed in een kamerjas of 'Japone rok' van bruin-crèmegele gestreepte zijde, gevoerd met crèmekleurige taftzijde, waaromheen een gevlochten sjerp met kwasten van oranje zijde. Om de hals een lange wollen strikdas, onder de kamerjas een crèmewit satijnen hemd en pofbroek met goudgalon, gouden knopen, crème zijden kousen en rode muilen. Hij heeft een lange krullende pruik op het hoofd. (afb. p. 23)

— De bezoeker is gekleed in een geplooid rokjas van bruin laken, afgezet met zwarte knopen en knoopsgaten, over een zwart zijden lang vest en pofbroek van hetzelfde bruine laken. Zijn bef is van kant en voorzien van kwastjes, hij draagt zwarte gebreide zijden kousen in zwarte schoenen, op zijn hoofd een korte krullende pruik.

— De lachende boer is gekleed in een 'Waterlands' kostuum: buis en wijde broek van zwarte saai, waaronder een jak en broekspijpen van rood laken, een witte strikdas, blauwgroene zijden kousen en zwarte schoenen. Op zijn hoofd draagt hij een karakteristieke grote bolle ronde hoed van blauwe wol. (afb. p. 11)

19

20

5. Slaapkamer

15

Er is veel zorg besteed aan de inrichting van de slaapkamer, omdat in de 17de eeuw dit vertrek ook als ontvangstruimte gebruikt werd. De bekleding van het bed, de stoelen, tafel, wanden en vloer is prachtig op elkaar afgestemd. De dame staat bij haar toilettafel.

Maten: h. 37 cm, br. 45 cm, d. 63 cm.

1. Wandbespanning van gestreepte zijde met ingeweven bloemmotieven in de kleuren groen, bruin, beige en wit.

2. Schilderij, olieverf op koper in een vergulde houten lijst, voorstellend Bathseba in bad; toegeschreven aan Francois Verwilt.

3. Schilderij, olieverf op koper in een vergulde houten lijst, voorstellend een boerenhoeve; gesigneerd en gedateerd door Willem van Mieris, 1684.

4. Schilderij, olieverf op koper in een vergulde houten lijst, voorstellend Diana met haar nimfen; toegeschreven aan Daniël Vertangen.

5. Set van zes stoelen, waarvan twee met armleuningen; palissanderhout, bekleed met dezelfde gebloemde zijde als het bed (nr. 8) en afgezet met galon met kwasten.

6. Twee stoven van een donkere hardhout soort, met deurtjes en koperen hengsels.

7. Toilettafel van cederhout, geheel bedekt met een kleed van dezelfde gebloemde zijde als het bed (nr. 8) en afgezet met galon met kwasten. Op deze tafel:

- een zilveren spiegel; gemerkt op de steun: Amsterdams meesterschilder Wessel Jansen
- twee zilveren kleebrastels, ongemerkt
- een schuier met een rug van schildpad
- een speldebakje en een boekvormig doosje van barnsteen.

8. Hemelbed. Het bed bestaat uit een houten frame, waarop een losse bolle hemel, van buiten gebloemd, van binnen crèmewit met zilverdraad afgezet; op de hoekpunten vergulde vaasvormige knoppen. Aan de hemel hangt een gebloemde buitenval, uitvoerig afgezet met gal-

lon en kwasten in de kleuren zeegroen, crème en wit; inwendig is een binnenvall bevestigd van crèmewitte zijde. Tussen de vallen hangen aan vier roeden zes gebloemde zijden gordijnen aan de twee zijwanden en het voeteneinde en twee crèmewitte zijden gordijntjes boven het versierde hoofdeinde. In het bed ligt een matras met een peluwkussen en twee oorkussens met slopen, bedekt met een gebloemde zijden spreij met kwasten, die aan de onderzijde voorzien is van het monogram van A O van Adam Oortmans, de echtgenoot van Petronella de la Court die het poppenhuis heeft laten maken en inrichten. (afb. p. 7 en 18)

9. Beddestok van een donkere palissanderhoutsoort, met gedraaide versieringen. Hiermee streek men de lakens glad of zette men de dekens vast om te voorkomen dat ze 's nachts gingen schuiven.

10. Bankje van cederhout met een zilveren waterpot, ongemerkt.

11. Schoorsteenboezem van notehout, versierd met gesneden bloem- en bladranken. (afb. p. 16)

12. Schilderij, gevat in de schoorsteenboezem, olieverf op paneel, voorstellend een ruitervlecht; gesigneerd en toegeschreven aan Jan van Hughtenburgh.

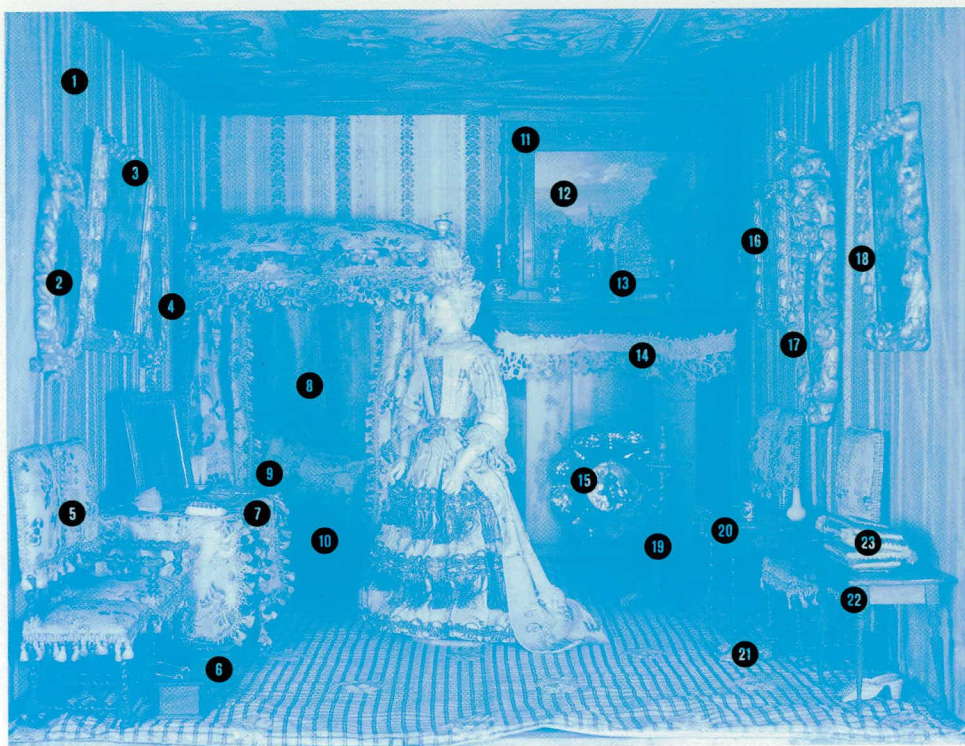
13. Set van vijf vazen, imitatie Chinees blauw porselein, gemaakt van glas.

14. Schoorsteenval van een dubbele strook kloskant.

15. Zilveren plooiischotel met voorstelling van een zittend kind, in de rand medaillons met vogels en vruchten; achter op de rand een onduidelijk meesterschilder.

23

18

16. Tekening, waterverf op perkament in een vergulde houten lijst, voorstellende een kan met tulpen.

17. Spiegel in een rijk gesneden vergulde houten lijst.

18. Schilderij, olieverf op koper in een vergulde houten lijst, voorstellend een bloemstilleven; gesigeneerd en gedateerd door P.C. Slingelandt, 168 (5).

19. Gueridon (hoog bijzettafeltje) — oorspronkelijk stonden er twee — van palissander- en notehout met een stervormig ingelegd blad. Op de gueridon een kandelaar van barnsteen.

20. Tafel van notehout met uitschuifbare lade. Op de tafel: (afb. p. 20)

- een ivoren flacon
- een glas op drie blauwe pootjes
- een zilveren doosje met emailversiering, waarin een gouden stop van een (inmiddels gebroken) glazen karaf.

21. Een paar muilen van rood gelakt perkament met gouddraad en een paar van witte zijde met lichtblauw band.

22. Tafel van mahoniehout met taps toelopen- de gedraaide poten, uit de 19de eeuw.

23. Naaikussen/-doos, groen zijden fluweel, afgezet met banden en kwasten, binnenin met een vakverdeling bekleed met zijde en goud- draadgalon en spiegelkje.

Op de vloer:

Vloerkleed van witte zijde met gebrocheerde roze rozen op een groen ruitpatroon.

Op het plafond:

Ingekleurde kopergravure, voorstellend de ver- heerlijking van Keizer Leopold I.

Poppen:

Een dame gekleed in een lichtroze en groen ge- bloemd zijden overkleed en rok, afgezet met goud- en zilverdraad galon en franjes, met kan- ten manchetten en kraag; zij draagt twee onder- rokken, een zijden van dezelfde gestreepte zijde als de wandbespanning, afgezet met galon en een effen crème zijden onderrok, gevoerd met wit linnen; vervolgens een lange witte pof-on- derbroek, rode gebreide zijden kousen en rode schoenen met gouddraad versierd. Het haar is hoog opgemaakt met een fontange-muts, om de hals en polsen parelsnoeren.

9

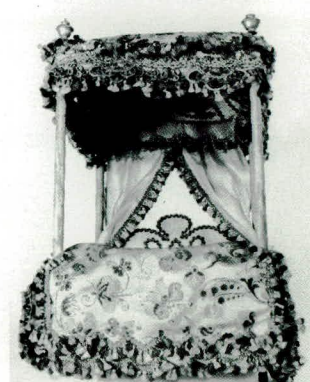

Beddesprei van nr. 8

8

20

6. Kraamkamer

10

11

12

In dit rijke woonhuis is naar 17de-eeuwse traditie een speciale kraamkamer ingericht voor de geboorte van een kind. Hier brengt de kraamvrouw de eerste zes weken na de bevalling door, bijgestaan door een baker en een min, die het kind de borst geeft. Een kraamkamer is meestal kostbaar ingericht, immers er wordt veel bezoek ontvangen. De in kant gehulde kraamvrouw drinkt thee met een modieus aangeklede dame, terwijl de baker de kandeel bereidt en de confitures klaarzet.

Maten: h. 45 cm, br. 47,5 cm, d. 49/63 cm.

1. Wanden beplakt met roze taftzijde.
2. Portretminiatuur op papier, in een rijk gesneden lijst van ivoor, voorstellend Philips van Orleans (1640-1701), broer van Lodewijk XIV van Frankrijk. (afb. p. 12)
3. Spiegel in een lijst van ivoor, rijk gesneden met bloemen en kinderfiguurtjes. De spiegel hoort bij de beide portretminiaturen. (afb. p. 12)
4. Portretminiatuur op papier, in een rijk gesneden lijst van ivoor, voorstellend Henriëtte Anna van Engeland, vrouw van Philips van Orleans (nr. 2). (afb. p. 12)
5. Portretminiatuur op ivoor, in een lijst van ivoor, voorstellend Martinus Holtzhey (1735-1788), muntmeester van Zeeland en echtgenoot van de toenmalige eigenares van het poppenhuis Petronella Slob. (afb. p. 13)
6. Set van zeven stoelen, waarvan één met armleuningen; ivoor bekleed met heel zachtroze, wit verschoten taftzijde, afgezet met satijnband, dezelfde zijde als het bed (nr. 19) en waarschijnlijk uit de late 18de eeuw. Onder de huidige bekleding zit een oudere bekleding van zalmroze taftzijde.
7. Twee stoven van bruingebeitst lindehout, met gesneden versieringen. In één van de stoven een paarsbruine vuurtest, imitatie aardewerk gemaakt van glas.
8. Opvouwbare tabouret-en-X; ivoor bekleed met een wit linnen en roze zijde. Op de tabouret ligt een luiermand van gespleten wilgeteen.

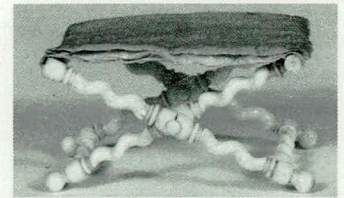
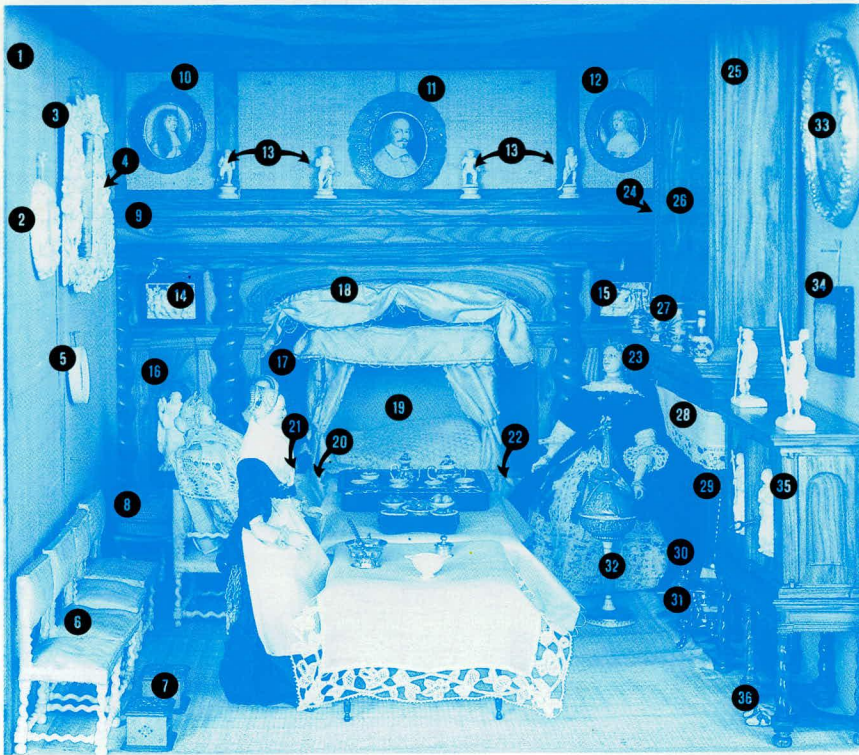
Op de deksel en de onderkant van de mand zijn bloemen en een hart geborduurd, in de mand ligt een witroze zijden bekleding, afgezet met zilverdraad in spiraalboogjes genaaid.

9. Wandbetimmering van palissanderhout met getorste halfzuilen, kroonlijst, twee ondiepe nissen voor beelden en een grote boog, die toegang geeft tot een alkoof. (afb. p. 15)

10. Portretminiatuur op papier, in een rijk gesneden lijst van barnsteen, voorstellend koning Lodewijk XIV van Frankrijk (1638-1715). De lijst vertoont een koningskroon, rijksappel, zee-meerminnen en Franse lelies. Aan de achterzijde is de miniatuur afgesloten met een plaatje barnsteen, waarop een vaas met bloemen van bladgoud.

11. Portretminiatuur op papier, in een rijk gesneden lijst van barnsteen, voorstellend Giulio Mazarini, kardinaal de Mazarin (1602-1661). De lijst vertoont de kardinaalshoed, het wapen en de initialen van Mazarin. Aan de achterzijde is de miniatuur afgesloten met een plaatje van barnsteen, waarop een laurierkrans rond twee gekruiste lictorenstaven van bladgoud.

12. Portretminiatuur op papier, in een rijk gesneden lijst van barnsteen, voorstellend Maria Theresia van Spanje (1638-1683), echtgenote van koning Lodewijk XIV van Frankrijk. De lijst vertoont gevleugelde cherubijnen, dolfijnen en Franse lelies. Aan de achterzijde is de miniatuur afgesloten met een plaatje barnsteen,

8

waarop een vaas met bloemen van bladgoud.

13. Vier ivoren beeldjes van spelende kinderen, v.l.n.r. hinkelend, met een stokpaard, met een hoepel en met een kolfstok.

14. Reliëf van ivoor in een achterplaat en lijst van git, voorstellend een triomftocht van Bacchus. Op de achterzijde toegeschreven aan Francis van Bossuit. (afb. p. 10)

15. Reliëf van ivoor in een achterplaat en lijst van git, voorstellend Orpheus door de bacchanten doodgeslagen. Op de achterzijde toegeschreven aan Francis van Bossuit, 1682.

16. Reliëfbeeld van ivoor, voorstellend een personificatie van de Vrede (?).

17. Bakermat van gespleten wilgeteen. In deze ovale mand met een lage, in de rug iets hoger opstaande rand, neemt de baker plaats, de voeten voor zich uitgestrekt. Zo kan zij het kind op schoot verschonen en inbakeren.

18. Alkoofval van witroze taftzijde, afgezet met zilverdraad in spiraalboogjes genaaid, dezelfde als het bed (nr. 19).

19. Hemelbed. Het bed bestaat uit een frame van satijnhout op hoge gedraaide poten, waarop een vlakke met zijde beklede hemel; op de hoekpunten missen vier knoppen. Aan de hemel hangt een gladde val, waarachter aan drie koperen roeden zes gordijnen hangen, twee aan de zijwanden en aan het voeteneind. Gordijnen, val en hemel van een heel lichtroze, witte vershoten taftzijde, afgezet met zilverdraadgalon in spiraalboogjes genaaid. Het hoofdeinde is glad bespannen met roze zijde. In het bed ligt een matras, peluwkussen en oorkussen van rood-wit geruite zijde, de kussens zijn overtrokken met 17de-eeuwse slopen. Hieroverheen liggen twee spreien: één van dezelfde zijde als de bedbekleding, en een 19de-eeuwse gebreide spreij, gevoerd met roze satijn. Het bed en de zijden bekleding met zilverdraad stammen waarschijnlijk uit het eind van de 18de of het begin van de 19de eeuw.

20. Beddestok van esdoornhout. Hiermee streek men de lakens glad of zette men de dekens vast om te voorkomen dat ze 's nachts gingen schuiven.

21. Schommelwieg op twee schenkels van palissanderhout en bekleed met dezelfde witroze taftzijde als het bed (nr. 19). De geplooidoed over de kap en de spreij zijn afgezet met zilverdraad, de spreij is vastgezet op een laken met een kanten randje. In de wieg een matrasje van rood-wit geruite zijde, waaromheen een sloop.

22. Vuurmand van gespleten wilgeteen met een bekleding van witroze taftzijde, afgezet met zilverdraad in spiraalboogjes genaaid. Een vuurmand bevatte in werkelijkheid een metalen bak en een rooster met kooltjes. Over het halfronde bovenstuk werden de natte luiers gedroogd.

23. Reliëfbeeld van ivoor, voorstellend een personificatie van Caritas, de liefde.

24. Miniatuur op papier in een verguld houten lijst, voorstellend een kop van een oude man.

25. Schoorsteenmantel van palissanderhout met een rookkanaal met 'tegels' van ebbenhout en ivoor.

26. Schilderij, olieverf op paneel, gevat in de schoorsteenboezem, voorstellend een personificatie van Fortuna (?), toegeschreven aan Gerard de Lairese.

27. Stel van zeven vazen, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas.

28. Linnen schoorsteenval met een rand van kant.

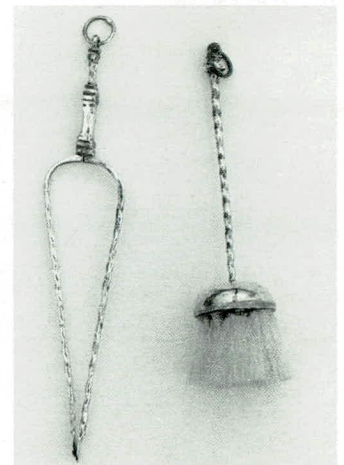
29. Zilveren haardtang en -bezem, ongemerkt.

30. Zilveren waterketel op comfoor, ongemerkt.

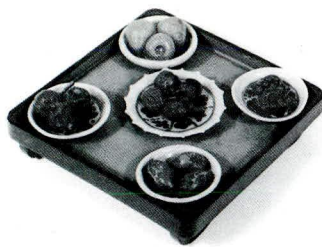
31. Zilveren haardbodemplaat op vier voetjes, gemerkt op de onderzijde: Amsterdams meesters teken Wessel Jansen. Op de plaat een zilveren comfoor met losse vuurpot, ongemerkt. (afb. p. 10)

22

29

Dienblad van lakwerk met 'confitures' op de tafel

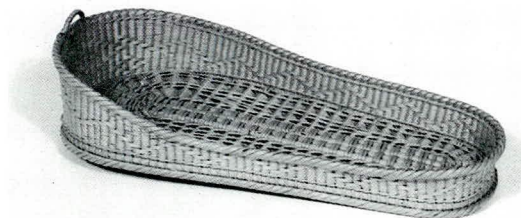
32. Bokaal met deksel van agaas, gevat in een geëmailleerd gouden montuur. Op het agaas van de voet, de stam, de cuppa van binnen en de deksel zijn mythologische voorstellingen geschilderd: Apollo met de negen muzen, Bacchus op een ton en Neptunus met zeewezens. Buiten op de cuppa is een boerenkermis verbeeld. De bokaal is niet in miniatuur uitgevoerd, maar heeft een normaal formaat voor dergelijke 17de-eeuwse kunstvoorwerpen. Hij past als zodanig eigenlijk niet in het poppenhuis, maar wordt wel al in de 18de eeuw in de kraamkamer genoemd. (afb. p. 10)

33. Portretminiatur op papier, volgens een opschrift aan de achterzijde voorstellend Philips de Schone (1478-1506), hetgeen niet in overeenstemming is met het kostuum. De 16de-eeuwse miniatur is gevat in een vergulde houten lijst uit de tijd van het ontstaan van het poppenhuis.

34. Reliëf van parelmoer in een achterplaat en lijst van git, voorstellend muziekinstrumenten en dansende apen en een hond.

35. Luiersmandskabinet van palissanderhout op een hoog onderstel met getorste poten. Op de twee deuren in nissen twee ivooren reliëfbeelden, voorstellend personificaties van het Geloof en de Hoop. Op het kabinet staan twee ivooren beelden van krijgers, volgens de 18de-eeuwse catalogus David en Gideon. In het kabinet ligt zeer fijn linnengoed, waaronder een schortje, twee kinderhemdjakjes, twee losse mouwen, vijf kragen verschillend van vorm en kantversiering, een sloop, enkele lapjes of luiers en windsels.

36. Een paar muilen van wit leer met zilverdraadversiering.

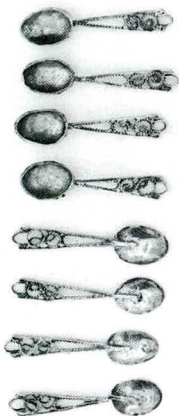

17

Midden:

- Op de voorgrond een tafel van mahoniehout met taps toelopende gedraaide poten, uit de 19de eeuw. Op de tafel:
 - een zeer fijn linnen tafelkleed met een brede rand naaldkant
 - een papkom van wit melkglas
 - een zilveren kandeelkom met lepel, ongemerkt
 - een zilveren koektrommel, ongemerkt.
- Centraal een tafel van palissanderhout op getorste poten met een kruis verbonden. Op de tafel:
 - een tafelkleed van witroze taftzijde, afgezet met zilverdraad in spiraalboogjes genaaid, dezelfde zijde als het bed (nr. 19)
 - een vierkant dienblad van zwart en rood lakwerk, waarop vijf schotels, gevuld met 'confitures': gesuikerde peren, abrikozen of pruimen, druiven en citrusvruchten van was gemaakt.

Lepeltjes van het theeservies op de tafel

- een tweede groter dienblad van Hollands lakwerk met een theeservies, bestaande uit een theepot, een melkkan, een suikerpot en acht kop-en-schotels, alles imitatie Chinees blauw porselein van glas gemaakt, en acht zilveren lepeltjes met filigrain stelen.

Op de vloer:

Oosterse vloermat van fijn geel riet, omzoomd met roze zijden band.

Op het plafond:

Tegen een roze achtergrond zijn vijf ingekleurde gravures geplakt, omringd door strooibloemen: een ovaal medaillon waarin de personificatie van de Lente van J. Matham naar Hendrik Goltzius; in de vier hoeken saters met kinderen.

Poppen:

— De baker, gekleed in een zwart fluwelen jak over een zwarte zijden rok, waaronder een blauwe satijnen en een witte linnen onderrok, bruin zijden kousen en zwarte schoenen. Onder het jak hangen aan zilverdraad kettingen aan haar ceintuur een bos met sleutels, een buidel, een rond speldenkussen en een langwerpige naalden- of speldenkoker. Linnen omslagdoek, schort en mouwen, op het hoofd een nauwsluitende kanten muts met rond gebloemd katoenen achterstuk.

— De kraamvrouw draagt een muts, kraag, omslagmanteltje en schort van kloskant over een crème, lichtblauwe en bruine gebloemde zijden kamerjas, waaronder een blauwe gebloemde zijden rok, versierd met zilvergalon; hieronder een crème zijden onderrok met rode strepen, een roze zijden pofbroek met open split, wit satijnen kousen en rode zijden muiltjes. Zij zit op een ivooren stoel, een roodgeruit kussentje met sloop in de rug.

— De min, gekleed in een Waterlands kostuum: grijs en zwart zijden jak met groene rijgdraden over een linnen en een rood viltachtig hemd, van voren opengeklapt zodat één borst ontbloot is. Op het hoofd een witte linnen muts, een linnen omslagdoek en schort over een rok van zwarte saai, een onderrok van rood laken met zwarte fluwelen rand en nog een witte linnen onderrok, linnen kousen en zwarte schoenen.

— De min houdt het kind op schoot, liggend in een omslagdoek van licht zeegroene zijden damast met kant omzoomd. Dit wikkeltje is strak en rechthoekig ingebakerd naar 17de-eeuwse gewoonte, met een drietal lagen van linnen en zijde, de bovenste omslagdoek afgezet met kanten randjes. Zij draagt twee kanten kragen, op het hoofd een mutsje van kant met groene strikken, een dergelijke versiering aan de manchetten.

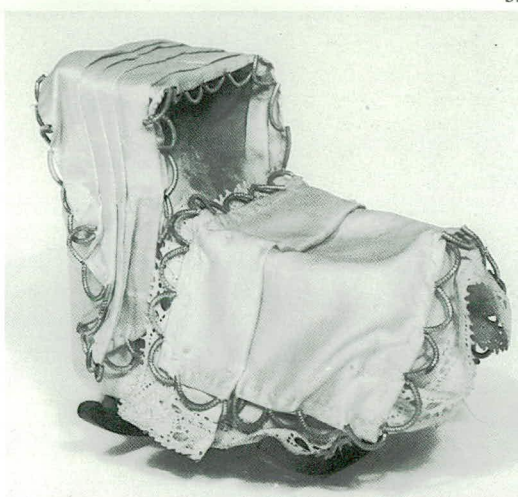
— De dame die op bezoek is, draagt een overkleed van zwarte zijden damast met zijden bloemen en zwart kant versierd, over een zee-groen en wit gestreepte zijden rok met brede rand van kant; rond de schouders een kanten kraag, kanten manchetten, een witte linnen onderrok, witte gebreide kousen en witte schoenen met gouddraad en groene strikken. In haar krullende kapsel groene strikken, parelsnoeren om de hals en polsen, een broche, een vouw-waaier en een bloemcorsage vrolijken het geheel nog op. (afb. p. 23)

26

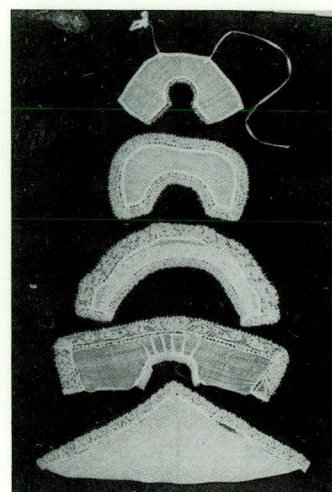

35

21

Kragen uit nr. 35

Kraamvrouw, min met kind en baker

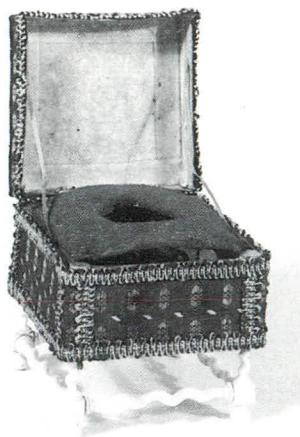
7. Kinderkamer

De wieg, een looprek, wat speelgoed en een kinderstoel met een kind maken duidelijk dat dit de kinderkamer is. Het kindermisje heeft in dit vertrek ook alles bij de hand om naaien en verstellwerk te kunnen doen. De mannepop stelt een dokter voor, die de urine van een ziek kind bekijkt. Dit zieke kind is niet meer aanwezig, het paviljoenbed achter in de kamer is leeg.

21

Maten: h. 37 cm, br. 45 cm, d. 63 cm.

26

1. Wanden beplakt met wijnrode taftzijde.
- 2/3. Twee houten vogelkooitjes met koperen spijlen; op één zit een ijsvogeltje.
4. Twee schuimers met een handvat van schildpad.
5. Spiegel in een lijst van schildpad.
6. Etui van dezelfde zijde als de rustbank (nr. 8) en het paviljoenbed (nr. 17), met drie kammen van schildpad en één van ivoor. (afb. p. 18)
7. Eén stel muilen van zijde en één van papier.
8. Rustbank met een donzen matras en drie kussens, bekleed met dezelfde paarsbruine zijde als het paviljoenbed (nr. 17), afgezet met franje, galon en kwasten. (afb. p. 19)
9. Reliëf van houtsnijwerk in een lijst van ebehout, voorstellend twee kaartspelende en drinkende mannen en een vrouw. Een dergelijk reliëf bevindt zich in de keuken.
10. Twee vazen en een pul, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas.
11. Schoorsteenval van dezelfde zijde als de rustbank (nr. 8) en het paviljoenbed (nr. 17), met franje afgezet.
12. Schoorsteenachterwand en bodemplaat, beplakt met papier, waarop getekende tegeltjes.
13. Zilveren kachel op onderstel; ongemerkt. Op de wanden voorstellingen van Abraham en de drie engelen, drie kinderen rond een vuur en dansende boeren en boerinnen. De kachel heeft dubbele deurtjes met een klink en op de hoeken afneembare strips met tulpsiering. (p.16)

14. Twee guerdons (hoge bijzettafeltjes) van palissanderhout op een getorste poot. Op één daarvan staan een blaadje, een medicijnfles en een glas van barnsteen.

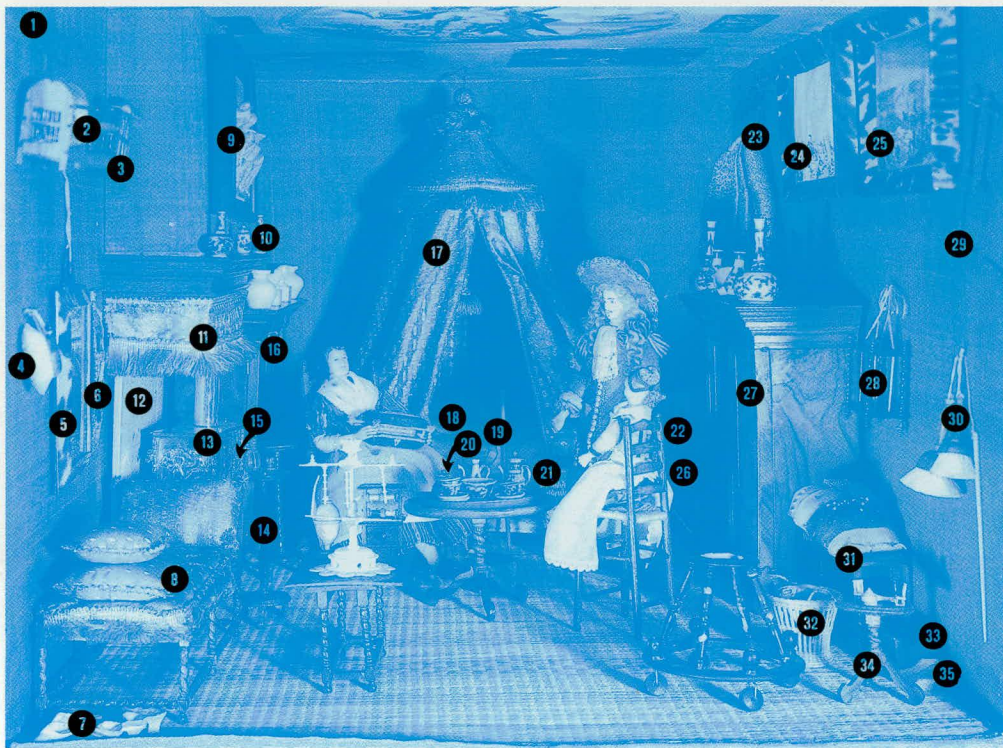
15. Zilveren standaard met verschuifbare dubbele kaarsehouder en losse snuiter; ongemerkt (19de eeuw?).

16. Linnenkast van notenhout op bolpoten, met zilveren scharnieren. Op de kast een kaststel van wit porselein, bestaande uit twee vazen, een leeuw en een aap. In de kast vier linnen lakens en een rood wollen dekentje. (afb. p. 21)

17. Paviljoenbed-gordijnen van paarsbruine zijde met een wit motief, bovenaan en ter hoogte van een houten binnenring afgezet met franje. Het paviljoen hangt aan een haak aan het plafond. Binnen hangt een paarswit gevlochten zijden koord met een beddekwest. (afb. p. 18)

18. Kinderbed van cederhout op hoge bolpoten. Opgemaakt met een matras, peluwkussen en oorkussen van gestreepte tijk; de kussens hebben linnen slopen met kanten tussenzetsels en bandsluiting; een donkerrode met paarse strepen en rode bloemen bedrukte katoenen doorgestikte deken, waaroverheen nog een wit satijnen doorgestikte spreij met groen-wit geblokte zijden voering (de laatste spreij waarschijnlijk uit de 19de eeuw).

19. Beddestok van esdoornhout. Hiermee streek men de lakens glad of zette men de dekens vast om te voorkomen dat ze 's nachts gingen schuiven.

7

20. Bankje van cederhout met een waterpot, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas.

21. Stilletje of kakstoel van ivoor, bekleed met dezelfde zijde als het paviljoenbed (nr. 17), afgezet met galon; opklapbare deksel, inwendig met groen linnen beklede zitting met gat, waaronder een tinnen po. (afb. p. 18)

22. Schommelwieg van gespleten wilgeteen in ruitmotief gevlochten. Over de wieg een Indiaas katoenen wiegekleed met bedrukte rode blad- en bloemmotieven.

23. Kapstok van palissanderhout met drie knoppen en twee vaste kleeerhangers. Over de onderste kleeerhanger hangt een lichtblauw-rose gebloemde zijden rok, afgezet met breed zilverdraadgalon. (afb. p. 22)

24. Sepiatekening in een lijst van schildpad en palissanderhout, voorstellend een ruitergevecht.

25. Aquarel in een lijst van schildpad en palissanderhout, voorstellend een ruitergevecht.

26. Armstoel met een zitting van gevlochten touw, de armleuningen bekleed met zijde; op de zitting en rug een los doorgestikt matrasje van dezelfde zijde als het paviljoenbed (nr. 17) en de rustbank (nr. 8), met striklijntjes op de hoeken. Dergelijke beklede stoelen waren bestemd voor zieken.

27. Linnenkast van notehout op bolpoten. Op de kast een vijfdelig kaststel, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas. In de kast liggen vier nachthemden, vijf slopen met kanten tussenzetsels, twee katoenen en vier zeer fijn linnen lakens, twee damasten tafellakens met zes bijbehorende servetten en een handdoek.

28. Boekenrek van palissanderhout opgehangen aan een zijden band. (afb. p. 22)

29. Twee borduurramen met een verschuifbare lat.

30. Twee stoffers van palissanderhout en een beddestok van esdoornhout (zie nr. 19).

31. Tafel met een kantkloskussen met kant. De

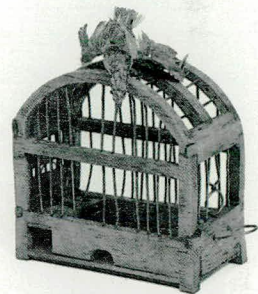
zijanten van het kussen zijn van schildpad, de twaalf klosjes van ebbenhout en in de achterzijde zit een laadje dat kant bevat.

32. Hoge naaimand van gespleten wilgeteen, gevuld met lapjes.

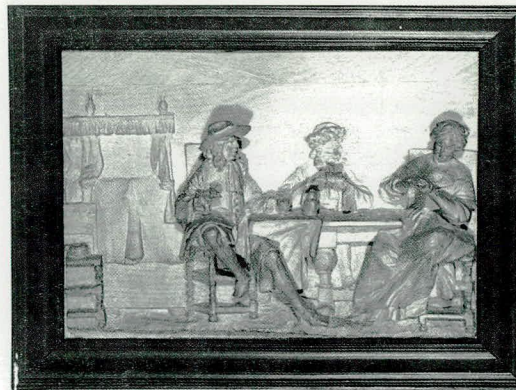
33. Stoof, met gele vuurtest gemaakt van glas.

34. Tafel van notehout met ivoren kinderspeelgoed.

35. Een paar schoenrekkers en een paar in elkaar geschoven kinderklompen met leren neuzen.

9

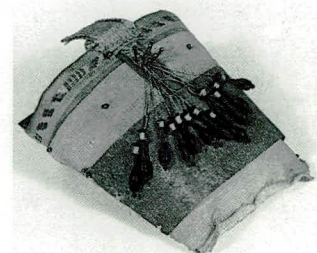
22

Garenhaspel op de tafel links voor

31

Midden:

- Links voor een tafel met een ivoren garenwinder, een ronde houten kluwehouder op voet en een garenhaspel op bolpoten met 4 klosjes zijde en een laadje.
- Rechts voor een zwartgelakt kinderlooprek op vier zwenkwieltjes. (afb. p. 14)
- Centraal een theetafel van notenhout op een getorste poot. Hierop een theeblad van mahoniehout met een theeservies, bestaande uit een theepot, een melkkan, een suikerpot, een spoelkom en drie kop- en schotels, alles imitatie Chinees blauw porselein van glas gemaakt.
- Hoge kinderknopstoel met een zitting van gevlochten touw, voetenplankje met vuurstoof.
- Knopstoel van bruin gebeitsd beukehout met een gevlochten matten zitting en een zijden kussentje als op de rustbank. (afb. p. 19)

27

Op de vloer:

Oosterse vloermat van fijn geel riet met banen en blokjes in roodbruine kleur, omzoomd met groen zijden band.

Op het plafond:

Tegen een roze achtergrond zijn diverse ingekleurde gravures geplakt: een ovaal medaillon waarin de personificatie van de 'Herfst' van J. Matham naar Hendrick Goltzius; aan voor- en achterzijde pauwen, ooievaars, zwanen en kalkoenen en twee kleine ornamentprenten.

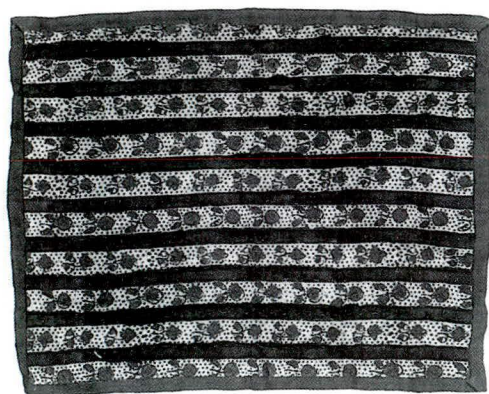
Poppen:

— Dokter gekleed in bruine lakense jas met gouden knopen, galon en striklinten over een pofbroek, eveneens rijk versierd met strikken, waaronder zwarte kousen en schoenen; kanten strikdas, opgepofte manchetten en een hoed met brede rand van dezelfde stof en galonversiering als de jas, op een lange gekrulde pruik. In zijn rechterhand houdt de dokter een glazen urinaal vast, links steekt een degen onder de jas uit.

— Kind met nauwsluitend mutsje met rond achterstuk, gekleed in beige zijden jakje met zwarte banden, witte bef, wit linnen omslagdoek en schort, afgezet met kant over een groen zijden rok en twee onderrokken (bruin en geel katoen). Het popje heeft geen beentjes, zij zit vast in de stoel.

— Kindermeisje met zwart kanten kapje over het gevlochten haar; gekleed in bruin-wit gestreept zijden jak, witte omslagdoek en schort over gestreepte wollen rok, twee linnen onderrokken, één effen wit en één bedrukt met rood-zwarte bloemen; wit linnen 'kousen' en schoenen.

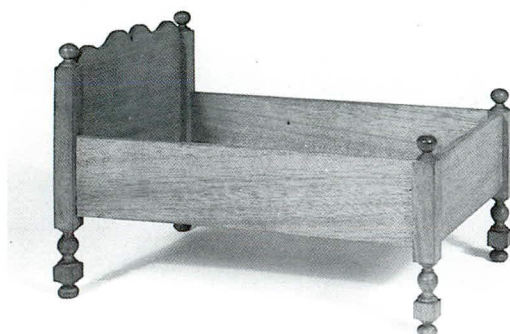
Op haar schoot een naaikussen-doos van groene zijden damast, afgezet met koord en kwasten, van binnen met vakverdeling, bekleed met zijde, galon en een spiegelkje.

18

18

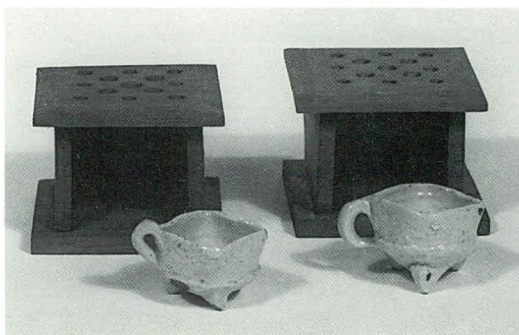
8. Keuken, Kelder en Vaathuysje

De keuken is volop in bedrijf. Bij de haard bakt de keukenmeid wafels, op de aanrecht rechts staan brood, ham en kaas voor de maaltijd klaar. In de 17de en 18de eeuw kwam nog een dame proeven en orders geven, maar zij is nu verdwenen. Zoals gebruikelijk in een 17de-eeuwse keuken wordt het meeste vaatwerk van aardewerk, porselein of glas los opgesteld en op rekjes aan de wanden gehangen. Dat geldt ook voor de houten hakborden, schuurbakjes en borstels. Links achter geeft een deur toegang tot de kelder, waarin bier- en botervaten staan. Rechts achter is het vaathuysje met de waterpomp en een secreet.

Maten: h. 45 cm, br. 60 cm, d. 43/63 cm.

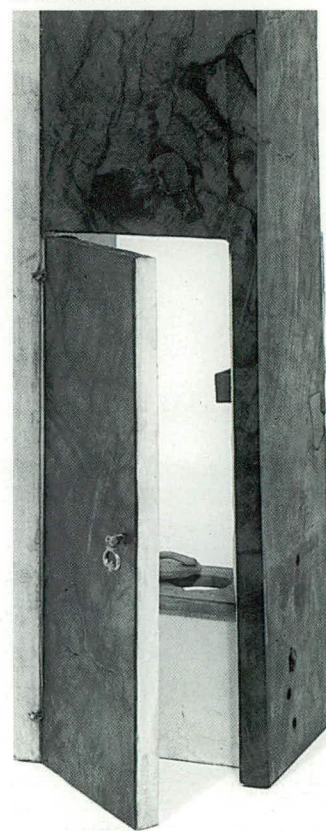
1. Rek van cederhout met knoppen van ebbenhout.
2. Rek van cederhout met vier etages, met glaswerk. De twintig glazen en flessen van doorzichtig, blauw en groen glas hebben vormen en versieringen die typerend zijn voor de 17de eeuw. (afb. p. 22)
3. Vier stoffers met stelen van palissanderhout.
4. Set van zes keukenstoelen met gedraaide stijlen van palissanderhout. De zitting is gemat met riet. (afb. p. 19)
5. Set van vijf stoven van esdoornhout. Twee bevatten een vuurtest van lichtgeel aardewerk.
6. Vuurscherm van notehout.
7. Reliëf van houtsnijwerk in een lijst van ebbenhout, voorstellend vier drinkende, rokende en lezende mannen. Een dergelijk reliëf hangt ook in de kinderkamer.
8. Stel van twee vazen, twee gemberpotten en een kom, imitatie Chinees blauw porselein gemaakt van glas.
9. Schoorsteenval van groene zijde met een wit motief, waaronder een linnen val met een kantten rand.
10. Schoorsteenachterwand en bodemplaat van hout, beplakt met stukjes bruin en lichtgeel stro in de vorm van tegeltjes en pilasters. (afb. p. 16)
11. Zilveren olielamp; ongemerkt.

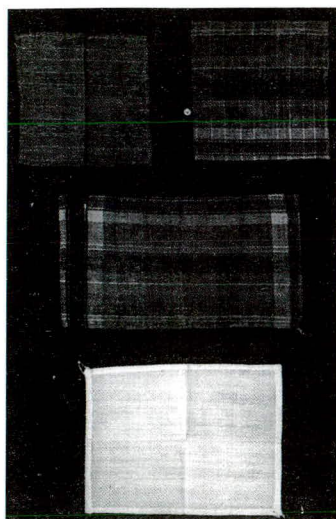
Bak voor kazen in nr. 39

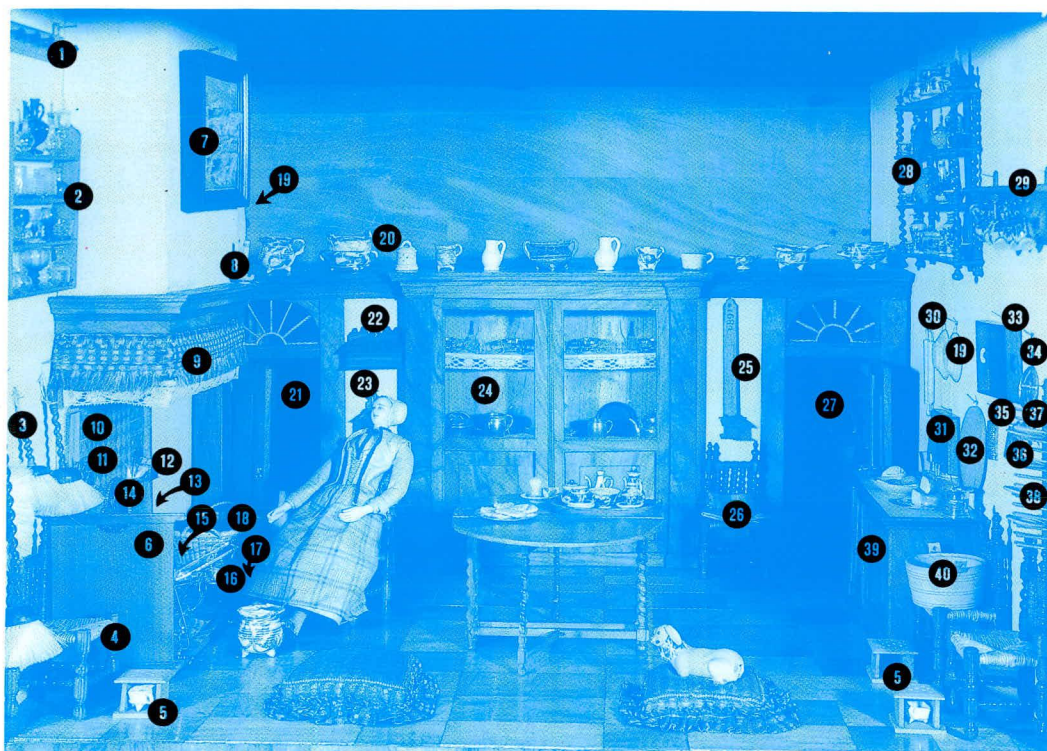
Secreet in nr. 27

5

26

12. Zilveren bakje voor zwavelstokken; ongemerkt.

13. Zilveren tang en asschop; ongemerkt, uit de 19de eeuw.

14. Zilveren haardplaten, hangijzer en ketting; gemerkt met meesterteken A. van der Ven uit 's-Hertogenbosch en de jaarletter 1828. Op de bodemplaat een zilveren comfoor met losse vuurbak, ongemerkt (mogelijk ook uit de 19de eeuw).

15. Zilveren doofpot; ongemerkt, uit de 19de eeuw.

16. Kopëren ketel op een tinnen comfoor uit de 19de eeuw.

17. Eén van een set van vijf kookpotten, gemaakt van zwart gebeitst esdoornhout met ongekleurde deksels en koperen hengsels. De overige vier kookpotten staan onder in de ingebouwde servieskast.

18. Turfmand van gespleten wilgeteen, gevuld met blokken turf.

19. Drie borden van rood geschilderd hout.

20. Op de kroonlijst van de achterwand en de servieskast staat nu het aardewerk, dat oorspronkelijk in de kelder stond: een steelpan, een vergiet, een taartepan, een grape, twee kannen en een papkom van vlekkerig bruin geglazuurd lichtgeel aardewerk, een kookpot van groen geglazuurd aardewerk en twee kannen, een kom en een vuurstolp van effen lichtgeel aardewerk. Geheel links staat een emmer van geel geverfd tin.

21. Achter een notehouten deur met een half-rond bovenlicht bevindt zich links de kelder, in twee ruimtes verdeeld door een hekwerk met deurtje. Achter het hek liggen op een stelling drie biervaten van eikenhout met koperen kranen. Vóór het hek ligt op een stelling een azijnvat van esdoornhout met een koperen kraan; daarbij staan twee botervaten van esdoornhout met boter van was. Aan de wand links hangt een lepelrek van palissanderhout met zes lepels.

22. Kaarsenbak van palissanderhout met negen kaarsen van was.

23. Zandbakje van palissanderhout. Zand werd in de 17de eeuw gebruikt als schuurmiddel voor houten vaatwerk en vloeren.

24. Ingebouwde servieskast van notehout met twee glasdeuren. In de kast twee planken met linnen lopers met een rand van kant.

Op de bovenste plank:

- vier zilveren tafelcomforen; gemerkt met meesterteken A. van der Ven uit 's-Hertogenbosch, ca. 1840 gemaakt, mogelijk naar voorbeeld van het comfoor uit de kraamkamer (nr. 30)

- zilveren olie-en-azijnstel; gemerkt met meesterteken A. van der Ven uit 's-Hertogenbosch, ca. 1840 gemaakt

- twee glazen trechters

- klein driehoekig comfoor.

Op de onderste plank:

- keukengerei van tin, bestaande uit een ketel, een pan, twee bekers, twee steelpannen, een bak en een kandelaar, in de 19de eeuw gemaakt

- een ijzeren koekepan.

Onderin de kast:

- vier van de vijf zwarte kookpotten (zie nr. 17).

25. Twee smalle slijpplanken van notehout, aan de onderzijde voorzien van een bakje voor het slijpzand. Eén plank is gedateerd 1682.

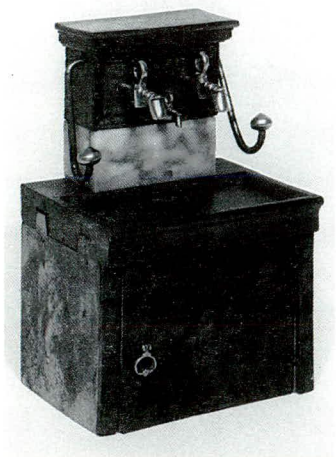
26. Vier keukendoeken, één van wit linnen en drie van bonte geruite katoen, waarschijnlijk afkomstig uit India. De keukenmeid heeft een schort aan van dezelfde soort geruite katoen.

27. Achter een notehouten deur met een half-rond bovenlicht bevindt zich rechts het vaat-huysje. Links in dit huysje achter een deur een secrete met een houten zitting met gat, waarop een deksel; een papierbakje hangt aan de wand. Rechts de waterpomp met twee slingers en drie koperen kranen. In de grijsgeschilderde goot-

18

Pomp in nr. 27

steen (imitatie-hardsteen) staat een tobbe van esdoornhout met een boender van takken gemaakt; boven de pomp hangen twee houten bakjes. Rechts aan de wand twee schuurbakjes en een luiwagen (soort bezem). Op de grond staan twee emmers van esdoornhout met zwarte banden en koperen hengsels, in een van de emmers een dweil. Daarnaast drie bezems: takkenbossen met touw samengebonden.

28. Rek van notehout met vier etages, waarop imitatie Chinees blauw porselein en steengoed, van glas gemaakt. Van de borden, vazen, kommen en theepotjes is een symmetrische opstelling gemaakt.

29. Kannebord van palissanderhout en eikehout met vijf knoppen, waaraan vijf kannen, imitatie Chinees blauw porselein, gemaakt van glas. De kannen hebben passende zilveren klapdeksels. (afb. p. 23)

30. Twee deegrollen van esdoornhout.

31. Hakbord van notehout.

32. Ronde deegplank van esdoornhout.

33. Tafelbak van notehout.

34. Zilveren blaker, gemerkt met meesterteken A. van de Ven uit 's-Hertogenbosch, ca. 1840 gemaakt.

35. Zilveren rasp, ongemerkt.

36. Zilveren blik, ongemerkt.

37. Zilveren trechter, ongemerkt.

38. Bordenrek van notehout met twee rijen spijltjes, waarop vier houten borden.

39. Aanrechtbank van notehout met een wit marmeren blad. Op het aanrecht:

- houten bak met broodjes
- twee zilveren schotels, gemerkt met Amsterdams meesterteken Wessel Jansen. Op de schotels een ham en kazen, gemaakt van een soort brooddeeg
- zilveren vijzel, ongemerkt
- twee glazen van doorzichtig glas op blauwe pootjes
- een bekertje van esdoornhout.

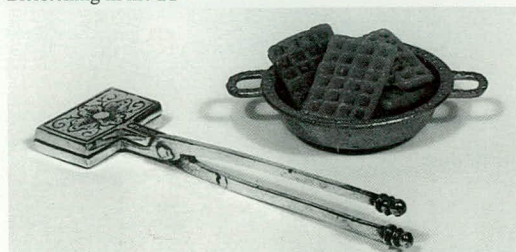
Onder in het aanrecht:

- bak van esdoornhout in de vorm van een halve cylinder, bestemd voor een hele en twee halve kazen, gemaakt van was
- vierkant dienblad van gelakt papiermaché, uit de 19de eeuw
- lantaarn van zilverpapier en rood cellofaan (?) uit de 19de eeuw.

40. Tobbe van esdoornhout, gevuld met kleine mosselschelpen.

Bierstelling in nr. 21

Wafelijzer en bak met wafels

Midden:

- Hangoortafel van notehout met twee neerklapbare zijbladen. Op de tafel:
 - een theeblad van mahoniehout met een theeservies, bestaande uit een theepot, melkkan, suikerkom, spoelkom en drie kop-en-schotels
 - zilveren schotel, gemerkt met Amsterdams meesterteken Wessel Jansen. Op de schotel wafels van was gemaakt, passend in het wafelijzer van de meid
 - twee schotels, imitatie Chinees blauw porselein van glas gemaakt, waarop een hoge kluit boter en een suikerhart
 - twee vorkjes en een lepel met filigrain steeltjes.
- Bij de haard zit de keukenmeid op één van de zes keukenstoelen (nr. 4). Voor haar in de vuurpot een zilveren wafelijzer, ongemerkt. Naast haar een 'beslagkom' van vlekkerig bruin geglazuurd lichtgeel aardewerk, waarin een zilveren lepel.
- Op de voorgrond liggen twee kussens van groene zijde met wit motief, dezelfde zijde als de schoorsteenval (nr. 9). De kussens zijn aan drie zijden van franjes voorzien, ze hebben waarschijnlijk ooit op lage bankjes gelegen. Op één van de kussens ligt een hond, gemaakt van een grijs muizevelletje rond een houten kern. Hij draagt een zijden halsbandje met strikken, van dezelfde galon als op de kussens. (afb. p. 58)

Vloer:

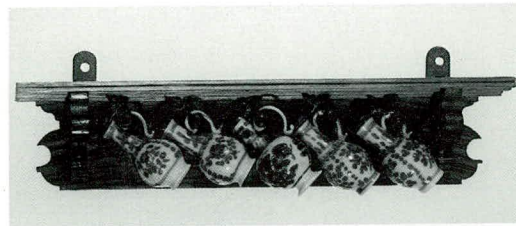
Belegd met vierkanten en rechthoeken van notehout in een lichtere houtsoort.

Plafond:

Groen geverfde balkenzoldering.

Poppen:

Keukenmeid gekleed in een Waterlands kostuum: jak van blauw geverfd linnen, afgezet met zwarte banden over een rood linnen keurslijf met groene rijgdragen en rood linnen hemd; schort van Indiase geruite katoen over een rok van blauw geverfd linnen, een rode onderrok met zwarte fluwelen banden, linnen 'kousen' en zwarte schoenen. Op het hoofd draagt zij een wit linnen mutsje. (afb. p. 23)

29

20

Bezems in nr. 27

3

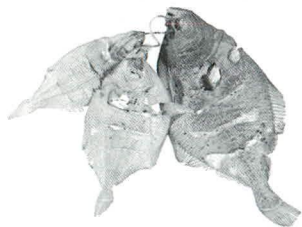
9. Provisiekamer, Meydekamer en Vliering

In de provisiekamer worden gedroogde levensmiddelen in vaatjes en flessen opgeslagen. Daarnaast bewaart men er voorwerpen die niet dagelijks gebruikt worden als een ijslee, een paar schaatsen en een spinnewiel. Een dienstmeisje houdt een mandje met stoffergoed vast. Het houten hekwerk vormt de afscheiding tussen de provisie-zolder en haar slaapvertrek, via een trap komt men vandaaruit op de turf- en houtvliering.

Maten: h. 36 cm, br. 27,5 cm, d. 36/63 cm.

20

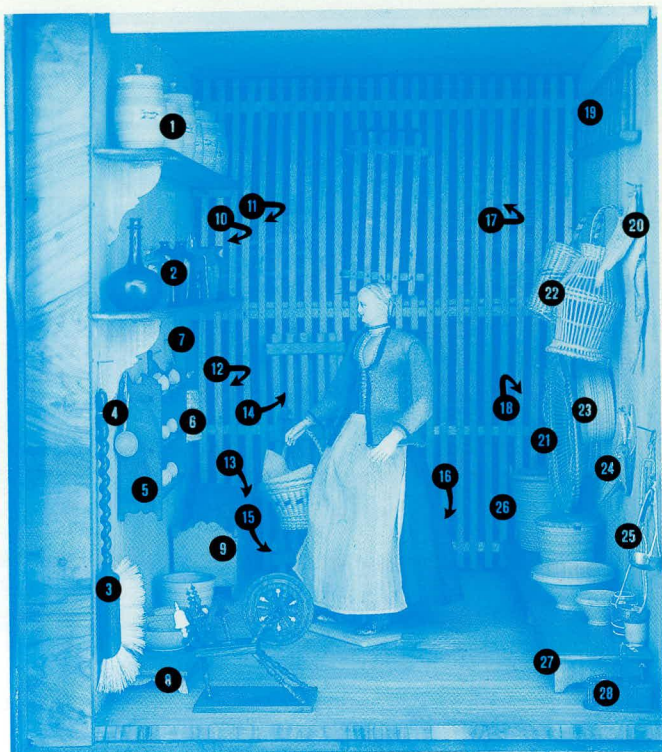
24

1. Zeven tonnen van esdoornhout met opschrift 'Reijst', 'Gepelde Garst', 'Gort', 'Groen Erreten', 'Witten Boonen', 'Gruuw Erreten' en 'Tarwen Meel'.
2. Zeven flessen, vijf van groen en twee van doorzichtig glas.
3. Stoffen met steel van palissanderhout.
4. Lepel van esdoornhout.
5. Eierrek met zeventien eieren van was.
6. Urinaalmandje van gevlochten stro en touw gemaakt. (afb. p. 14)
7. Hakbord van notenhout.
8. Lage bank van cederhout, waarop drie vaatjes en bakjes van esdoornhout.
9. Ijslede met duwstang met twee zitbanken, van zandkleurig geverfd hout. In de slee ligt een rood fluwelen kussen.
10. Stapel brandhout.
11. Blokken turf, gestapeld als een iglo.
12. Stoel van rood geverfd hout, zitting en rugleuning bekleed met groene trijp (wollen fluweel), afgezet met koperen 'nagels'. (p. 19)
13. Stoof met resten van een glazen vuurtest.
14. Vaste bedstede met beddeplank aan de voorzijde. Aan koperen ringetjes hangen bedstede-gordijnen en een val van rode bedrukte katoen met bladranken versierd. De bedstede bevat een donzen matras met blauw-wit gestreepte overtrek, een langwerpig peluwkussen en een hoofdkussentje, beide met linnen slopen met tussenzetsels, waarop een linnen laken en een doorgestikte deken van veelkleurige sits

(chinz, met bloemen bedrukte Indiase katoen), gevoerd met crèmekleurige zijde. (afb. p. 24)

15. Beddestok van esdoornhout. Hiermee streek men de lakens glad of zette men de dekens vast om te voorkomen dat ze 's nachts gingen schuiven.
16. Waterpot van wit glas op bankje van cederhout.
17. Hoge mand met twee hengsels gemaakt van grove teen, om de turf en het hout naar de kamers te brengen.
18. Tafel van cederhout, waarop een rood geverfde kandelaar.
19. Ladder met elf eikehouten sporten.
20. Twee bossen gedroogde visjes (platvisjes en stekelbaarsjes).
21. Lage mand van gespleten wilgeteen, op de bodem versierd met een geborduurde zijden bloem.
22. Twee hengselmanden van gespleten wilgeteen. De opengewerkte mand werd gebruikt om bessen en groenten droog te schudden.
23. Tobbe van esdoornhout.
24. Paar houten schaatsen met metalen ijzers en zijden strikbanden.
25. Zilveren hang-weegschaal, ongemerkt.
26. Kuip van esdoornhout met deksel, voor gezouten vlees of spek.
27. Lage bank van cederhout, waarop een tweede vleeskuip en andere vaatjes en bakjes van esdoornhout en een glazen azijnvaatje met kurk.

28. Ratteval met valluik en tralies, gemaakt van spelden.

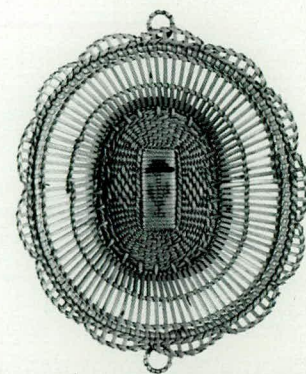
Links voor:

Spinnewiel met fijn gedraaide onderdelen van palissanderhout, de knopjes en spoelen van eebenhou en ivoor.

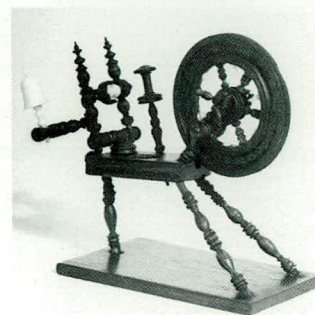
Poppen:

Dienstmeisje, gekleed in Waterlands kostuum: lilapaars jak, afgezet met zwarte fluwelen banden over een strak lilapaars zijden keurslijf met gele rijgdraden en een rood hemd; wit schort over een zwarte rok, onderrok van rood laken met zwarte fluwelen rand en nog een witte linnen onderrok. Haar bovenbenen zijn met witte linnen doeken omwikkeld, ze draagt grijsgroene kousen in zwarte muilen. Het haar ligt gevlochten rond het hoofd met krulletjes op het voorhoofd.

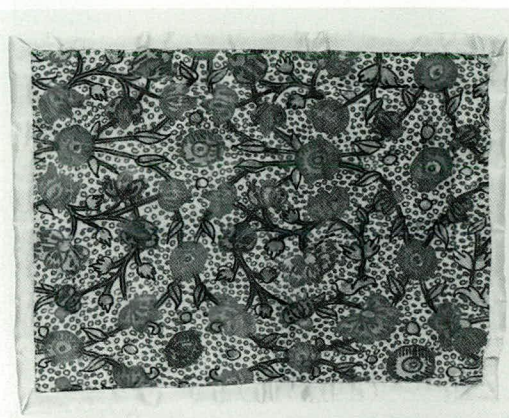
In haar rechterhand een stoffermant van gespleten wilgeteen, waarin een linnen doek, een zeemleren lap en twee vleugels om stof af te wapperen.

21

Spinnewiel

Deken in nr. 14

18

10. Kleerzolder

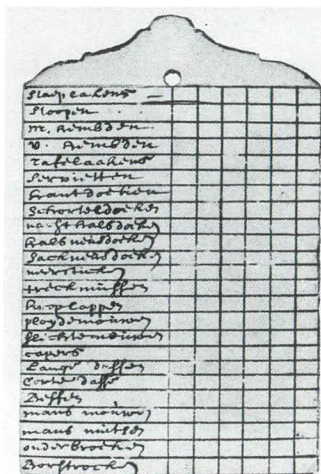
18

In dit vertrek verwerken drie wasvrouwen de buitenshuis gedane was. Op de kleeerstokken aan het plafond is het linnengoed gedroogd, aan de strijktafels wordt het gerekt, gestreken, gemangeld, gesteven, glad gewreven en gevouwen, in de linnenpers worden de lakens tenslotte geperst. Op de waslijst rechts aan de wand kan worden aangetekend wat naar de wasserij is.

Maten: h. 37 cm, br. 42,5 cm, d. 63 cm.

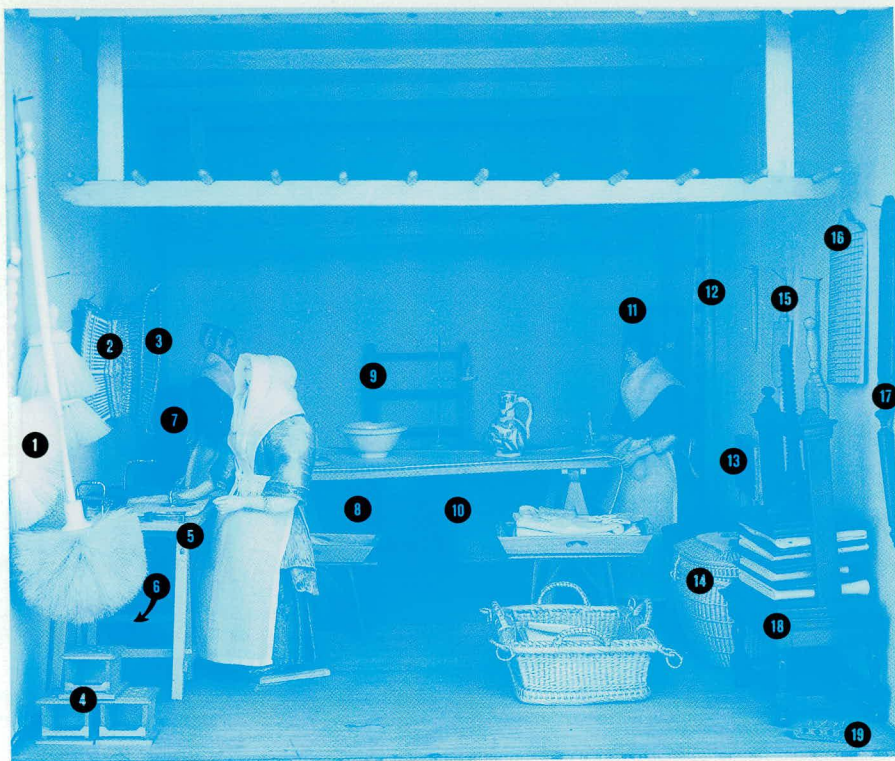

16

1. Vier stoffers en een raagbol met ivoren stelen.
2. Mand van gespleten wilgeteen met glazen kralen op de zes hoekpunten. (afb. p. 11)
3. Mand van gespleten wilgeteen, op de bodem is een zijden bloem geborduurd. (afb. p. 11)
4. Drie stoven van palmhout.
5. Strijkplank, losliggend op twee schragen. Op de plank:
 - een fijnlinnen sloop met kanten tussenzetsel en koordsluiting
 - een zilveren houtskoolstrijkijzer en twee zilveren massieve strijkbouten op roosters; alle ongemerkt
 - een lik- of strijksteen van zwart glas; hiermee wreef men gesteven linnen en katoen, zoals sits, mooi glanzend op.
6. Wasmand van gespleten wilgeteen, afwisselend ongekleurd en roodgebeitst.
7. Frame van een vierdelig kamerscherm of rek van cederhout, met zeemleren scharnieren.
8. Wasmand met scharnierende deksel van grof, deels gespleten wilgeteen. Erin ligt een linnen doek.
9. Vijfdelig droogrek van esdoornhout met fijn gedraaide knoppen en zeemleren scharnieren.
10. Wasmand met scharnierende deksel van gespleten wilgeteen, gevlochten in ruitmotief.
11. Frame van een vijfdelig kamerscherm of rek van cederhout, met zeemleren scharnieren.
12. Ladder met veertien eikehouten sporten.
13. Stoel van rood geverfd hout, zitting en rugleuning bekleed met groene trijp (wollen fluweel), afgezet met koperen 'nagels'. (afb. p. 19)
14. Wasmand met scharnierende deksel van gespleten wilgeteen, op het deksel is een zijden tulp geborduurd.
15. Twee kleeplakkers of strijkplankjes van esdoornhout, met een mangelstok, die alle gebruikt werden om de was glad en in de juiste plooi te krijgen.
16. Waslijst met opschrift:

Slaeplakens	Treckmussen
Sloopen	Kroplappen
M.Hembden	Ploydemouwen
V.Hembden	Slichtemouwen
Tafelaakens	Capers
Servietten	Lange dassen
Hantdoeken	Corte dassen
Schorteldoeken	Beffen
Nachthalsdoeken	Mans mouwen
Halsneusdoeken	Mans mutsen
Sackneusdoeken	Onderbroeken
Neersticken	Borstrocken
17. Mangelstok of mangelrol met mangelplank van notehout, met een kerfsnede versiering, gedateerd 1682.
18. Linnenpers van hardhout, met zes losse bladen en een koperen draaistok. De pers staat los op een tafelvormig onderstel. In de pers liggen een katoenen en vier linnen lakens.
19. Muizenval, een zg. wurgval, bestemd voor vier muizen.

Midden:

- Baliemand (draagmand) van gespleten wilgeteen, met dicht opstaande rand, waaraan hengsels en ringen. In de mand ligt een grof linnen laken en een handdoek.
- Twee bankjes van cederhout, waarop kleeerbakken, gevuld met linnengoed: een laken, doekjes, twee schorten, een nachthemd, een paar sokken en een slaapmuts.
- Tafelblad op twee schragen. Op het blad:
 - een fijn linnen laken
 - twee kleeerplakkers of 'strijkglazen' van esdoornhout; hiermee kon men de plooiën goed aandrukken (afb. p. 14)
 - blaker op standaard van esdoornhout
 - kom voor water of stijfsel, van wit aardewerk
 - waterkan van geel met bruin aardewerk.

Plafond:

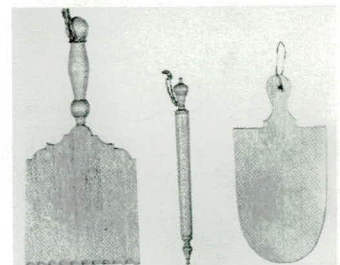
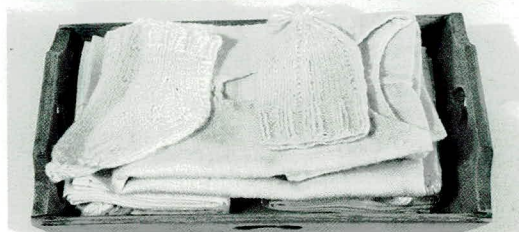
Balkenzoldering, waaraan een rek bevestigd is met twaalf losse ongeverfde kleeerstokken.

Poppen:

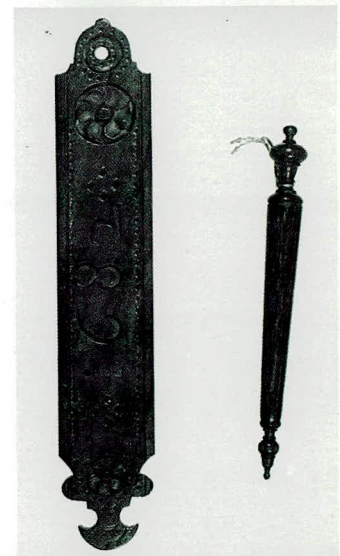
- Links op de voorgrond een strijkster, gekleed in een geel zijden jak met witte omslagdoek en boezeroen over een bruine rok, een bruinrode gebloemde katoenen onderrok en een tweede dunne linnen onderrok. Haar bovenbenen zijn omwikkeld met gebloemde katoen, daaronder gebreide witte katoenen kousen in rode muilen. Op het hoofd een ruimvallende hoofddoek over een ondermutsje.
- Een oude wasvrouw, gekleed in een bruin saaien jak, witte omslagdoek en schort over een zwarte zijden rok, een hemelsblauwe onderrok afgezet met een bandje en een grijs, geel en rood gestreepte zijden onderrok. Zij draagt linnen geweven 'kousen' in zwarte schoenen, op het hoofd vlechten rond een zwart kanten kapje.
- Een jonge wasmeid, gekleed in een grijs-zwart jak met omgeslagen mouwen, een witte omslagdoek en schort over een zwarte rok en een roze zijden onderrok, afgezet met een bewerkt bandje. Zij draagt linnen geweven 'kousen' in zwarte muilen, op het hoofd een nauwsluitend kanten mutsje met een rond gebloemd katoenen achtersuk.

Kleeerbak met linnengoed

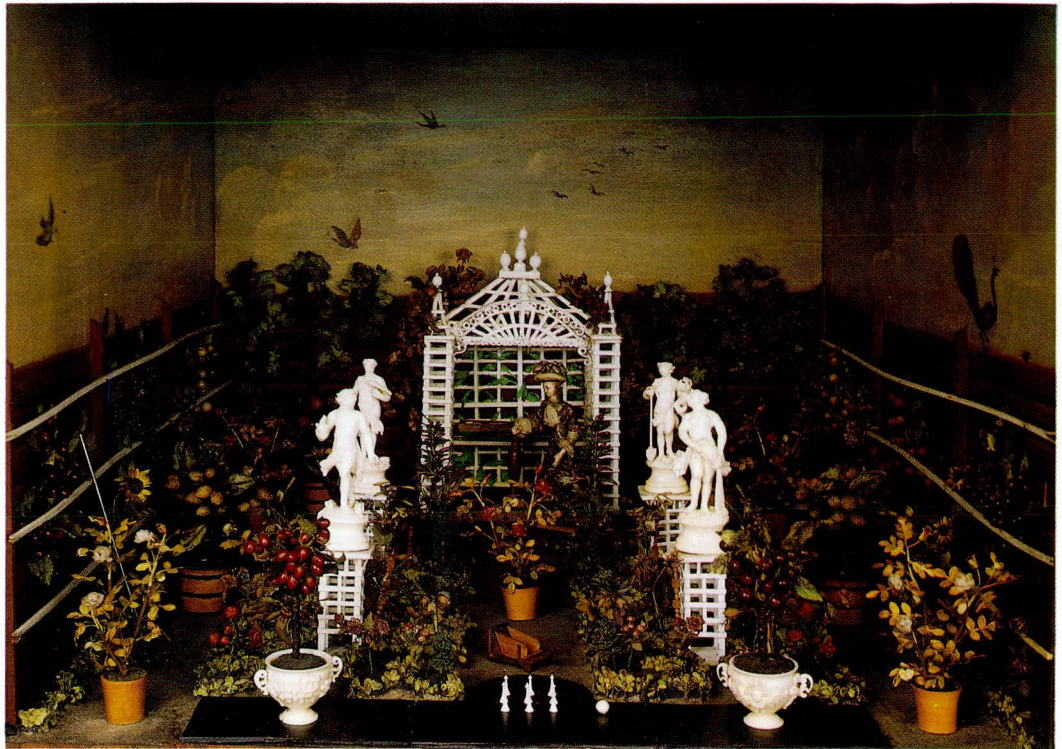

15

17

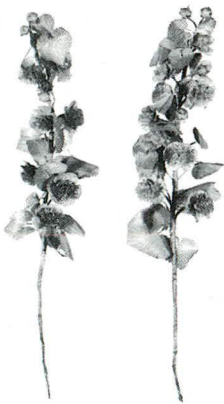
11. Thuyn

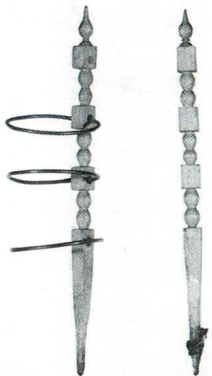
Eén vak in het poppenhuis is ingericht als de in werkelijkheid natuurlijk achter het huis gelegen stadstuin. De tuin is symmetrisch ingedeeld in bloemperken en zandpaden. Langs de schutting worden vruchtbomen geleid, in losse potten staan rozen en oranjeboompjes. De witte tuinbeelden en het lustprieeltje achterin zijn belangrijke decoratieve elementen in een 17de-eeuwse tuin. Een jongetje laat een vlieger op.

Maten: h. 45 cm, br. 57 cm, d. 63 cm.

Stokrozen van zijde

Steunstokjes

Plafond en wanden zijn beschilderd met een wolkenlucht en een schutting met vogels, waaronder een pauw en duiven. Tegen de schutting van de linker- en rechterzijwand zijn witte latten getimmerd, waarachter een blauwe druif, appel-, pruim- en perzikbomen zijn geleid. Het blad van de bomen is gemaakt van papier, de vruchten van was. Aan de voet van de stammen is de aarde wat opgehoogd, een haagje van buxus vormt de afscheiding naar het zandpad. Voor de palen van de schutting staan zonnebloemen en stokrozen. Tegen de schutting van de achterwand staat links een blauwe druif en rechts een witte druif.

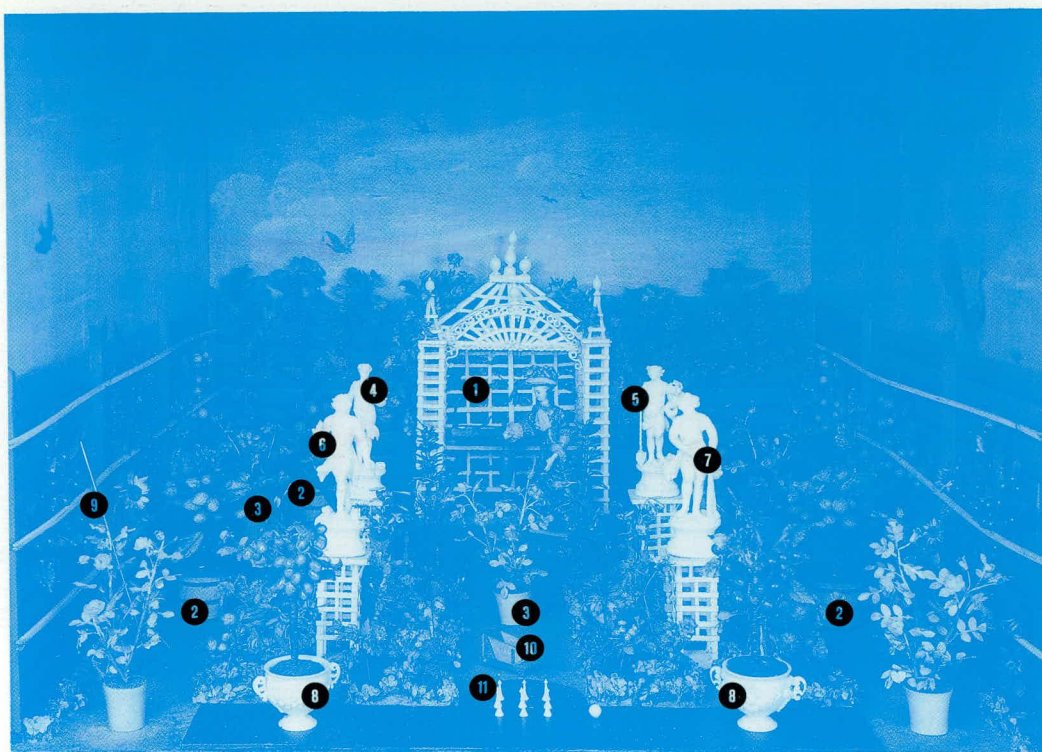
Op de met zand beplakte bodem zijn symmetrisch vier bloemperken aangelegd, alle weer onderverdeeld met behulp van 'buxushagen' in vier bloemachtige vormen rond een voetstuk voor een tuinbeeld. Het tuinontwerp komt overeen met de gebruikelijke tuinindeling uit de late 17de eeuw.

In de zwarte aarde staan per bloemperk vier maal vier bloemen en struiken gepoot, symmetrisch ten opzichte van de middenas. Sommige bloemen zijn duidelijk herkenbaar: o.a. tulp, keizerskroon, primula, anjer, roos, afrikaan, juffertje-in-'t-groen, iris en lelie. De blaadjes en bloemen zijn vervaardigd van geverfd papier en linnen of in een vorm geperste zijdevezel, vastgezet op een met zijde omwonden metaaldraad. De pyramidevormige struiken van groene kraaltjes stellen taxusboomjes voor.

Sommige bloemen worden ondersteund door gedraaide stokken van esdoornhout met koperen ringen.

Op de voorgrond geven platen leisteen een bordes of stoep aan.

1. Lustprieel, tuin- of speelhuisje, opgebouwd uit witgeverfde latten en begroeid met bladranken (achter), een klimroos (links) en een kamperfoelie (rechts). Binnenin zijn drie zitplanken aan de zijwanden aangebracht rond een notenhouten tafel op een gedraaide poot. Op de tafel ligt een triktrakspeel: een opengeklapt speelbord van notenhout en pallissander, ingelegd met eeben- en ivoor, waarop 29 schijven, 3 dobbelstenen en 2 bekertjes van ivoor en eeben- en ivoor.
2. Vier kuipen van esdoornhout met zwarte banden en koperen handvatten, waarin oranjeboompjes: twee citroenen en twee sinaasappels. Bladeren van geverfd papier, vruchten van was.
3. Vijf bloempotten van esdoornhout, waarin rozestruiken: drie donkerroze en twee lichtroze variëteiten. Bladeren en bloemen van geverfd papier. (afb. p. 27)
4. Ivoren beeld op een piëdestal van witgeverfd latwerk, voorstellend de Lucht, een man met wolken, blazende koppen en een vogel.
5. Ivoren beeld op een piëdestal van witgeverfd latwerk, voorstellend de Aarde, een vrouw met spade, bloemen, korenaren en dieren.

6. Ivoren beeld op een piëdestal van witgeverfd latwerk, voorstellend het Vuur, een man met vlammen, bliksems, een salamander en een vuurvogel.

7. Ivoren beeld op een piëdestal van witgeverfd latwerk, voorstellend het Water, een vrouw met schelpen, vissen en water.

8. Twee tuinvazen van ivoor, versierd met engelenkopjes, leeuwecoppen en bloemslingers. In de vazen staan twee vruchteboompjes (pruimen?), de bladeren van geverfd papier, de vruchten van was. (afb. p. 27)

9. Zilveren hark, ongemerkt.

10. Kruiwagen van cederhout en palissander, naar verhouding het formaat van een speelgoedkruiwagen voor een kind.

11. Kegelspel, bestaande uit negen kegels en een bal van ivoor. Oorspronkelijk waren er twee ballen. In de 17de eeuw werd het spel zo-als hier opgesteld in een vierkant.

Pop:

Jongetje gekleed in een jas en rok van bruine zijde met crème bloemen, afgezet met knopen en galon, gevoerd met crème zijde, over een crème zijden onderrok, zijden kousen en schoenen met blauwe strikken. In de 17de eeuw droegen jongetjes tot ver in de kleuterleeftijd nog rokken. Om de polsen kanten manchetten en een kanten das met blauwe strik; dezelfde strikken sieren de baretachtige hoed met een roze bol en brede bolle rand.

Het jongetje houdt de handen zó alsof hij een vlieger oplaat. Die is nu verdwenen.

Andere Amsterdamse poppenhuizen uit de 17de eeuw

Uit de late 17de eeuw zijn behalve het poppenhuis van Petronella de la Court nog twee andere poppenhuizen min of meer volledig bewaard gebleven. Zij zijn te bezichtigen in het Rijksmuseum te Amsterdam:

Het poppenhuis van Petronella Dunois (voorheen van 'Margaretha de Ruyter'). Vervaardigd rond 1676 in Amsterdam. Petronella de la Court was een verre tante van Petronella Dunois. Beide poppenhuizen vertonen veel overeenkomsten, vooral in de poppen. De inrichting is minder luxueus uitgevoerd. Het huis bevat 9 vertrekken: een voorraadkelder, een keuken, een herenkamer, een kraamkamer, een zaal, een turfzolder, een kleerzolder en een kinder-/slaapkamer.

Het poppenhuis van Petronella Oortman, echtgenote van Johannes Brandt. Vervaardigd rond 1700 in Amsterdam. De kast van dit poppenhuis is rijk uitgevoerd in schildpad en tin. Ook van binnen zijn veel kostbare betimmeringen en schilderijen aangebracht. In het begin van de 18de eeuw is het huis op een schilderij vereeuwigd. De daarop zichtbare poppen zijn helaas verdwenen.

Het poppenhuis bevat een pronkkeuken, een kookkeuken met secreet en kelder, een tapijtkamer met bibliotheek, een zaal, een voorhuis met comptoir, een kraamkamer, een kleerzolder met meidenkamers, een turfzolder en een kinderkamer.

In het Frans Halsmuseum in Haarlem en het Gemeentemuseum in Den Haag bevinden zich de twee poppenhuizen van Sara Rothé, vervaardigd rond 1745. Bij de bouw van haar poppenhuizen heeft Sara Rothé gebruik gemaakt van onderdelen van drie oude poppenkabinetten, die zij op een veiling had gekocht. Beide huizen bevatten daarom betimmeringen, wand-schilderingen en veel meubels en kleinere voorwerpen uit de late 17de eeuw.

Ook in andere poppenhuizen uit de 18de en 19de eeuw kunnen zich losse voorwerpen bevinden — vooral glaswerk, soms zilver — die oorspronkelijk in de late 17de eeuw vervaardigd zijn.

Summary

The Petronella de la Court doll's house was made in Amsterdam between 1670 and 1690. Its sumptuous interior, which includes some 1600 separate objects, and the 28 elegantly attired dolls are exceptionally well preserved. A few modifications were made during the eighteenth century, and following the theft of valuable pieces of silver from the kitchen and reception room in the nineteenth century the necessary replacements were made. With the aid of two catalogues dating from around 1758, which contain the original inventory list provided for the benefit of visitors, it has been possible to ascertain the proper designation of each of the rooms and the furnishings which they contained.

The doll's house comprises eleven rooms:

1. Entrance or hall

The entrance or hall is the first room encountered by visitors to a seventeenth-century house. It is tastefully furnished, the floor is of marble, and along the walls there are reliefs and other objects of art. The furniture includes a handsome carved bench and a fine grandfather clock. There are several doors leading to the art cabinet (closed door), a flight of stairs and a corridor. A servant with a basket over his arm is on his way to the shops, and a housemaid has a small child on a "leading string".

Dimensions: h. 28 cm, w. 25 cm, d. 38/63 cm.

2. Office or "comptoir"

In many seventeenth-century houses there was a separate room just off the hall or on the floor above, where the head of the household did his accounts and carried on his business. This room was known as a "comptoir" or office. Here we see a gentleman in an informal dressing gown attending to his correspondence. Beyond the office there is a small room containing a day-bed.

Dimensions: h. 21 cm, w. 25 cm, d. 28/62 cm.

3. Reception room

In the reception room six elegantly attired ladies and gentleman are engaged in cards or musical pursuits. This is where the family generally receives guests. The walls are decorated from floor to ceiling with costly murals. The console table, with its gilt candelabra and ivory carvings, and the silk rug laid over the carpet all add to the general impression of elegance.

Dimensions: h. 47 cm, w. 65 cm, d. 63 cm.

4. Art cabinet

Here the master of the house has displayed his collection of curios and objects d'art. Attired in a comfortable dressing gown, he welcomes two visitors, one a gentleman and the other a farmer from north of Amsterdam. The collection is an extensive one: besides the paintings, sculptures, reliefs and books of engravings, there are two cabinets containing drawings, silver and ivory miniatures, coins, minerals, shells, porcelain, amber and carved cherry pits.

Dimensions: h. 49,5 cm, w. 71 cm, d. 48,5 cm.

5. Bedroom

The bedroom furnishings have been chosen with great care, for in the seventeenth century guests were often received here. The furniture,

upholstery, fabrics and floor and wall coverings complement each other beautifully. We see the lady of the house standing next to her dressing table.

Dimensions: h. 37 cm, w. 45 cm, d. 63 cm.

6. Lying-in room.

As was the custom in the seventeenth century, one of the bedrooms in this richly appointed house is specially reserved for the birth of a baby. The first six weeks following childbirth are spent here; a nurse assists the new mother with the general care of the infant, and there is a wet nurse who breast-feeds the baby. The lying-in room is lavishly decorated, for there is a constant stream of well-wishers. The new mother, in her best lace, is chatting with an elegant visitor, while the nurse sets out the traditional caudle and candied fruits.

Dimensions: h. 45 cm, w. 47,5 cm, d. 49/63 cm.

7. Nursery

A cradle, a walker, assorted toys and a child in a high chair leave no doubt about which room we are in now. This is also where the children's nurse does the necessary sewing and mending. The male figure is a doctor, who is examining the urine of a sick child. This child is no longer present and the cot at the back of the room is unoccupied.

Dimensions: h. 37 cm, w. 45 cm, d. 63 cm.

8. Kitchen, cellar and scullery

The kitchen is bustling with activity. At the hearth the kitchenmaid is making waffles, and bread, ham and cheese are standing on the counter in readiness for the meal. In the seventeenth and eighteenth centuries there was also a lady who supervised the cooking and tasted the various dishes, but she is not shown here. Porcelain, glass and earthenware kitchen utensils were generally not put away, but were arranged on racks and shelves along the walls. Chopping blocks, scrubbing bowls and brushes were also displayed in this way. At back left we see a door leading to the cellar where the beer casks and butter churns are kept. Back right is the scullery with a water pump and a privy.

Dimensions: h. 45 cm, w. 60 cm, d. 43/63 cm.

9. Storage room, maid's room and loft

In the storage room stocks of dried foodstuffs and other provisions are stored in bottles and crocks. Seldom-used objects such as skates, a

sled and a spinning wheel are also kept here. A maid servant is holding a basket with cleaning things. A wooden railing separates the storage room from her sleeping quarters, and from there a flight of stairs leads to the peat and wood loft.

Dimensions: h. 36 cm, w. 27.5 cm, d. 36/63 cm.

10. Linen room

Here three washerwomen are busy folding and putting away the clean linen that has just come back. Other laundry has been hung from the ceiling to dry. The sheets have been put into the linen press, and at the ironing tables other articles are being stretched, ironed, pressed, starched, smoothed flat and folded. On the wall to the right there is a laundry list, on which the various items that have been sent out are entered.

Dimensions: h. 37 cm, w. 42,5 cm, d. 63 cm.

11. Garden

One section of the doll's house is arranged as if it were the garden, which would of course have been situated directly behind the house. The garden is symmetrically divided into flower beds and paths. Fruit trees have been trained against the fence, and there are individual pots of roses and orange trees. The white statues and the arbour were important decorative elements in a seventeenth-century garden. A little boy is flying a kite.

Dimensions: h. 45 cm, w. 57 cm, d. 63 cm.

Seventeenth-century Dutch doll's houses are extremely rare. Besides the Central Museum in Utrecht, only the Rijksmuseum in Amsterdam has two of them in its collection. These doll's houses are of considerable cultural and historical significance. Every effort was made to make them absolutely faithful copies of the original, and they are treasure troves of information on the style in which the homes of the wealthy were furnished and decorated. In addition, they contain an number of articles which otherwise have not survived and which, moreover, are shown in their original surroundings. Seventeenth-century doll's houses had little in common with present-day toy doll's houses. These costly and fragile showpieces were considered works of art in their own right. In inventories they were generally referred to as "art cabinets", and they actually took the form of cabinets, with drawers or sections designed to house a collection. Thus outwardly the Petronella de la Court doll's house is an art cabinet and not a house at all. A typical doll's house/art cabinet contained a collection of ingeniously constructed miniature objects. These miniatures were among those collector's items known as "artificialia, pieces that had been skilfully modeled or finely worked by human hands. One of the most popular hobbies at the end of the seventeenth century was assembling an extensive collection of artificialia and naturalia — particularly striking objects found in nature. Just such a collection is on display in the art cabinet of the doll's house.

The luxurious furnishings show us how a wealthy merchant lived in the thriving commercial centre of Amsterdam in the late seventeenth century. The costliest materials have been used in abundance: expensive woods, ivory, amber, tortoise shell, silver, gold, pearls and silk. It is precisely the use of these materials which distinguishes Dutch doll's houses from those made elsewhere.

This exact replica in miniature of a household, from kitchen to linen room, may be compared to the Dutch genre painting with its meticulous portrayal of domestic scenes and interiors. Seventeenth and early eighteenth-century moralistic tracts repeatedly point to the moral significance of ordinary household articles, which were believed to embody the vanity and transience of this mortal life. There also seems to have been a connection between the function of a room and the painting on the ceiling.

Petronella de la Court (1624-1707), who originally commissioned the doll's house, was an enthusiastic collector of curios and objects d'art. She was the wife of Adam Oortmans, the wealthy owner of a brewery on Amsterdam's Singel canal. The doll's house was displayed alongside other art cabinets containing precious stones, coins and ivory carvings. At her death the latter collection was sold at auction. The doll's house, however, was so dear to her that she stated in her will that it should for a time remain in the family. The complete list of owners since 1707 has been reconstructed.

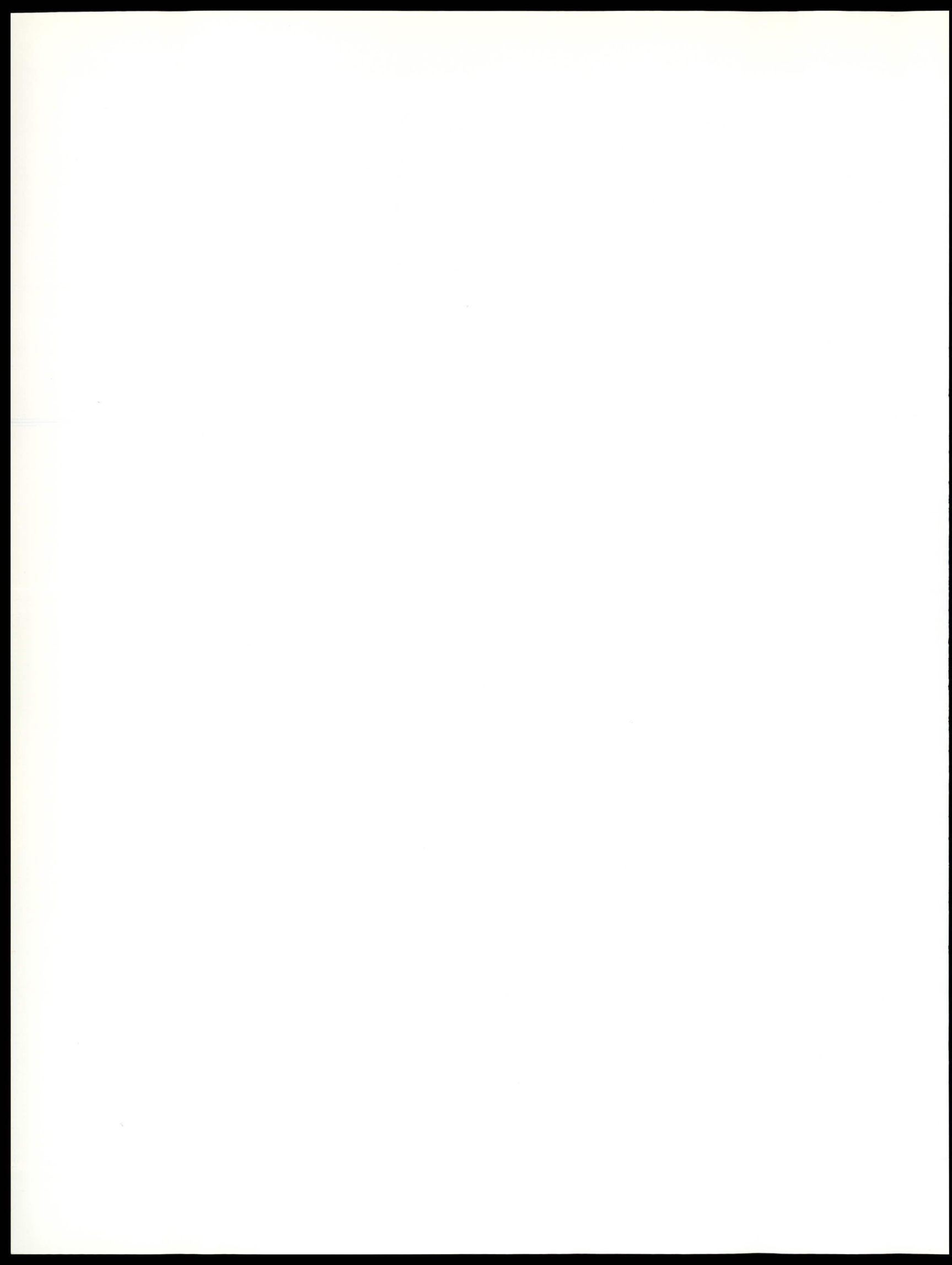
A number of craftsmen collaborated on the Petronella de la Court doll's house. It is unfortunate that most of them have remained anonymous — the cabinetmakers, glassblowers and basketweavers, the atelier which made the fabrics and dressed the dolls, and the many artists responsible for the costly ivory and amber carvings and the other fine objects of art. Thanks to certain marks and signatures, it has been possible to identify silversmiths, a carver and various painters. Petronella de la Court had a number of full-size works by the same painters.

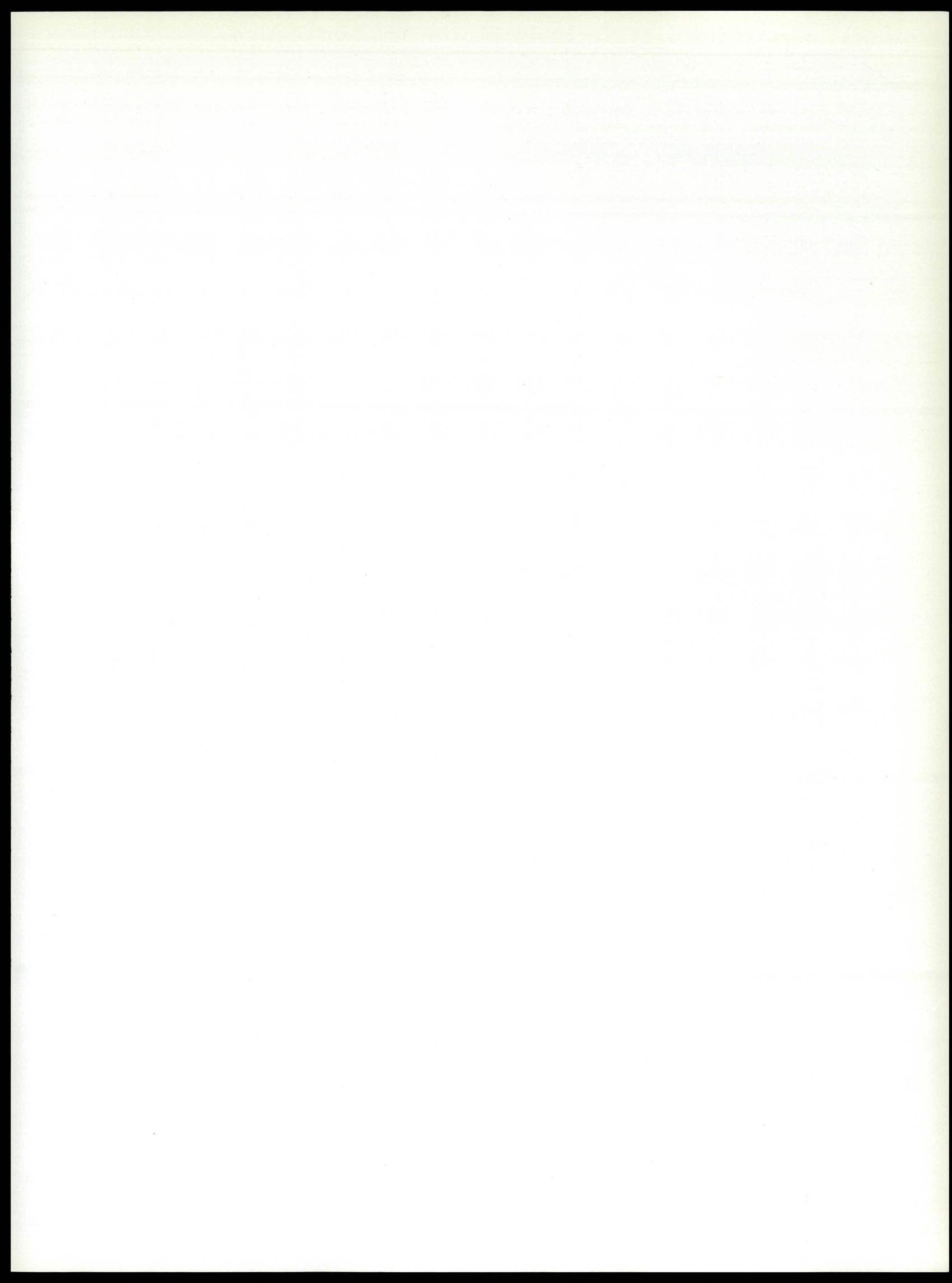

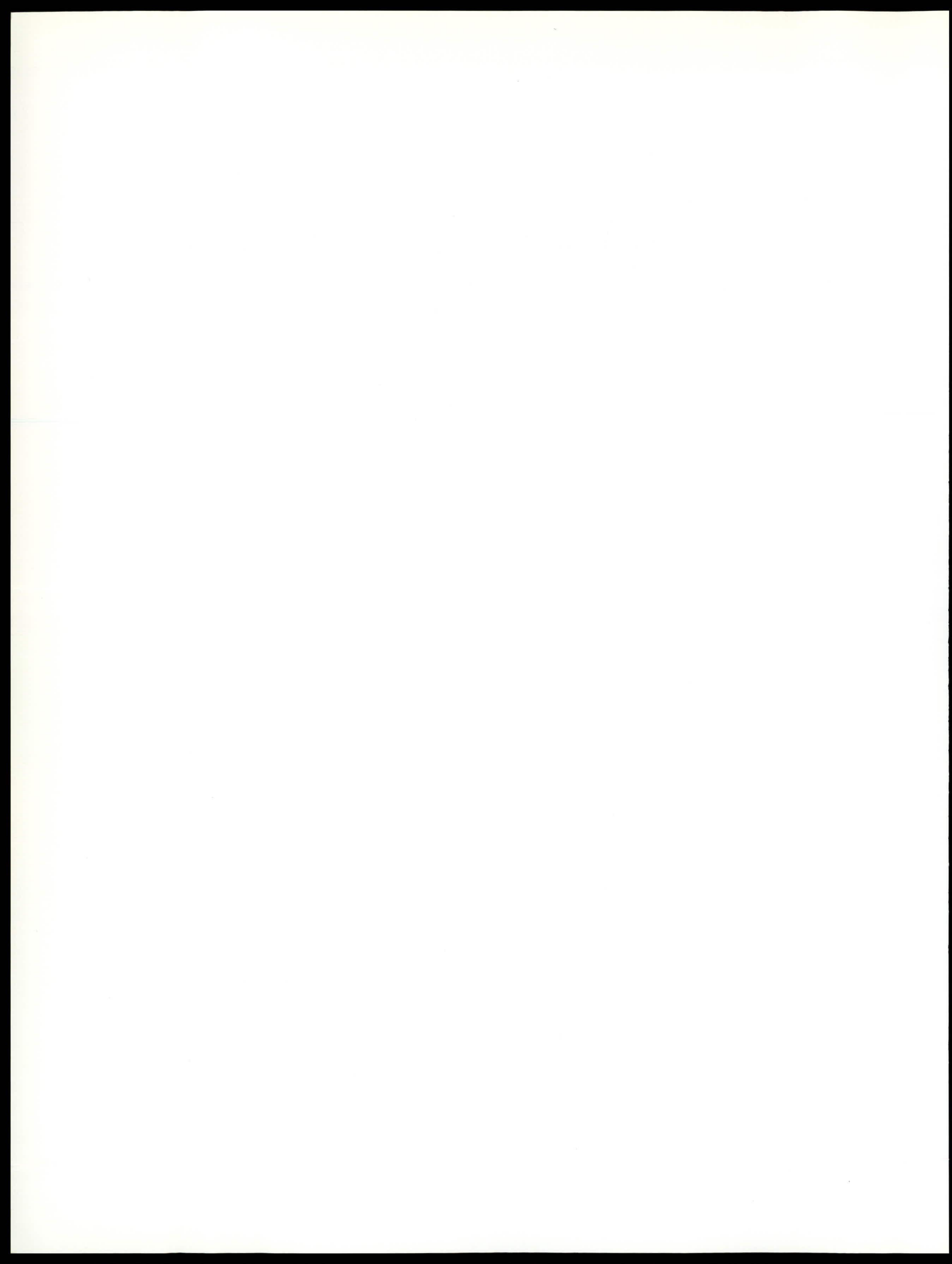
Hond op een kussen uit de keuken.

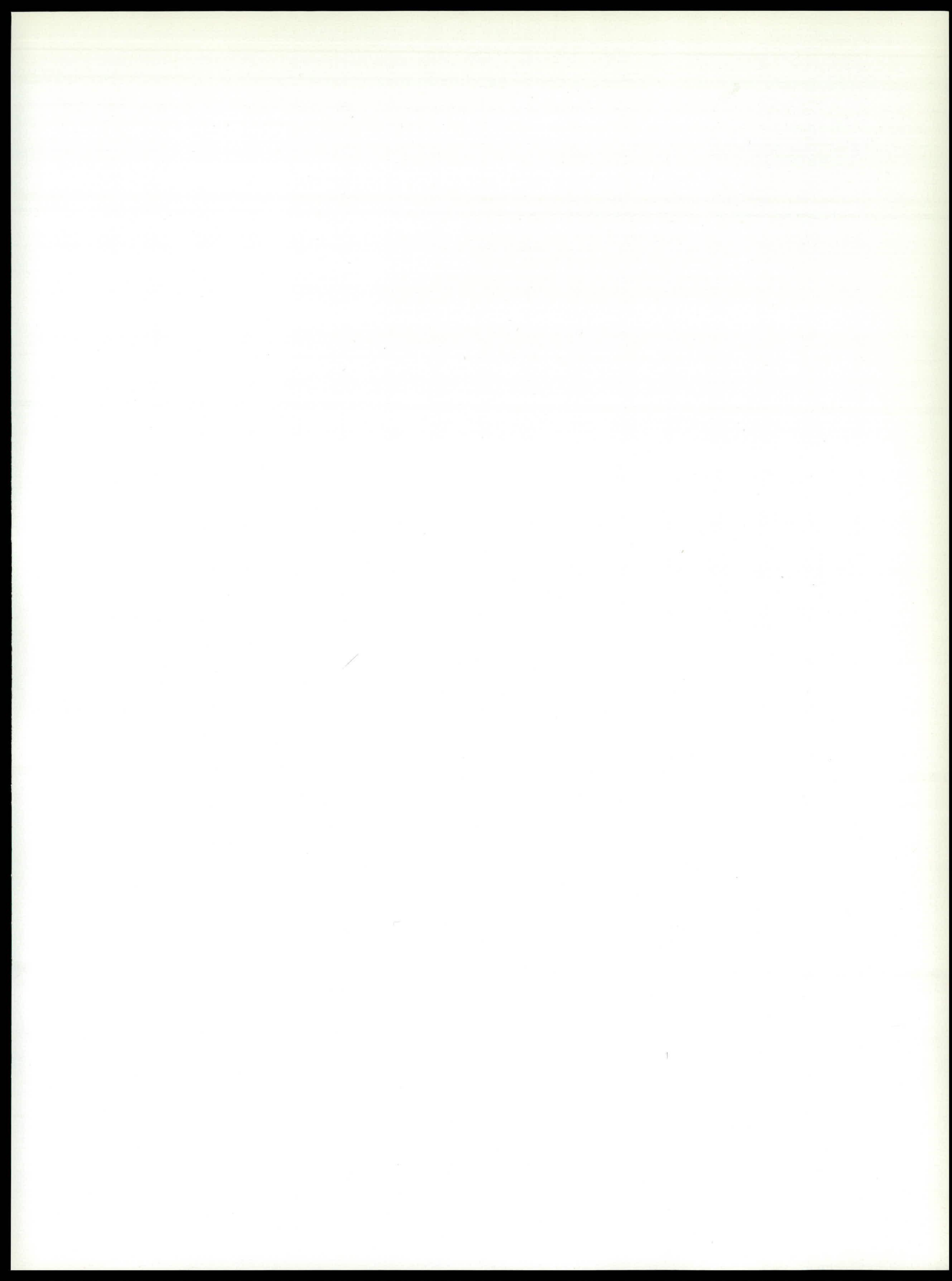
Geraadpleegde bronnen betreffende het poppenhuis van Petronella de la Court en algemene literatuur over Hollandse poppenhuizen

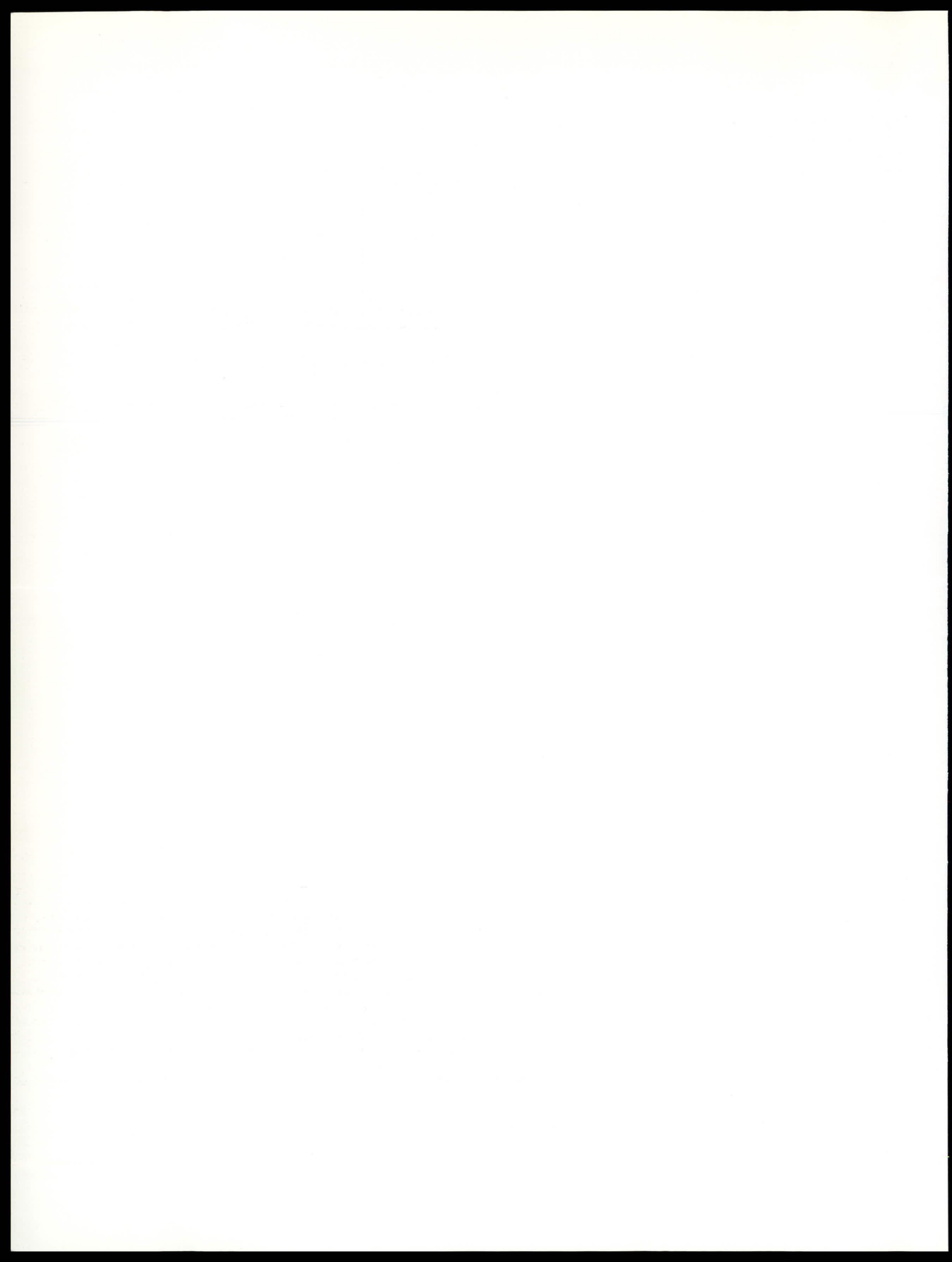
- Testament van Petronella de la Court, 7 januari 1697 en "Inventaris van den Boedel en Nalatenschap van wijlen Juffr. Petronella de la Court, weduwe van wijlen d'Heer Adam Oortmans in dato 16 augustus 1707", voor Notaris G. Ypelaer (Gemeente Archief, Amsterdam)
- "Catalogus van het wydvermaarde en alom bekende Koninglyk Kabinet, zynde een Poppe-kas", verkoop 10 april 1758 ten huize van Pieter van der Beek, door makelaars Jacob Posthumus, Pieter Grim en Pieter Magenius (Bibliotheek Kon. Oudheidkundig Genootschap, Amsterdam)
- "Catalogus van een Overheerlyk Kabinet, Verbeeldende een huyshouding in 't Kleyn . . . thans behorende aan Mejuffrouw Margaretha van der Beek, Huysvrouw van de Heer Dirk Slob", ca. 1765 (Gemeente Archief, Utrecht)
- "Les Maisons Hollandaises", fotoboek met tekst door S. Muller, ca. 1895
- Catalogus van het Museum van Oudheden door S. Muller (Openbare verzamelingen der Gemeente Utrecht), 1904
- S. Muller en W. Vogelsang, Holländische Patrizierhäuser, Utrecht 1909
- F. Dommisse, Het poppenhuis in het Centraal Museum te Utrecht, 1932
- I.H. van Eeghen, "Het poppenhuis van Petronella de la Court, huisvrouw van Adam Oortmans", Maandblad Amstelodamum, 47e jaargang, oktober 1960, p.159-167
- M. Veldkamp, Het Utrechts poppenhuis, Utrecht 1977
- I.J. Soer, "De kostuums uit het 17e eeuwse Utrechtse poppenhuis", Jaarboek Oud Utrecht 1971, blz. 46-66
- F. Gill Jacobs, A history of doll's houses; Four centuries of domestic world in miniature, New York 1953
- L. von Wilckens, Das Puppenhaus; vom Spiegelbild des bürgerlichen Hausstandes zum Spielzeug für Kinder, München 1978
- J.H.M. Leesberg-Terwindt, Poppenhuizen, Rijksmuseum Amsterdam 1967
- B. Jansen, Een rondgang door het poppenhuis, Haags Gemeentemuseum 1977
- J. Pijzel-Dommisse, 't Is poppegoet en anders niet; het poppenhuis in het Frans Halsmuseum, Bussum 1980

Een van de fraaiste oude poppenhuizen bevindt zich in het Centraal Museum te Utrecht. Dit 'Koninglijk cabinet, zijnde een poppekas' is van oorsprong uit het laatste kwart van de 17de eeuw, terwijl in de 18de en 19de eeuw enkele wijzigingen zijn aangebracht en voorwerpen toegevoegd.

Hollandse poppenhuizen uit de late 17de eeuw zijn zeer zeldzaam en cultuurhistorisch gezien van groot belang. Bij de vervaardiging werd er naar gestreefd een zo getrouw mogelijke kopie van de werkelijkheid te maken. Zij bevatten daarom een schat aan informatie over de inrichting en decoratie van de rijke woonhuizen.

Oorspronkelijk vervaardigd voor Petronella de la Court (1624-1707), volgt de auteur de eigenaren, vererving en verkoop tot het in 1866 in het bezit van het Centraal Museum komt.

Ook wordt ingegaan op de betekenis van de laat 17de en vroeg 18de eeuwse poppenhuizen. Zij hadden in die tijd niet de functie om er kinderen mee te laten spelen: het was een bezienswaardigheid.

In dit boek zijn alle kamers in kleur afgebeeld en bij iedere kamer worden de voorwerpen — in totaal zo'n 1600 — beschreven.

Dit poppenhuis bevat een schat aan voorwerpen die in hun oorspronkelijke formaat veelal niet bewaard zijn gebleven en wat nog belangrijker is: de voorwerpen worden in hun oorspronkelijke omgeving getoond.

De auteur heeft als kunsthistorica onlangs de inhoud van het poppenhuis geïnventariseerd en de restauratie ervan begeleid, waardoor zij in de gelegenheid was elk voorwerp nauwkeurig te bestuderen. Eerder was zij betrokken bij eenzelfde inventarisatie van het 18de eeuwse poppenhuis in het Frans Halsmuseum in Haarlem.